YAZIN

AYLIK
SANAT
EDEBİYAT
DERGİSİ
ekim '83
26
150 TL

Özgürlük Asla Ucuz Değildir

1980'Lİ YILLARDA JAMES BOND

GÖZLERE JİKLET

ETHERIDGE KNIGHT'DAN ŞİİRLER (Türkçesi: Murat Yetkin) 3
ALAATTİN BİLGİ/Özgürlüğün Bedeli 4
ORHAN TAYLAN/Desen 5
ADNAN SATICI/Şiir 5
TONY BENNET/1980'Lİ YILLARDA JAMES BOND (Türkçesi: Bora Esen) 6
SERDAR GÜNBİLEN/Karikatür 6
AHMET GÜNBAŞ/Şiir 7
GRİGORİ OGANOV/Gözlere Jiklet (Türkçesi: Yılmaz Onay) 8
HATAY DUMLUPINAR/Karikatür 9
OĞUZ OYAN/Üretim Tarzı Kavramı ve Feodalizm 11
ASAF KOÇAK/Karikatür 12
ALİ ALKAN İNAL/Şiir 13
GÖKHAN CENGİZHAN/"Genç Şiir" Adıyla 14
HÜSAMETTİN ÇETİNKAYA/ Yazınsal Eleştiri Üzerine 15
KEMAL ÜLKER/Karikatür 15
EKREM GÜNEŞ/Öykü 16
MUSTAFA OKAN/Duvarlar 18
MURAT YETKİN/Şiirler 19
MEHMET BIÇAK/Öykü 20
MUSTAFA OKAN/Desenler 20
TANER GÜREL/Augusto'nun Hatıratı 21
ABDÜLKADİR BULUT ile "Gözyaşları da Çiçek Açar" Üstüne Konuşma (Konuşan: Adnan Satıcı) 23
MEHMET İZER/Bir Yarışma Sonucunun Umulmadık Sonuçları 24
ZEKAİ SEZER/Plastik Sanatlar'dan 25
YILMAZ ODABAŞI/Şiir 25
KİTAPLAR/Hatay Dumlupınar-Atilla Çınar 26
PERDELER AÇILIRKEN (Konuşan: Beyhan Şunal) 27
SATRANÇ/Dr. Selçuk Alsan-Halit Yücel 34
İKİNCİ YIL KUTLU OLSUN 35

YARIN'dan...

bu sayıda

İnsan hakları savunuculuğunu ikiyüzlülükle sürdürmek, alışılagelmiş bir çaba. Bu çabanın baş rolünde de, günlük yaşam içindeki şiddet olayları üzerine pek çok istatistikten akıl almaz sayıları nasıl kovaladığını ibretle izlediğimiz ABD var. Bu istatistikleri yaratanların "insan hakları" savunuculuğu yapmaları karşısında gülmek mi gerekiyor, yoksa içimizin sızlaması mı? *Alaattin Bilgi*'nin bu sayımızda başladığımız "Özgürlüğün Bedeli" adlı yazı dizisi, insan hakları gerçeğinin ABD'deki görünümlerini gözümüzün önüne getirecek. Amerikan zencileri üzerindeki haksız baskılardan örneklerle sürecek olan bu dizinin bu sayımızda yayımladığımız "Özgürlük Asla Ucuz Değildir" adlı ilki, giriş yazısı niteliğinde. Bu sayımızın şairi de, Amerikalı bir zenci: *Etheridge Knight*; arkadaşımız *Murat Yetkin*'in türkçesiyle. "İnsan hakları" savunucularının şiddet ve yalana eğilimleri üzerine diğer iki yazımıza da dikkat çekmek istiyoruz. "1980'li Yıllarda James Bond" yazısı *Tony Bennet* adlı bir İngiliz toplumbilimcinin. James Bond filmlerinin bir çözümlemesi olan bu yazı, Sovyet bilim adamı *Grigori Oganov*'un "Gerçek ve Sahte Kültür Değerleri" adlı uzun incelemesinin bir bölümü olan "Gözlere Jiklet" adlı yazı ile birlikte okunmalı. Muzaffer İlhan Erdost ve Mehmet Ali Kılıçbay'ın Temmuz ve Ağustos sayılarında yeralan Osmanlı üretim tarzı ve feodalizm üzerine tartışma yazılarına, bu saymızda *Oğuz Oyan* katılıyor. *Gökhan Cengizhan*'ın "'Genç Şiir' Adıyla" adlı yazısı, *Yarın*'ın da tümüyle katıldığı önemli saptamalar yapıyor. *Hüsamettin Çetinkaya*'nın yazısı ise, son yılların önemli tartışma konularından biri olan yapısalcılık üzerine bir değinme; arkadaşımızın kapsamlı bir incelemesinin bir bölümü. *Mehmet İzer* arkadaşımızın yazısı ise, son günlerin "hararetli" tartışması Ağa Han Ödülleri üzerine dergimizin görüşlerini dile getiriyor. Bu sayımızın bir özelliği de, *Mehmet Bıçak* ve *Ekrem Güneş*'in öyküleriyle, iki ayrı öykiye birden yer verilmesi.

Bu arada, Eylül sayımızdan, *Latin Amerika* özel sayısından da sözedilmeli. Okurlarımızın büyük ilgisinin yanı sıra, cezaevlerinden, yurtdışından gelen kutlamalara ayrıca teşekkür etmek isteriz. Pek çok yerde tükenmiş bulunan bu sayımızı, okurlarımız dergi adresinden isteyebilirler.

Yarın Yayınları'nın 2. kitabının çıktığını da duyururuz. Okurlarımız, A.Mümtaz İdil'in *Sovyet Romanı* adlı incelemesini dergi adresinden isteyebilirler. İkinci kitabın çıktığı şu günlerde, *Yarın Yayınları*'nın üçüncü kitabının hazırlıkları da başlamış bulunuyor.

Sevgiyle, dostlukla.

□SAHİBİ
Sami Alptekin

□SORUMLU YAZI İŞLERİ YÖNETMENİ
Semih Gümüş Acar

□TEMSİLCİLİKLER
İsveç: Gürhan Uçkan, Box 38045, 100 64 Stockholm
İzmir: Cem Özer, 2030. Sk. 12/9 Karşıyaka-İzmir

□ABONE KOŞULLARI
Yurtiçi/Yıllık 1000 TL.
Yurtdışı/Yıllık 40 DM.
Yurtdışı fiyatı 300 TL.

□İLAN FİYATLARI
Kapak/
Tam sayfa: 30.000.- TL.
Yarım sayfa: 15.000.-TL.
Çeyrek sayfa: 8.000.-TL.
İç sayfalar/
Tam sayfa: 20.000.-TL.
Yarım sayfa: 10.000.-TL.
Çeyrek sayfa: 6.000.-TL.
Dergiye doğrudan yapılan başvurularda % 25, peşin ödemelerde % 40 indirim yapılır.

□TEKNİK İŞLER
Dizgi : Norm Dizgi
Film : Renk Büro
Baskı : Teknik Basımevi
Grafik düzenleme: Yarın

□YÖNETİM ADRESİ
Hanımeli Sok., 15/15 Sıhhiye-Ankara

□YAZIŞMA VE HAVALE ADRESİ
Yarın, P.K.: 723 Kızılay - Ankara

YARIN

TÜSTAV
ARŞİVİ
Umur Coşkun
Bağışı

ETHERIDGE KNIGHT

Yaşamını yazarak ve atölye yöneticiliği yaparak kazanan Birleşik Amerika'lı zenci ozanın American Poetry Review dergisinin Mayıs/Haziran '83 sayısında yayınlanan iki şiirini okurlarımıza sunuyoruz.

Türkçesi: MURAT YETKİN

Fotograf: Bob Yourig

Bir Zamanlar Delta'da Bir Gece: Cehennemden Bir Rapor

Sterling Brown için

Çakıllar tıkırdar furgonun kafesinde
Uzaktan Nehir ışıldar
Ağır bir hanımeli kokusuyla doludur rüzgar.
Greenville'den gelenyol doğu Texas göklerinde
Salınan hilal gibi kıvrılıp durulur.
Moun' Bayou dümdüz bir sokakta sessizce uyur.

Yoksullar yaşar demiryolun/her/iki yanında
Siyahların barındığı bu kasabada.
Yine de hısım-akraba/şimdi/saklar silahları
Ve çift-kanallı radyolarda kapışır birbiriyle.
Ve evlerin pek azı yaşanabilir haldedir.
Yinede;
Barbut atılır/harap avlularda/deri bir keseden sıyrılıp ve
Viskiyle kavrulur midem, sabahla birlikte

Sıralar halinde dikelip dururuz: yiyecek karneleri için.
Köle sürüleri gibi-bolluk yutturmaları ve seçim sandıkları
Çatıktır kaşlarımız. Gözlerimiz yas dolu, karanlık

Mağralar. -Bu yüzden şunu söylemek isterdim size. Sir Brown-
Ta uzaklardan/aşağı/buralara
Mississippi bir cehennemdir hala, Sir Brown
Yaşlı Slim Greer'a ve bana

Haziran 1981

ölümüne atılan kara bir ozan

mbembe milton smith için

bir top patlaması mıydı canım kardeşim
kulakta uğuldayan rüzgarla birlikte
havaya karşı o büyük atılış
o büyük itiliş
evrenin içlerine

artık yalnız değilsin mbembe
masum gözlerinle hüzünlü
bir pazartesi yağmuru kadar o benim
parçalanışını duyan kemiklerinin
beyninin patlayışını
yayılışını etinin
soğuk chicago sokaklarında benim

ve benim ekim çığlığım
bir şövalyenin kılıcı kadar keskinleşir
sapsarı ay lübnanın çamurlarında can veren
çocukların kanlarıyla çevrelenirken
acın derin bir yara olur boğazımda
üşürüm inanır mı ozan acaba
şu şiire
eski devrimciler ölmez asla
diyen
onlar doğar yeniden
(chuck colson'a bak örneğin ve folsom'lu panterine)
ama öldün sen
mbembe cesaretin evindeki ozan
sarı yapraklar geçiyor fısıltılarla
mezarının üzerinden

ama bu bir heyecan olmalı, büyük bir
soluk kesilmesi
korkulu bir atılım ölümüne
ey kısa bir şarkının
ve gerçek inancın
kanın ve kemiğin şiiri
bir kez daha söylüyorum işte seni

Ekim 1981

ÖZGÜRLÜĞÜN BEDELİ

Alaattin Bilgi

Yer yüzünde kölelik, güçlüyle güçsüz, varsılla yoksul ayrımıyla başlamış, emek sömürüsünün sistemleştirilmesiyle de kölelik kurumu doğmuş ve gelişmiş olmalı. Bireyin bireyi, bireyin bir topluluğu, bir ulusun bir başka ulusu köleleştirmesi ya da bir ulus içerisinde belli bir topluluğun köle olarak kullanılması gibi aşamalardan sonra, sınıflı toplumlarda, bir sınıfın bir başka sınıf üzerinde egemenlik kurması, tarihsel süreç içerisinde belli sömürü biçimlerini belirler. Bir ulus içerisinde, bir topluluğun köle olarak kullanılmasının ve emekgücünün sömürülmesinin en çarpıcı örneğini tarihte Amerikadaki Zenci toplumunda görebiliriz.

Amerika'yı ele geçiren beyaz fatihlerin karşılaştıkları ilk ciddi sorun, el değmemiş bu denli zengin doğal kaynakların nasıl sömürülebileceği sorunu olmuştur. Kendileri bu iş için yeterli sayıda olmadıkları gibi yerli halk, yani Kızılderililer bu uçsuz bucaksız arazide bir avuç denebilecek kadar azdılar. Üç bin mil genişliğinde ve bin beş yüz mil uzunluğundaki bu kara parçasında yaşayan Kızılderili sayısı sadece bir milyon kadardı. Bunların sürdükleri göçebe hayatı, nüfuslarının azlığı ve çok geniş bir bölgeye yayılmış bulunmaları, beyaz fatihler açısından, doğanın sömürülmesi ve karlı bir meta üretimi için gerekli emekgücünün sağlanması bakımından hiç de uygun koşullar değildi.

"Özgürlük Asla Ucuz Değildir"

Mutlu -ya da mutsuz!- bir raslantıyla, Yeni Dünyanın bu keşfi ve topraklarının kullanıma açılmasıyla, Avrupalıların Afrika'yı yeniden keşfetmeleri aynı zamana denk gelir. Burada, Amerika'daki Kızılderililere hiç benzemeyen yerleşik bir halk topluluğu vardır. Bu topluluk oldukça gelişmiş bir uygarlık düzeyine, ileri bir tarım kültürüne sahiptir. Yani geleceğin toprak aristokrasisi, ticaret ve sanayi burjuvazisi için elegeçmez bir fırsat: Afrika'da yoğun ve kullanıma elverişli bir emekgücü, Amerika'da eşi görülmemiş zengin doğal kaynaklar. İşte size korkunç karlar getirebilecek şahane bir iş fırsatı: *Köle ticareti.* Ve böylece, herhalde tarihte ilk kez, büyük kitleler halinde emekgücü, yeryüzünün bir ucundan öteki ucuna aktarılmış olacaktı. Bu arada ikinci önemli bir sorun daha çözümlenmiş oluyordu: Yeni Dünyada, toprağın hem bol ve hem de çok ucuz olması, kapitalist çiftçinin doğup gelişmesi için gerekli "serbest" emekgücünün oluşmasını olanaksız kılıyordu. Sadece karın tokluğuna kullanılabilecek olan bu 'zoraki' emekgücü, hele bir de kuşaktan kuşağa devredilebilir, devamlı bir kurum, bir mal niteliğini alınca, burjuvazi için ideal bir çözüm bulunmuş oluyordu.

Alana da satana da korkunç karlar sağlayan köle ticareti, yasal ve düzenli hale getirilerek, kapitalizm için, savaş kadar, hatta ondan da karlı bir iş alanı oldu. Kısa zamanda, hem Kuzey hem Güney Amerika kıtasındaki köleler, dünya piyasalarında satılmak üzere, pamuk, tütün, pirinç, çivit, şeker, kereste, kömür, kenevir üretmeye başladılar.

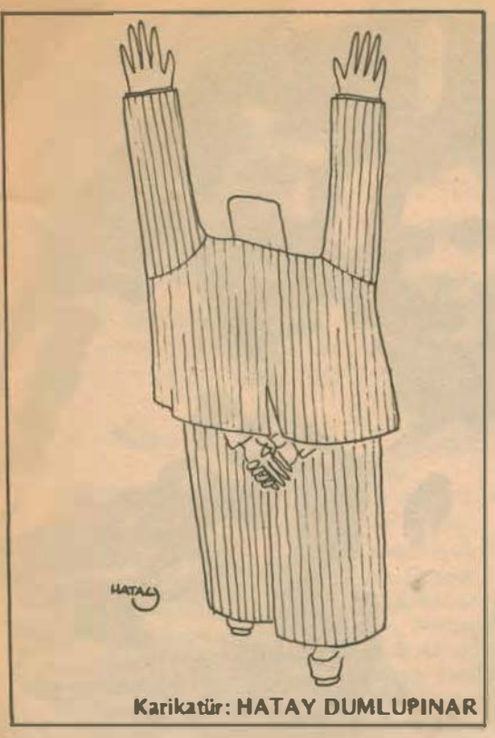
Köle ticareti bir yandan ticaret kapitalizminin gelişmesi için gerekli muazzam kârı getirirken, öte yandan da, sanayi kapitalizminin kurulması için gerekli sermaye birikimini de sağlamış oluyordu. Bunun yanısıra, yukarıda sayılan metaların üretimi için üç yüz yıl süreyle köle emeğinin kullanılması büyük bir artı-değer birikimine yol açmıştı. Bu iki birikim alt alta konup toplandığında çıkan muazzam sayılara bakılınca, Afrika'daki yurtlarından zorla sökülüp getirilerek köle olarak çalıştırılan Zencilerin artı-emeklerinin, başta Birleşik Devletlerde kapitalizmin kurulması ve gelişmesi olmak üzere dünya kapitalist sistemi için de mutlak ve belirleyici bir önem taşıdığı rahatlıkla söylenebilir.

Kölelik sisteminin yüzlerce yıl niçin o denli büyük bir inatla ve kararlılıkla savunulduğunu ve sürdürülmesi için niçin o kadar çok kan döküldüğünü anlayabilmek için, kölelik kurumu ile, Amerika'da doğup palazlanan ve sırf emek sömürüsüne dayanan özel mülkiyet düzeni arasındaki organik bağın iyice anlaşılması gerekir.[1] Amerika'da on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısı boyunca, köle sahibi sınıfın, ülkedeki egemen sınıf olduğu gerçeği böylece aydınlığa kavuşmuş olur. Dört milyon köleye (1860 toplamı) sahip en fazla 225.000 nüfuslu bir sınıf, aşağı yukarı dört milyar dolar değerinde mala mülke sahipti. Yine bu sınıfın, milyarlarca dolar değerinde, ülkenin en verimli topraklarını elinde bulundurduğu, köle emeğiyle üretilen pamuğun, pirincin, tütünün, şekerin, vb. de her yıl milyarlarca doları bu sınıfın kasalarına akıttığını da unutmamak gerekir. Tüm Birleşik Devletler arazisinin üçte birini kaplayan bir bölgedeki tarımsal ekonominin tamamı köleliğe ve onun ürettiği artı-değere dayalı olduğu gibi, bu bölgenin dışında kalan, New York, Londra gibi finans merkezlerindeki tüccarların, kredi kurumlarının, bankaların hem çıkarları ve hem de gelecekleri bu köle ekonomisinin işlerliğine ve devamına bağlıydı.

Hiç kuşkusuz, Birleşik Devletlerde, 1800-1850 yılları arasındaki dönemde, sosyal sınıfların hiç birisi, köle sahibi sınıfın sahibolduğu servete ve dolayısıyle de politik güce sahipolmamıştır. Ülkeyi neredeyse bu sınıf yönetmiş, politik ağırlığını her alanda duyurmuştur. Zamanın siyasi partilerinden her ikisine de, Whig'lere de Demokrat partiye de egemen olmuş, Kongreye yön vermiştir. Başkanlık makamını çoğu zaman kendisi de köle sahibi başkanlar doldurmuştur. Mahkemeler yine bu sınıfın isteklerini yansıtmış, yargıçların çoğu köle sahipleri arasından seçilmiştir. Bütün bunların sonucu, Birleşik Devletlerin gerek iç ve gerekse dış politikası köleci sınıfın güdüm ve denetimi altında olmuştur. Ülkede egemen ideoloji ve kültür, bu sınıfın değerlerine göre oluşmuş ve onun gereksinmelerini yansıtmıştır. Neredeyse tüm gazeteler, öğrenim kurumları, kiliseler, yayınlar ırkçı bir havaya bürünmüş, en azından köleliğin, yerinde, gerekli ve zorunlu olduğunu savunmuştur.

İşte, Amerika'da 19.yüzyılın başında ivme kazanan Köleliğin Kaldırılması (Abolitionist) hareketi, iktisaden böylesine güçlü, bütün sosyal ve politik kurumları elinde tutan bir sınıfa karşı girişilmiş bir hareketti. Bu niteliğiyle ne reformcu ve ne de liberaldi: Egemen sınıfın iktidarına karşı girişilmiş, onun yerleştirdiği mülkiyet ilişkilerini kökünden değiştirmeyi amaçlayan devrimci bir hareketti. Egemen sınıf, maddi ve manevi varlığını köle sahipliğine dayandırıyordu, oysa Köleliğin Kaldırılması hareketi, köleliğin derhal kal-

Karikatür: HATAY DUMLUPINAR

dırılmasını ve kölelerin hiç bir karşılık ödenmeksizin azat edilmesini talep etmekle bu sınıfı tüm maddi dayanaklarından yoksun bırakmak istiyordu. Yani, mülkiyet ilişkilerine ve dolayısıyle iktidara yönelik bir hareketti söz konusu olan.

Bu belirlemelerden sonra, köleliğin kaldırılması için uğraşanların (Abolitionists) niçin o denli yoğun bir nefretle karşılandıkları, gördükleri hakaret ve zulmün nedeni kolayca anlaşılır. İngiliz Kraliçesi Victoria'nın "ücretli casusu" oldukları söyleniyordu. Yerine kurulan Cumhuriyeti kundaklamak için ülkeye sokulan "yabancı ajanlardı" bunlar[2] Toplantıları basılıyor, evleri, işyerleri ateşe veriliyor, liderleri dövülüyor, hapsediliyor, gazeteleri kapatılıyor ya da yağmalanıyordu. Bunun yanı sıra, Zencilerin aşağı ırktan olduklarını isbatlamak, köleliğin gerekli ve İncil'de de kutsanmış bir kurum olduğunu göstermek için sözlü ve yazılı her yola baş vuruluyordu. Hem Zencilere özgürlük verilmiş olsa bu zavallı yaratıklara kim bakar, kim gözkulak olurdu? Beyaz topluma bunlar nasıl uyar, onunla nasıl kaynaşırdı? Kölelik, Amerika'ya özgü 'yerli, yerleşik ve atayadigan' bir kurumdu!

Ne var ki, Köleliğin Kaldırılmasına katılan, kimi ünlü, kimi henüz o sırada ünlenmemiş ama hepsi de nitelikli ve yürekli çok sayıda beyaz da vardı: *William L. Garrison, Susan B. Anthony, Theodor D.Weld, Prudence Crandall, Charles Summer, Lucretia Mott*, vb. gibi. Bunlar, 'saygıdeğer' beyazların kışkırttıkları ayaktakımının aşağılayıcı hareketlerine göğüs gerdikleri gibi, toplantıları basıldı, evleri işyerleri yakıldı, hapse düştüler. Kimileri de *John Bbrown* gibi hayatlarını darağacında yitirdiler ya da gazeteci *Elijah P. Lovejoy* gibi elinde silah matbaasını savunurken gözü dönmüş caniler tarafından delik deşik edildiler. Bir de, yazılarıyla, şiirleriyle, köleliğe karşı çıkan yürekli edebiyat adamları: *Longfellow, Whittier, Whitman, Emerson, Thoreau* ve başkaları.

Köleliğe karşı verilen savaşımda, Zencilerin önemli bir müttefiki de fakir beyazlardı. Fabrika işçileri, zanaatkarlar, ırgatlar, küçük çiftçiler, ev kadınları, vb. Bunların kölelik sorununu bir sınıf sorunu olarak algıladıkları, yaşadıkları çağ göz önüne alınırsa elbette söylenemez. Kaldı ki, egemen sınıf bu bilincin uyanmaması için elindeki bütün olanakları kullanıyordu. Bunların çoğu, ıçtenlikle bağlandıkları dinsel inaçları ile Musa'nın ve İsa'nın öğretilerinin, Zencilere karşı girişilen vahşet hareketleri ile her gün ayaklar altına alındığını görüyorlar ve buna isyan ediyorlardı. Kimisi de, *Thomas Jefferson* (1745-1826) ve onun *Bağımsızlık Bildirgesi* ile başlayan demokratikleşme hareketi içerisinde, temel demokratik değerlere ve insan haklarına ters düşen uygulamaları açıkça görüyor ve buna karşı çıkıyor, tavır alıyordu.

Ne var ki, tarih içerisinde geçerliğini hiç yitirmeyen bir ilke vardı: Ezilen toplulukların olsun, toplumları ya da ulusların olsun, içte ve dışta ne denli güçlü ve etkili bağlaşıkları da olsa, onları kurtaracak yine kendi karar, istem ve hareket birliğidir. Kölelik içgüdüsü ve yılların deney birikimi ile bu bilince ulaşan Zenci toplumu, 1526' yılından, özgürlüklerinin resmen ilan edildiği 1864 yılına dek tam iki yüz elli kez ayaklanmıştır. Çoğu, Federal Birliklerin de yardımıyla kanlı biçimde bastırılan bu isyanlar, o anda başarısızlığa uğrasa da bir başka ve daha büyük ayaklanmanın çekirdeğini oluşturmuştur. Her geçen yıl, yoğunluğu, kapsamı ve dolayısıyla dökülen kanın oylumu artarak 1864'e dek süren Zenci ayaklanmaları. Bir yanda, 'gözde' kölelerin ihbarları ve bu hizmetlerin karşılık aldıkları '5.000 paund tütün' ve kavuştukları kişisel özgürlük, öte yanda yiğitçe savaşan yüzlerce isyancının diri diri yakılması, ipe çekilmesi. Tarihe geçen, destanlara, türkülere, filmlere konu olan elebaşıları: *Gabriel*'ler, *Arthur*'lar, *Denmark Vesey* ve *Nat Turner*. Özgürlük için darağacında can veren yiğitler.

Bu yazınıza, *Emerson*'un bir sözünü, "Özgürlük asla ucuz değildir" özdeyişini başlık diye koyduk. Bundan sonraki yazılarımızda, özgürlük için ödenen ücreti somut örneklerle anlatmak istiyoruz. Özgürlük sorunu her çağda güncelliğini koruyan bir sorun. Bir bakarsınız. Güney Amerika'da, bir bakarsınız Afrika'da, Vietnam'da, Şili'de. Söz konusu olan hiç kuşkusuz 15'li, 19'lu yüzyılların mutlak köleliği değildir. O kölelikten kanla ateşle kurtulmuştur insanoğlu. Ama günümüzde de insanoğlunun bu kazanımlarına el atılır, özgürlüğü şu ya da bu nedenle önemli ölçüde kısıtlanır ya da büsbütün elinden alınmak istenir. Eh insandır bu; tuğla tuğla, taş taş yükselttiği anıt bir anda yıkılsa da onu yine onaracak, eski haline getirecektir. Onuru gereğidir bu.

Konumuza yaraşır bir son olsun diye yazımızı, 1813 yılında Güney Carolina'da kurulan gizli bir köle derneğinin marşıyla noktalıyoruz:

Doğrul! Kalk ayağa, kır zincirlerini!
Haklısın davanda, Tanrı tanığındır;
Kavuşacaksın işte özgürlüğüne!
Kaldır kollarını, aç bağrını.
Yüce Tanrı yardımcındır senin.
Borozanda savaş nameleri;
Çağırsın tüm Zencileri görev başına;
Al kırbacı beyaz adamın elinden,
Sür çıkart zalimleri ülkenden!

Koro: Dimdik, el ele verelim,
Ya özgürlük ya ölüm diyelim!
Gelince yurtseverler bir araya
Hem barış hem bolluk halk için.

(Gelecek yazı: ZENCİ HALK TÜRKÜLERİ)

1 Virginia'da 1823 yılında bir çiftlik sahibi, bir zenci çocuğun yıllık maliyetinin 8 ile 10 dolar arasında olduğunu ve 'delikanlının' ancak dokuz on yaşlarında 'sahibi için kazanç getirici' hale geldiğini söylüyordu. Louisianadaki çiftçiler, 1845 yılında Maliye Bakanlığına verdikleri beyannamede, yetişkin ve nitelikli bir işçinin (kölenin) yıllık toplam giderinin -yiyecek, giyecek, yatak, barınak- otuz dolar, çocukların, yaşlıların ve kadınların ise on beş dolar olduğunu bildirmişlerdir.

2 Güney Carolina'da, Dr. James H.Tornwell adında bir kölelik yanlısı 1850'de şöyle diyordu: Bu çatışmada taraflar sırf Abolitionist'ler ile köle sahipleri değildir; dinsizler, sosyalistler, komünistler, kızıl cumhuriyetçiler, Jacobinler bir yanda, kurulan düzenin dostları ile, zapturapt altına alınmış özgürlükten yana olanlar öte tarafta. Kısacası, yeryüzü bir savaş alanı, taraflar Hıristiyanlıkla dinsizlik; insanlığın geleceği tehlikede!

ORHAN TAYLAN. İcerdeki Bahçeden II.

Hasret Baladı

Gözlerin içindir
çektiğim acı.
Geçmişin acısı
ve geleceğin.

LORCA

Sırtında alnı dağılmış ölü kanatlarıyla
Serçeler de döndüler. Yokluğun duyulurdu
Seni kırlardan dönen adamlarla beklerken
Gökyüzü yağmurlar soyunurdu.

Dağlara vurulmuş göğsün, öyle dediler
Bıçak bileyiciler kuşatırdı avuçlarını
Benim uykuma gömülürdü çirkin menniler
Düşerdi haykırışın, kanıma dokunurdu.

Uzak bir akşam ıslığıydı gözlerin işittiğim
Hafif şarkılarla akardı dudaklarıma
Bekleyişini göllerde sektiren çocuklara söylerdim
Çarşılarda söylerdim, susmaz söylerdim
İncinmiş kavalımla sessizlik boğulurdu.

Adnan Satıcı

1980'Lİ YILLARDA JAMES BOND

Tony Bennet

Türkçesi: BORA ESEN

İlk Bond romanı *Casino Royal* (Gazino Royal) 1953'de yayınlandığında, aynı yıl İngiltere'de taç giyme törenleri yapılmaktaydı. David Cannadine'e göre bu törenler "İngiltere'nin devam eden gücünün pek de inandırıcı olmıyan gösterisi niteliğindeydi." Fleming'in son romanı *The Man with the Golden Gun*'un (Altın Tabancalı Adam) yayınlanışı "bir dönemin İngiltere'sinin sonu anlamına gelen", Churchill'in cenaze töreninin yapıldığı 1965 yılına rastladı.[1]

Aynı dönem doğu-batı ilişkilerinde giderek bir yumuşamanın başladığı, soğuk savaşın gergin ortamının yerini detant atmosferine bıraktığı yıllardır. Yine bu dönemde kadın-erkek ilişkilerinde ve cinsel ilişkilerde önemli değişiklikler ortaya çıkmış, 1960'lı yılların "hoşgörülü toplumu"nda erkek ve kadın cinselliği, 1950'li yıllara egemen olan evlilik ve aile kurumlarının boyunduruğundan bir ölçüde kurtulmuştu.

Fleming'in öldüğü 1964 yılına kadar çekilen üç Bond filminde, Bond'un kültürel ve kültürel ve ideolojik değişmelere tam bir uyum gösterdiği görülür. Aslında popüler bir kahraman olarak Bond, ulusal sorunlar, doğu-batı ve kadın-erkek ilişkilerindeki değişiklikler ekseninde bir dizi ideolojik ve kültürel kaygıları sergiliyordu.

Yukarıda söylenenler 1983 yılında gerçekleşen iki Bond filmi için de geçerli olabilir. Temmuz ayında *Octopussy* filmiyle Roger Moore altıncı kez Bond rolüne çıktı. Bu film daha önceki tüm Bond filimlerini gerçekleştiren Eon Production tarafından yapıldı. Eon Production'un 'Bond filimlerinin' tüm yasal hakları üzerinde tekel olduğunu ileri sürmesinden kaynaklanan uzun tartışmalar sonucunda, önümüzdeki kış *Never Say Never Again* gösterime girecek. Sean Connery, Len Deighton ile senaryosunu birlikte yazdığı bu filimle oniki yıllık bir aradan sonra beyazperdeye bir kez daha James Bond olarak çıkmış olacak. Moore gibi Connery'nin de altıncı Bond'luğu bu.

Böylece uzun zamandır beklenen Bond'lar Savaşı sonunda gerçekleşmiş oluyor. Kuşkusuz Moore ve Connery'in betimledikleri Bond tipinin kıyaslaması için fazla yazılıp çizilmeyecektir. Aslında daha ilginci 1980'lerin Bond'u ya da Bond'ları ile 1980 öncesi Bond'un nasıl karşılaştırılacağıdır.

Günümüzün olaylarına bakıldığında geleceğin içaçıcı olmadığı görülüyor. Bugünkü politik durum giderek 1950'lerin, Bond'un kültür sahnesine ilk çıktığı yılların gelişmelerine benziyor. Tarihin bu şekilde kendini tekrarı trajik olmaktan çok gülünçtür.

Büyük güç olma düşleri, Falkland bunalımı sonucu bir karabasana dönüştü. Kraliyet nikahı - ve sonradan kraliyet gebeliği, kraliyet doğumu, kraliyet vaftizi ve artık gerisini tanrı bilir - ulus ve ulusçuluğu daha geleneksel ve imgesel biçimleriyle halkın yaşamının merkezi haline getirdi. Ve aile yeniden, artan işsizlik ve feminizmin gelişmesini engelliyebilecek anti-kürtaj taraftarlarının artan eylemleri sonucu, yaşamın gerçek merkezi ve amacı durumuna getiriliyor.

1980'lerin Bond'unun daha öncekilerin gölgesinde kalmasının nedeni, 1950'li yıllar olabilir. *Casino Royal* 1953'de, *Live and Let Die* ve *Moonraker* (Ay Harekatı) sırasıyla 1954 ve 1955'de basıldığında Bond'un henüz İngiliz popüler kültürüne önemli bir etkisi yoktu. Bond'un popüler kültürde boy göstermesi 1957 yılında *Daily Express*'de *From Russia with Love*'ın (Rusya'dan Sevgilerle) tefrika edilmesi ve resimli roman olarak yayınlanması ile oldu.

Daily Express'in özellikle bu romanı seçmesi elbette bir rastlantı değildi. Burada Bond, Sovyet casusluk örgütü SMERSH ile mücadele eder. Dolayısıyla 1950'lerin sonunda Bond'un işlevi aşağı ve orta sınıfların politik kahramanı olmaktı. Soğuk savaş döneminin örnek bir kişiliği olarak batı bireyciliğinin erdemlerini ve özellikle de Sovyet bürokrasinin demir eline karşı kazanılan zaferi gösteriyordu. Aynı şekilde özellikle onur kırıcı Süveyş fivaskosundan sonra Bond sovenizm için imgesel bir çıkış yolu da sağladı. Dünya barışı için komünizm tehlikesinin önüne tek başına geçerek ABD'yi Felix Leiter'in kişiliğinde yardımcı ve seyirci rolüne indirgedi. Böylece tarih inkar edilerek İngiltere bir kez daha kurgusal olarak dünyanın merkezi durumuna getirildi. 1980'li yılların Bond'u zafer marşları söyleyerek dönemin ideolojik düzeyde revaçta olan bazı yönlerini iç karartıcı ama yeterli derecede özetliyordu.

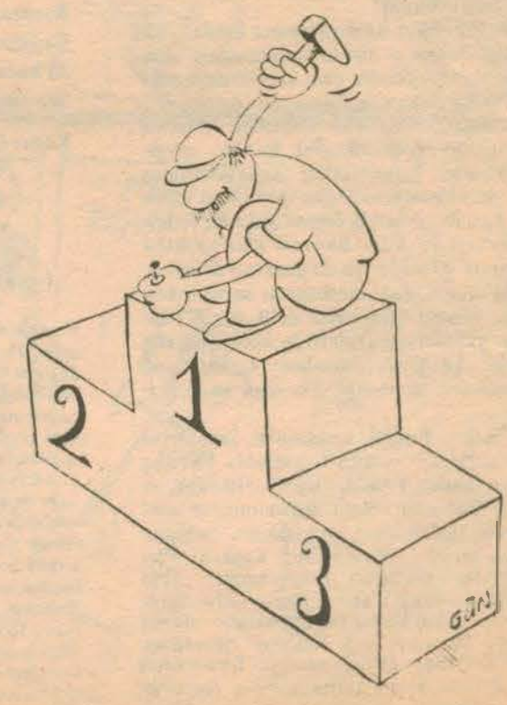

Yukarıda karamsar bir tablo çizmemize karşın, Bond tipinin her zaman ulusallık, doğu-batı ilişkileri ve erkeklik-kadınlık kavramlarını içeren ideolojik yansımalar yaptığı bir gerçektir. Bu sorunlar Bond'un kişiliğinde bir araya getirilme ve yorumlanma biçimleri popüler bir kahraman olarak onun mesleki kariyerinin değişik anlarında, değişik yollarla gerçekleştirilmiştir. 1960'lı yıllarda ise Bond daha çekici bir atmosferde canlanır.

Kuşkusuz gün Bond'un günüdür. 1950'lerde Bond'un eriştiği toplumsal popülarite göreli sınırlıydı. Romanların satışı, *Daily Express* Bond ile ilgilenmeye kadar, çeyrek milyonu aşmadı. Sean Connery ile başlayan ilk dönem Bond filmleri -*Dr No* (1961)dan (Dr.No) *You only live twice* (İnsan İki Kere Yaşar) (1967)'a kadar -popüler bir kahraman olarak kitlesel bir seyirci ile İngiliz kültürel yaşamında önemli bir rol oynadı. Filmlerin romanların satışı üzerinde de büyük bir etkisi oldu. 1955 ile 1961 arasında İngiltere'de 1.506.000 adet Bond romanı satıldı. 1962 ile 1967 arasında toplam satış şaşırtıcı bir biçimde 22.790.000'e ulaştı. Ulaşılan bu tiraj, çalışan sınıfların da Bond okuyucusu olduğunun bir göstergesiydi.

Bu dönemde Bond'un kültürel

Karikatür: SERDAR GÜNBİLEN

ve ideolojik rolü oldukça farklıydı. Bond filimleri, Fleming'in ilk romanlarındaki SMERSH reçetesini kullanmaktan kaçınıyor, bunun yerine SPECTRE ön plana çıkıyordu. Burada Bond, acımasız bir deli ama, buna karşın son derece zeki Ernst Stavro Blofed'in yönettiği karşı casusluk, terör, intikam ve şantaj örgütü olan uluslararası bir cinayet şebekesiyle mücadele ediyordu. Bu bağlamda Bond doğu-batı ilişkilerinin özel çıkarlar için nasıl kolaylıkla bozulabileceğini göstermeye çalışıyordu. Bond -detant döneminin bir gereği olarak- artık Sovyetlerin düşmanı değildir. Zeki, fakat kötü ruhlu bir cani yüzünden birbirlerini yanlış anlıyan süper güçlerin dünyayı yoketme tehlikesini önlemeye çalışmaktadır.

Böylelikle Bond, ulusal bir simge ve imge olmaktan öte ideolojik bir değişimi başarır. Başlangıçta şovenist imgelerle yüklü olan Bond, 1960'lı yıllarda 'gelişen Britanya' (yeni bir tür gelişme ve kültürel-politik liderlik imge ve retoriği) sloganıyla sunulan modernleşme girişimlerinin bir parçası oldu. Heath ve Wilson'ın simgelediği sert, kırıcı, duygusuz ve profesyonel model, İngiltere'yi emperyalizm sonrası uygar, hayalsiz bir yaşama iterken, Bond hayli yoğun bir biçimde çağın 'sınıflarını kahramanları ile -John Buchan'ın Richard Hannay'i ve Cyril Mc Neile'in Bulldog Drummond'u- karıştırılırken, şimdi onlardan farklı bir kahraman haline gelmişti. Bond, yeni, çağdaş ve düzen karşıtı olduğu ve Britanya'yı geleneksel yöneticilerin anlamsızlıklarından kurtardığı varsayılan yeni düzenin erdemlerini bünyesinde toplamıştı.

Bond ile 'Bond'un kızları' arasındaki cinsel imgeler, modern, ancak sınırlıdır. 'Bond'un kızları' özgürlük ve bağımsızlığı betimlerler. "Onlar nükleer çağın kadınlarıdır" diyen Terence Young şöyle devam eder: "canları istediğinde sevişirler ve bundan rahatsızlık duymazlar."[2] 'Bond'un kızları' sadece 'özgür erkeklerin' istediği anlarda (yatak) ve konularda (cinsellik) özgürleştirilmelerine karşın, geri kalan konularda tümüyle erkeğe bağlılığı 'doğallıkla' kabullenmişlerdir. Ancak, bunun Doris Day'den sonra önemli bir değişiklik olduğunu kabul etmek gerekir.

Özetle, bu döneme bakıldığında Bond'un ideolojik ve kültürel kurumlarının çağdaş olduğu görülür. 'Uyumlu bir kahraman olarak kolaylıkla bir imgeden diğerine (ulusal) ve bir kavramdan diğerine (cinsiyet) geçerken ikisi arasında sürekliliği koruyarak ideolojik bir geçiş yapar. Dört dörtlük bir kahraman olmanın gereği olarak, değişmeye hazır olması anlamında 'ilerici', bu değişimin belirlenmiş sınırlar içinde olması anlamında ise, tutucudur.

Bu iki yüzlü ideolojik ve kültürel yapı içinde 1970'li yıllarda Bond'un açıkça gerici bir rol üstlendiğini görüyoruz. Roger Moore'un filimleri özellikle de *Moonraker* ve *The Spy Who Loved Me* (Beni Seven Casus) gibi son filimleriyle hikayenin özü Bond ile düşmanları arasındaki mücadeleden kayarak, Bond ve kızları arasındaki ilişkilerde odaklanır. Bu kızlar aşırı bağımsızdırlar, ancak Bond'la karşılaştıkları zaman cezalarını bulurlar. Tipik olarak bu dönem filimlerinin ideolojik başarısı, kadınları eski yerlerine, bağımsızlık ve özgürlükten çok uzak yerlerine göndermek oldu.

Bond'un meslek yaşamının çeşitli dönemlerine geriye doğru bakıldığında, Bond'un her zaman aynı değerlere dayanmadığı görülür. Popüler bir ikon olarak Bond'un üstlendiği işlev belirli ideolojik sorunlar dizisini eklemleştirmek anlamında muğlak ve karmaşıktı; ancak bunları dalma farklı değişimlerde birleştirerek, içiçe geçirerek. Yani 'olumlu bir kahraman' diyebileceğiniz kimse yoktur, ancak bazı Bond'lar diğerlerinden daha iyidir.

Ve eğer Fleming kahramanının kişiliğini biraz değiştirebilseydi, Bond daha çekilebilir bir hale gelirdi. Casino Royal'de, komünistlerin herkesin söylediği gibi öcü olup olmadıklarını sorguluyor. Hatta o doğru tarafta döğüşüp dövüşmediğinden bile şüpheli. Bunlardan biraz önce vücudunun en tehlikeli bölümlerine halı temizleyicisiyle vurulunca düşünceleri bir parça değişiyor. *From Russia With Love*'da Fleming gizli servisteki görev yapan Hint Ordusundan emekli subayları savunmaktan daha çok, tüm aydınların 'uzun saçlı sapıklar olmadığını vurguluyarak onların tarafını tutmuştur. *The Man With The Golden Gun*'da bernekadar KGB ajanları tarafından beyni yıkansa da, M'ye (Bond'un patronu) kendinden beklenen en iyi biçimde suikast yapmaya yeltenir.

Bu konuyu sürdürmenin fazla bir anlamı yok. 1980'lerin ideal Bond'u gizli servis çalışanları sendikası kurmaya çalışmalı, gizli servisdeki eşcinsellerinin haklarını savunmalı, Miss Moneypenny'i (Bond'un yardımcısı) M'i terk etmesi için kışkırtmalı, bütün bildiklerini ifşa etmeli, takviyeli Bentley'ini* bisikletle değiştirmeli, martini yerine biraya dönmelidir. Eğer tüm bunları yaparsa, şaşırtıcı değil sarsıcı olur. Kraliyet yatına bir dinleme aracı koyabilseydi, gizlice Malvinas'ın Arjantine barışçı yollarla verilmesini ve Thatcher'ın ellerini ayaklarını ve özellikle ağzını bağlayarak, Barnsley yakınlarında bulunan gizli bir yerde Arthur Scargille'e** teslim edilmesini ayarlayabilirdi. Belki çok şey istedim ama, *Octopussy*'den daha iyi olan *Never Say Never Again*'e razıyım. Aslında ben Roger Moore'u hiçbir zaman Bond olarak düşünmediğim için Connery'in başarısını yeğlerim. ●

1 D.Cannadine, 'James Rond and the Decline of England', *Encounter*, 53 (3), Kasım 1979, s.46.

2 'What happened to the Bond girls?' Telegraph Sunday Magazine, 17 Eylül 1978, s.10.

* Bond'un kullandığı araba.

** A. Scargill. İngiltere'de solcu bir sendikacıdır.

Bu yazı, İngiltere'de yayınlanan Marxism Today adlı derginin Haziran 1985 sayısındaki aslının tam çevirisidir.

ORHAN TAYLAN, Konumlar I.

Resmindir

Resmindir, çatılmış kaşlarınla yalın kılınç bir öfke
sevdamızın engelinde at koşturan
umarsızlığın bozkırında birdenbire
nisan yağmurları güzelliğinde çatırdayan

Resmindir, ağzı durup kır saçlarıyla konuşan bilge
boynu bükük bir türküsün ilkyazdan
mor kakküllü dağlı rüzgarların konuğusun
yaralı bir şahansın konduğun yerde

Resmindir, gülüşün kimleri ısıtmaz, kimleri sevindirmez
yüzün esmer toprağındır, boynun buğday sapı gibi ince
kavruksun, bitkinsin aslanım, haıkm oğlusun
karşında karanlık, kurnaz bir gece

Resmindir, ödünsüz sevmelerin sancılı öyküsü
sakınırsın gülünü, ölümün önüne geçersin
ayrılık biner dalına, belanın türlüsü
yalnızsın, lirçinsin, acemisin

Resmindir, canevinden soluyan acıların çizgisi
uğultulu bir kent, umutların harmanı bir ülke
hüzünle törpülenmiş bakışlardan elde kalan
kan tüküren delikanlı ezgisi

Resmindir, yok artık, çarpılandı boydanboya
yaşamın yüzüne vurulan kara gibi
resmindi duvarlar boyu ışık, aşina bir ses
şürimin cansuyuna usulca katıldın
kentin ortayerinde yalnız değilim
çokluğun bana geçti, tüm sesleri yüklendim
al bir karanfil takıp geçmekteyim önünden

Ahmet Günbaş

GÖZLERE JİKLET

Grigori Oganov

Türkçesi: YILMAZ ONAY

"Demek ki, meşhur olmaya bakacaksın, kafayı soslar ve mayonezlerle bulayarak mı, seyircinin şaşkın bakışları önünde iğneler yutarak mı, kurbağa yarışıdüzenleyerek mi, yoksa günlerce aralıksız ve uyumaksızın kulak patlatıcı tamtamlar vurarak mı, hangi yolla olursa o yoldan; fakat ne pahasına olursa olsun meşhur olmak gerek. Çünkü şöhret, -hatta manyaklıkla da kazanılmış olsa- reklam için aninda kullanılabilen bir şey ve de reklam Amerika Birleşik Devletleri'nde garantili ve hatırı sayılır kar getirir."

Amerika'da televizyon iş alanı, olağan dışı, hatta başlı başına bir olgudur. Başka hiçbir kapitalist endüstri ülkesinde televizyon, ekonomik ve manevi hayat içinde ABD'deki gibi yüksek bir pozisyona sahip değildir. İletişim ve eğlence aracı olarak, ulusun elektronik düş evreninin sultanı olarak televizyon, başka hiçbir yerde böylesine başat bir rol oynamaz. Büyük lafları pek seven ve abartma meraklısı batılı iletişim teorisyenlerinin "televizyon çağı" ve "televizyon kuşağı"ndan sözetmeleri bir rastlantı değildir. Bu deyişleri yeni "teknik terimler" olarak devreye soktular. Ve gene hiçbir yerde televizyon programları, pervasızca her yayının doğrudan içine de sokuşturulabilen ve kafa tokmaklarcasına şu ya da bu malı ille satın almağa özendiren böylesine yoğun reklam spotları yağmuru altında sinmez. Şaşacak ne var? ABD televizyonu, askeri-endüstriyel kompleks ile sıkı fıkı ilintili büyük tekellerin egemenliğinde dev bir endüstri değil mi?

1976 yazında ABD'nin tüm ülkeye yayın yapan üç ulusal televizyon şirketinden biri olan NBC'de (National Broadcasting Corporation) yeni bir eğlence programı yayına girmişti: Gong-Show. Bu yayın seyircilerin katılımı ile yapılmaktaydı ve de tam kalıplaşmış Amerikanca başarı anlayışlarına uyacak biçimde kurulmuştu. Ne pahasına olursa olsun başarı kazanmak esas; kalabalığın tersine gidecek davranışlar yapıp aynı zamanda onun tipik temsilcisi olmayı korumak, ama onun putu mertebesine vararak..

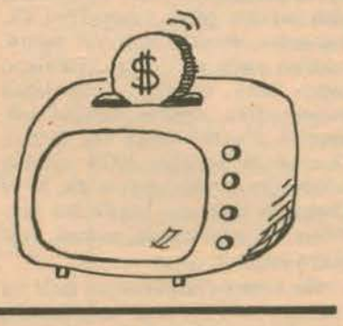
Bu Gong-Show çok sayıda numaralardan oluşan sürekli bir doğmaca gösterisi. Bir becerisi olan veya sadece olduğuna inanan her ABD yurttaşı, sorumluluğu kendine ait olmak üzere bir heyet önünde "yeteneğini" göstererek bu garip televizyon gösterisinde yer alabliyor. Ne isterse yapabilir -şarkı söyler, danseder, ıslık çalar, ipte oynar, elleri üstünde gezer, havlar, kristal bir salata tabağı içinde çamaşır yıkar, isterse kılıç yutar, piyano parçalayıp dağıtır, isterse kendi kendine dövme yapar ya da canının istediği başka birşey- yalnız açıkça müstehcen şeyler ve kaba şiddet gösterisi yok.

"Sanatçı özgürlüğü"ne bu iki sınırın konması "yazık" tabii; ne var ki, programcılar bunu göze almak zorundalar, çünkü programın gündüz yayını daha çok ev kadınlarına yönelik ve de onları şoke edecek birşey yapmamalı. Buna karşılık aynı programın gece yayınında daha fazlası yapılabilir. "Gece yayını gündüzkinden daha çılgınca olmalı," diyordu programın manevi babalarından ve yapımcılarından Chris Bearde iyi niyetle, "ne kadar harika olursa o kadar iyi". Bundan yapım patronunun ne anladığını görmek için, numaralara masumca ve sırf şöyle bir göz gezdirmek yetiyor. Ekranda biribiri ardından, burnu ile şarkı söyleyebilen uslu şirin bir kızcağız, büyük bir fıçı içinde oturup fıkralar anlatan bir bey, trompeti göbeğine bastırarak çalan başka bir beyefendi, üstünde bir düzine canlı yılan ve bir çift tüylü tarantel örümceği ile danseden bir dansöz, gerçek bir yoga gibi tepesi üstü dikilerek bir cümbüşle eski, dokunaklı bir şarkıyı pek güzel çalan garip bir hanımefendi, matkabı ile "stars and stripes" melodisini sokak üslubu çalan bir diş doktoru ve daha bir sürü benzeri numara görünmekte. "TV Guide", bunlardaki çeşitli, şaşırtıcı, eşsiz yetenekleri ve ortanın üstünde buluş zenginliklerini öne çıkararak, kendi kapsamının ve sanat biliminin deki söz dağarcığının bu numaraları gereği gibi tasvir etmeye yetmeyeceğini yazıyordu.

Buna karşılık, akşam yayını için herbir numaranın notlarını alan stüdyo yönetmenleri ve kameramanlar göstericilerin kafalarının yerini karıştırmaktaydılar. Birkaç ay içinde tüm Amerika gözünde televizyon şöhreti olmak için başvuran binin üstünde kişinin kaydını yaptılar. Sabahın köründen geç vakte kadar peşlerini bırakmayan o sonu gelmez kaçıkça acayipliklerden bitkin düşüyorlar ve sinir diye birşey kalmıyor. Bu çalışanlardan biri diyor ki: "Mesai bittiğinde perişan durumda oluyoruz. Çünkü her seferinde kameranın önüne nasıl bir acuzenin çıkacağını tasavvur etmek mümkün değil artık."

Hele iç çamaşırları ve kalçasının üstünde bir örgü ile stüdyoda boy gösteren bir tip iyice yer etmiş belleklerinde. Adam gelmiş projektörlerin önüne, keyifle selam verip kafasının üstünde çiğ bir tavuk yumurtasını kırıvermiş. Üstüne nişasta serpip bir şişe ispanak sosunu, ardından bir şişe havuç çorbası ve üç şişe de makarnalı domates çorbası dökmüş. Kameramanlar, bile bile kendini iğrenç, zevksiz, yarı pişmiş çorbaya döndüren bu "halk sanatçısı" önünde içleri dışlarına çıkarak donup kalmışlar. Ama bu orijinal yaratık, üstüne üstlük bir tüp kakao şerbetini de koltuk altlarına sıvaştırmış bir güzel. Ardından da ebleh bir sırıtışla bir cam parçasını suratının önüne tutarak kameramanlara gözlerini oynatmış. Kayıt bittiğinde rejisör bitkin bir sesle ancak fısıldayabilmiş: Bundan sonraki gelsin...

Bu televizyon yayını, ABD'nin televizyon iş hayatı için olduğu kadar "Amerikanca yaşayış tarzı" bakımından da tipik olan birçok belirtinin altını çizmektedir. Bu işin başarısı -ki, kendinden yaratma "sanat"ın üstadları, ev yapımı saçmalıklarını sunmak üzere binlerce kişi halinde program süresince başvurduklarına göre gerçekten de bir başarı söz konusudur- işte bu başarı, Amerikalıların o karakteristik, o kendilerine propaganda yolu ile şırınga edilmiş ve genel yaşam biçiminin kendilerine dayattığı o bireysel başarı zorunluluğu tasarımına dayanmakta. Bunun üstüne bir de o çok iyi çalışılmış katıksız "sanatsal ifade" özgürlüğü tezi ekleniyor. Demek ki, meşhur olmaya bakacaksın, kafayı soslar ve mayonezlerle bulayarak mı, seyircinin şaşkın bakışları önünde iğneler yutarak mı, kurbağa yarışı düzenleyerek mi, yoksa günlerce aralıksız ve uyumaksızın kulak patlatıcı tamtamlar vurarak mı, hangi yolla olursa o yoldan; fakat ne pahasına olursa olsun meşhur olmak gerek. Çünkü şöhret, -hatta manyaklıkla da kazanılmış olsa- reklâm için anında kullanılabilen birşey ve de reklâm Amerika Birleşik Devletleri'nde garantili ve hatırı sayılır kâr getirir.

"Bu aşağılık, değersiz, kabasaba, ahlaksız ve de aynı zamanda batıda kesinlikle zorunlu sayılan "kültür", aslında burjuva toplumunun genel kokuşmasının (dağılıp çöküşünün) de bir o kadar ifadesi, kapitalizmin insanı aşağılayan özünün de bir o kadar kanıtıdır."

Kaldı ki, eğlencelik Gong-Show programının sahipleri, ayrıca da başarı için belli bir parayı ödül olarak koymuşlar: Her gündüz yayınında birinci olana 516 Dolar 32 Cent. Aslında televizyon firmasının kafadan saptadığı bu pek teferruatlı rakam, özellikle çok pratik bakışlı ve güven duygulu sade Amerikalı'yı etkilemek üzere en uygun mertebe. Böylece, sıcak bir özlemle koşulan Dolarları, Centleri kazanmak için yarışmaya katılmak uğruna insanlar kendini paralayacak! "Telefon ardarda kesintisiz işliyor", diyor yayının koordinatörlerinden John Michel, "ortada 712 Dolar 5 Cent ve de altın gong olunca, neler yapabileceklerini düşünmek mümkün!" (Bu rakam da "akşam finali"nin birincisi için konan para).

Herşey yapabilirler. Geçenlerde öğrenildi ki, ihtiraslı bir kadın yarışmacının kocası, programın yetkili olan bir moderatörü (yöneticisini) pusuya düşürerek dövmüş. Sebep: Bu yetkili, o kontrolsuz yarışmacı kadını, en ufak bir sanatsal yetenek gösteremediği için akşam programından çıkarmışmış. Bu olaydan sonra da moderatörler sık sık polis koruması ister olmuşlar.

Televizyondaki bu maskaralık yarışında felaket derecede "sanatsal" seviye düşüklüğü de bir o kadar belirleyici. Ve bunun tek nedeni, insanların, binlerce kilometreden Hollywood'a, kâr makinesi Amerikan televizyonunun hemen tüm eğlence yayınlarının seliiloid ya da video banda kaydedildiği o dillere destan kente, sırf ayaklarında çıngıraklarla orada "Blue-Moon" melodisini sunmak veya burunlarıyla piyanoda ilkel bir plağın bölümlerini tıngırdatmak üzere koşuşmaları değil elbet.

Birleşik Devletler bugün, estetik açıdan kaba saygısızlıkların daha etkili örneklerine de tanık olmakta. Pek uzun olmayan bir süre önce bir Washington televizyonu ilginç bir dinleyici yarışması düzenlemişti. Televizyonun açıkladığına göre bu yarışmada bir de açık artırma söz konusuydu. O alışılmış -yüzbiiir!, yüzbiiii!, yok mu artıran?, evet yüüüüç!- usulüyle bu kez hiç de alışılmamış, hatta neredeyse olağanüstü denecek birşey açık artırmaya çıkarılıyordu: ABD'nin en ileri gelen müzik topluluklarından Ulusal Senfoni Orkestrası'nın kamuoyu önündeki canlı bir konserini yönetme hakkı... Evet yanlış okumadınız, işte böyle bir hak açık artırmaya çıkarıldı. Her isteyen artırmaya katılabiliyordu. Orkestra şefinin frağını sırtına geçirip, işaret sopasını eline alarak, yüz kadar en üstün müzikçiye hareket vermek, kemanlardan, çellolardan, trombonlardan, pikoloflütlerden istenen tonların güzelliğini ortaya getirme şerefini kazanmak isteyen herhangi bir kişi için bir tek şey yeterliydi: En yüksek fiyatı vermek!

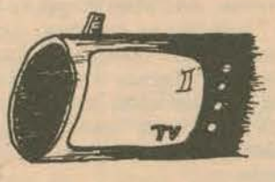
Katılma şartı olarak hiç değilse biraz yönetme ya da en azından nota okuyabilme zorunluluğu eklenmiş olsaydı bari... Ama bu bile aranmıyordu. Açık artırma için hiçbir sınır konmamıştı. Tek amaç para sağlamaktı ve başka birşey değildi. Kim daha çok artırıyor?- Mesele buydu işte.

Jüri üyelerinin, daha doğrusu açık artırma "muhammin"lerinin, kazananı saptamada hiçbir seçme güçlükleri yoktu. Bir bayan 1100 Dolar vererek kazandı. Rakam hiç de yüksek değildi, hele açık artırmanın amacı olan "Senfoni Orkestrasının maddeten desteklenmesi" açısından bakıldığında hiçbir şey değildi. Kârun gibi zengin Amerika, ulusal orkestracılarını devlet bütçesinden finanse edecek güçte değil, öyle mi? Gelen para müzikçi başına on dolar olarak sadaka gibiydi. Orkestraya belki reklam olması dolayısıyla biraz birşey kalmış olabilir. Konser nasıl oldu, bilmiyoruz. Önemli de değil zaten. Buradaki gerçek, sanatçı özgürlüğü konusunda Amerikanca verilen görüşler dersidir.

"Teşebbüs" peşindeki "organizatör"lerin, böylesine cüretli "yarışmaları" bulabilecekleri tek yer Birleşik Devletler değil elbet; aynı şekilde zerrece estetik duygusu olmamasına karşılık boş umutlar peşinde hayret verici bir sonuna kadar gitme gücü göstererek, gülünç biçimde "sanatçı"lık yapma özentisinde olan birkaç yüz garip kişi de yalnız Birleşik Devletler'de bulunmuyor. Önemli olan şey başka; çünkü az önce de belirttiğimiz gibi, sorun, zevksizliğin, seviyesizliğin, ilkelliğin sunulabilmesinde değil, asıl sorun onun satın alınıp alınmamasında, kârlı olup olmamasında. Şu kesin ki, NBC tarafından sahneye getirilen ve prodüktörünün bile "sağlıklı insan kavrayışına karşı alçaltıcı, çökertici bir saldırı" diye nitelediği yeni eğlencelik yarışma "show"u da aynen diğer birçok zevksiz yayın gibi, Amerikan televizyon seyirci-halk'ının itibarını kazanıyor, başarıya ulaşıyor. Kendilerini bu tür görsel molozla donatan televizyonlarına Amerikalılar alayla "göz jikleti" diyorlar.

Seyircinin bakış düzeyi ile istemlerinin düzeyi arasındaki bu sarsıcı çakışma için örnekler eksik değil. Ayrıca bu ilinti, bizim görüşümüzce hiç de ilk bakışta sanılabileceği kadar basit değil. Bu çakışma hiçbir şekilde arz ile talebin birbirini karşılaması, yani manevi kültür üretenle ya- da daha doğrusu onun yerine geçsin diye yapılan üretimle- onu tüketenin bir çeşit karşılıklı arzularını yerine getirmeleri olgusundan kaynaklanmıyor. Nesnel durumun, gerçek bir tablosunu -ki somut veriler bu nesnel durumu herzaman açıklaştırıcı değil, bazen örtücü de olabilmekte- ortaya çıkarmak için, "sanatçı özgürlüğü" sorununa açılımlar getiren "kitle sanatı ve kitle kültürü (Massenkunst und Massenkultur) olgusunu incelemek gerekiyor.

Kitle-kültürü'nün bilgiç kuramcıları, kitleden (sürüden) biri denen "sokaktaki adam"ın, gerçek kültürün yüksek değerlerini kavrayacak durumda bulunmadığını savunarak, burjuva dünyasının manevi standartlarının en ilkel akıl hocaları ile bir güzel çakışıyorlar. O (sürüden) biri için, seri imalâttan çıkan basitleştirilmiş "sanatsal" standard mamuller tüketmek daha kolay gelirmiş. Bayram eden kitle-kültürü-endüstrisi, batının manevi pazarına özellikle bu tür ürünler sürmekte: Moloz edebiyat, kesintisiz takırdayan revolverleriyle Western hikâyeleri, polis kovalamacaları ve ucuz aşk maceraları, tantanalı fakat zevksiz show'lar, kulak yırtan pop müziği, bilinci gelişmemiş (geri zekâlı) yetişkinlere göre ayarlı güldürü turyaları ve de sınırsız müstehcenlik.. Bu aşağılık, değersiz, kabasaba, ahlâksız ve de aynı zamanda batıda kesinlikle zorunlu sayılan "kültür", aslında burjuva toplumunun genel kokuşmasının (dağılıp çöküşünün) de bir okadar ifadesi, kapitalizmin insanı aşağılayan özünün de bir okadar kanıtıdır.

"Modern burjuva toplumunun durumlarıyla uyusmuş, hayatının anlamını erişebildiği keyif ve tüketimden ibaret gören, direnmelerden korkan ve de toplumsal çelişkilerden, politik mücadeleden tüm gayretiyle uzak duran insan gerek ona. Yani, istediği gibi yönlendirebileceği, ehlileştirilmiş ve de kolayca idare edilebilen yaratıklar, tek kelimeyle ideal bir köle gerek, ya da batının "daha esnek" söz dağarcığından bir deyimle, "tüketim toplumunun örnek bireyleri gerek."

Elbette ki kapitalizm, eğer uzlaşmaz'ı uzlaştırmak, koşullarını ve durumlarını sonsuza kadar pekiştirmek yönünde şu kadarcık umudu kalsaydı, eğer egemenliğini her ne pahasına olursa olsun ve ne yolla olursa olsun ayakta tutma sıkıntısında bulunmasaydı, bugün olduğu halde olmazdı. Ama işte, bu nedenlerle, insanı aşağılamak, onun duygularına, heyecanlarına ve düşüncelerine sahip olmak, kısacası insan kişiliğine "gem vurmak", kapitalizm için bir zorunluluk. 20. yüzyılın son çeyreğinin kapitalizmine, görişleri, ihtiyaçları ve çabaları büyük iş çevrelerince (Big Business) önceden programlanmış insan gerek. Modern burjuva toplumunun durumlarıyla uyuşmuş, hayatının anlamını erişebildiği keyif ve tüketimden ibaret gören, direnmelerden korkan ve de toplumsal çelişkilerden politik mücadeleden tüm gayretiyle uzak duran insan gerek ona. Yani, istediği gibi yönlendirebileceği, ehlileştirilmiş ve de kolayca idare edilebilen yaratıklar, tek kelimeyle ideal bir köle gerek, ya da batının "daha esnek" söz dağarcığından bir deyimle, "tüketim toplumu"nun örnek bireyleri gerek...

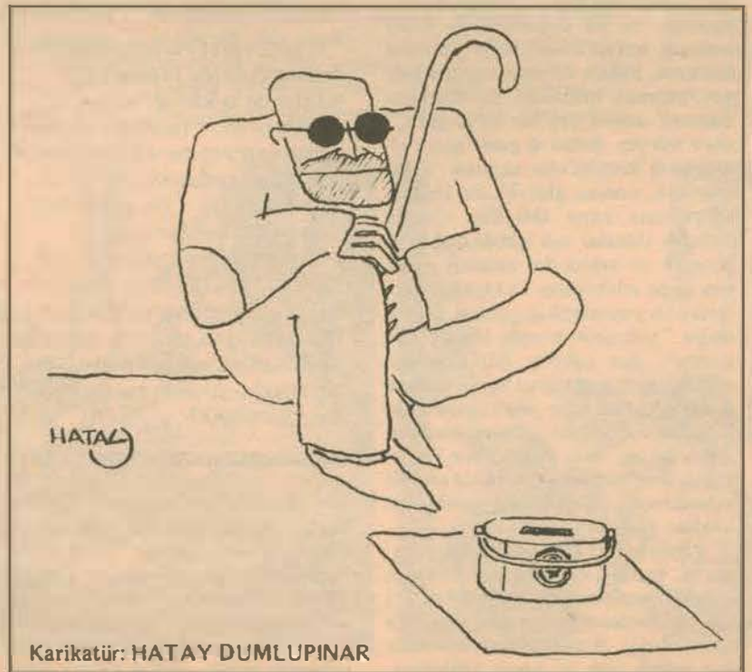
İnsanı "tüketim toplumu"nun kalıplarına öylesine uydurma, onu, toplumsal ufku dar kafalı bireyci dünya görüşü ile sınırlanmış birörnek tüketicilere dönüştürme yöntemi bugünün kapitalist dünyasında son derece geliştirilmiştir. İşte burjuva uzmanlarca en ince detaylarına kadar işlenen bu "hayvan/terbiyesi" yöntemi içinde, o "kitle kültürü" denen nesne baş köşede yer alıyor. (Bu deyimi "sürü kültürü"şeklinde kullanmak bu bakımdan daha uygun görünmekte. Ç.N.) İşlevi ise, manevi hayatta gerçek kültürün, insanlık tarafından yüzyıllar boyu biriktirilmiş gerçek manevi değerlerin yerine, az önce sözünü ettiğimiz pis kalp şeylerin sokuşturulmasına "dayanak" teşkil etmek... Daha öte "gerekçeler"e gelince, burjuva ideologları bunları insan kavrayışının, güya yığınlar düzeyinde basit, ilkel heyecanlara indirgenebilen özel yanları içinde kendilerince uyduruyorlar. Ancak tembel ve az gelişmiş bir aklın marifetidir bu...

Ayrıca, bu yalancı iddiayı karşılamak hiç de öyle kolay değil. Batı'da milyonlarca insan o "sürü kültürü"nün -belirlenmiş ticari kalıplara göre imal edilen kitapların, filmlerin, tiyatro oyunlarının- sürekli tüketicileri durumundalar. Onlardan tek birşey isteniyor:Manen hiçbir çabaya girmeksizin sırf kendilerini eğlemek. Ve bu gerçekten aranan, alınan, satılan çizik bozukların manevi pazardaki sürümü sayesinde sürü-kültürü'nden kâr sağlayan iş adamları, "İnsanların ihtiyacı bu," diyorlar, "Biz sadece müşterilerimizin arzularını yerine getiriyoruz."

Eğlencelik endüstrisindeki iş çevrelerinin, "kurşuni yığınlara" bu aşağılayarak tepeden bakışları, onların, esasta kültür'ün kendisine karşı takındıkları tavırla hatta özellikle bizzat o (kendi istedikleri) kültürü üreten sanatçıya ve onun kendini gerçekleştirme özgürlüğü taleplerine karşı bile takındıkları küstah (zynisch) tavırla tam tamına uyum göstermektedir. Gerçi özgürlük var görünür, fakat gerçekte dikte eden pazar'dır... Böylece o düşük değerli ikame (yerine/er satz) kültürün varolmasının suçu da, gene kendi ürettikleri o moloz eserlerin büyük sürümünde ekonomik ve ideolojik çıkarları bulunanlara değil, sırf kâr uğruna tüm apaçık gerçekleri, tüm ahlâk kurallarını reddetmeye hazır olanlara da değil, kısacası ilkesiz menecerlere ve de soyguncu tekellere değil, fakat kitle'ye yüklenmiş olur.

Geniş kitleler için yapılan sanata, bir çeşit manevi kitle tüketim malı gözüyle ancak taşıdığı ticari değer ve getirdiği kâr kadar anlamlı bir meta gözüyle bakarlar. İşte bu küstahça bakış tarzı "sürü kültürü-Massenkultur" fenomeninde en çarpıcı ifadesini bulmakta. "Klasik" biçimiyle bu kültür ikinci büyük savaş sonu yıllarında oturtuldu. Fakat önde gelen Sovyet kültür adamı A.W.Lunaçarski,daha yarım yüzyıla yakın bir süre öncesinde bu karakteristik özelliği farketmişti: "Bir kapitalist... eğlendirme işine var'dır, ama ancak bu, kendisine bir kâr getirecekse; bu işi de, aynen herhangi bir eşyayı satmak için duyduğu istekle, kitleleri alkolle zehirlemek için duyduğu aynı istekle yapar."

Bu bakış, kapitalizmin, eğlence kültürüne yakıştırdığı rol söz konusu olduğunda iyice öne çıkmakta. Sürü kültürünün aşağılık ürünlerine, salt dar kafalı cahilleri keyiflendirmekten, onlara eğlence sunmaktan, onların duygularını gıcıklayarak hoşça vakit geçirme ihtiyaçlarını karşılamaktan ibaret bir işlev verildiğine inanmak saflık olur. Unutmamalı ki eğlendiricilik, işin sadece dış, sadece ticari kârlılık yanıdır; çekicilik sağlamak içindir. Bunun için öne çıkarılır. Fakat burjuvaca "kitle kültürü"nün bir de, yüzeyden bakan gözlemciye gizli kalan bir başka işlevi vardır. Ondan asıl beklenen, onun asıl "süper görev"i, milyonlarca insanı, bugünkü burjuva toplumunda yüzyüze geldiği gerçek problemlerden, acımasız varolma-yokolma sorunlarından, nesnel gerçekten saptırmayı becermektir. Bu programın bir de "pozitif" bölümü vardır:Çünkü insanı günlük sıkıntılar-

Karikatür: HATAY DUMLUPINAR

dan ve varlığını koruma endişesinden sırf soyut bir uzaklaştırma sorunu halletmez, aynı zamanda onu, gerçek verilerin bilinmez olduğu ve burjuva yaşam biçiminin iğrençliklerinin şirin göründüğü göz boyayıcı (illusyoner) bir dünyaya sokmak gerek. Yani, eğlendiren nesnenin, sanatın tam da en önemli toplumsal işlevini tersyüz etmesi, onu yoketmesi gerekiyor. O en önemli işlevi çok önceden şöyle belirlenmişti: Dünyayı manen ve pratik olarak açmak, açıklamak, önünü açmak, gözlenir hale getirmek..(erschliessen). İşte burjuva kültür pratiği bu işlevden sonsuz uzaklaşmış bulunuyor.

Amaçladıkları, asla dünyanın tanınması değil; gerçekliğin sanat yoluyla yansıtılması değil asla; fakat modern "mit"ler yaratmak! Sözde "bilimsel" dayanak olarak da, Freud'un habire ısıtılıp ısıtılıp sürülen ve modernize edilen tezlerine sarılınmakta; bu tezlerde "kitle psikolojisi"nin niteliklerinden, yani kitlelerin güya akıl dışı'na (irrasyonel'e) bağlı oluşlarından, onların mit'lere (hayali kahramanlara), illusyonlara (gözboyamalara) ve yerine geçecek tatminlere (bir çeşit boşalımlara-Ersatzbefriedigung) muhtaç oldukları yargısı türetilmekte. Freud varsayımları bugünkü Freud'cularca modernize edilirken o kadar ileri gidiliyor ki, Freud'un insanın bütünlenmesine ve toplumsal yaraların tedavisine yönelik zayıf umudu, "işe yaramaz" sayılarak, hepten kesilip atılırken, bilinçaltı ve keyif tutkusu mutlaklaştırılıyor ve herşey içgüdüsel'e indirgeniyor. Bu temelden hareket edildi mi, her manevi zehir kolaylıkla kitlelerin "manevi talebi" diye öne sürülebilir. Televizyonun başındakilerin o pek sevdikleri söz de bu değil mi: "Biz sadece seyircinin görmek istediklerini gösteriyoruz!"

Olmadık, uçkursuz, anlak çökertici, başka bir bölümüyle Sovyet düşmanı eserler, yayınlar, romanlar ve filmler furyası yanında, bütünün içinde, nisbeten "zararsız" olanları da bulunmakla beraber burjuvaca sürü-kültürü'nün gerici ideolojik yönelimi böylece apaçık ortadadır. Sürü kültürünün en yüksek sayılarda basılan ve en geniş oranda yayılması sağlanan ürünlerinde bu yönelim, emperyalizmin pompaladığı soğuk savaş yıllarında özellikle belirgin biçimde su yüzüne çıktı. O zamanlar, şuh "doğulu casus kadın"ları avlayan James Bond türü yenilmez Süpermen'lerin hikayeleri, batıdaki ve özellikle Anglo-Amerikan "hafif kitaplarında, macera filmlerinde ve televizyon programlarındaki en gözde konuyu teşkil ediyorduysa, bu hiç de bir raslantı değildi.

Bu ikame (yerine) edebiyatta, sanatta ve aynı zamanda her yolla batı ve yaşam biçimi empoze edilmektedir. Ve tüm bunlar da, kalın bir aşk numaraları ve şiddet gösterileri zeminine uydurulmaktadır. Vahşi boğuşmalar ve sadist cinayetler olabildiğince natüralist ve tüm detaylarıyla boydan boya ekranları kaplar. Seyircilere ve okuyuculara vahşet yöntemleri öğretilir zevkle. "Kitle" için düzenlenmiş bu değersizlik sanatının "açıklığı", bir de üstüne üstlük -duyan şaşsın- ilerici bir kazanım diye takdim ediliyor: Okuyucu, seyirci ve dinleyici, hür bir insandır -diye açıklıyorlar-, "herşeyi bilmekte" serbesttir, o halde her çeşit alçaklığı da, vahşiliği de öğrenmelidir..

"Sürü kültürünün aşağılık ürünlerine, salt dar kafalı cahilleri keyiflendirmekten, onlara eğlence sunmaktan, onların duygularını gıcıklayarak hoşça vakit geçirme ihtiyaçlarını karşılamaktan ibaret bir işlev verildiğine inanmak saflık olur. Unutmamalı ki eğlendiricilik, işin sadece dış, sadece ticari karlılık yanıdır; çekicilik sağlamak içindir. Bunun için öne çıkarılır."

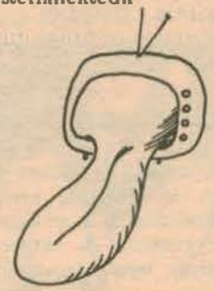
Batının ileri gelen pedagogları, psikologları ve doktorları, filmlerdeki, televizyon programlarındaki ve özellikle çocuklara ve gençlere yöneltilmiş çizgi veya fotoromanlardaki, güldürülerdeki sınır tanımaz pervasızlık egemenliğinin, tedavisi olanaksız sonuçlarına değinmekteler. Alınan bu tür bilgilerin sonuçlarına göre özellikle on-oniki yaş arası çocuklarda kaydedilen arızalar, erken büyüme ve aynı zamanda hayal gücünün gelişmemesi, sinirsel bozukluklar ve depresyonlar oluyor.

Şunu da itiraf etmeli ki, bugünkü burjuva toplumunda insanın, her günün başı beynine, "Dünya nasılsa öyledir, ve de değiştirmeğe kalkmamalı, başarı kuvvetlilere yazılmış bir kere, başarı ve para uğruna herşey yapmak mübahtır, zayıfları düşünmek denen şey bir önyargıdır," diye işleyip duran o gemi azıya almış sürü kültürü'nün akımına karşı koymak, zoruna gidiyor. Bu insana, sosyalizme karşı seferber edilmiş bulanık iftiralar seli içinde doğruyu bulmak ve ürkek dar kafaları sindiren ucuz edebiyatın ve kışkırtıcı televizyon yayınlarının üstüne kurulduğu yalanları berrak bir şekilde gönnek, zor geliyor. Sürü kültürü'nün devreye sokulması karşısında ve özellikle film ve televizyon gibi o kadar etkin kitle iletişim araçlarının yardımı ile onların eline düşen insan, bir kurban gibi, hatta sayısız durumlarda düpedüz savunmasız bir kurban gibi oluyor.

"Bitir işini! Bitir işini! -manyak, suçlu, kaçkın, edepsiz, hangisi denk gelirse, temizle, hiç şaşma, çünkü ya bir pezevenktir garanti, ya da suç ortağı! Her seferiyi, eli uzun her veledi yok et, yapış gırtlağına, kemiklerini kır! Kana boğ, acıma hiçbirine... Yalvarıyorlar mı sana, merhamet yok, vur tepelerine! Sokakta mı önüne düştü, saat mı sordu sana, bul bir suç hemen, yarat bir numara. Metroda arkandan aksırmağa mı cüret ettiler, dağıt çenelerini! Ez böcek gibi... Ayrılırken de de ki: İşte böyle konuşur K o j a k !"

Hepten New-york kenar mahallelerinin argosu içinde söylenen yukarıdaki dokunaklı tirad, CBS televizyonunun akşam yayınlarında, yani ticari yönden en işlek saatlerde tüm Amerika'ya en az haftada üç kez yayınlanan yeni bir televizyon dizisinin esas kişisi'nin ağzından dökülmekte. Adı Theo Kojak ve kendisi "korkusuz ve kusursuz" bir polis şefi. Hiç lâf dinlemez ve kurşun sektirmez, herkes titremektedir onun korkusundan; yani, bayatlamaya yüz tutmuş "ajan 007"nin ardından piyasaya çıkan yeni bir süpermen.

Televizyon ekranı önündeki Amerikalı küçük adamın düşünce dünyasının bu yeni hükümdarını, semiz boksör vücutlu, keskin bakışlı, yaban kedisi sırıtışlı, kafası usturaya vurulmuş, yüz hatları derin ve kaba, bir oyuncu Telly Savalas canlandırıyor. Şef Kojak tipi ve onu oynayan oyuncu için Birleşik Devletlerde ve Amerikanca kavramlardan yana tüm dünyada bile olmadık derecede çok reklam yapıldı. 1976 yılının son aylarında artık bu adam kâr makinesi olan televizyonun en popüler figürü ve o seri de en çok satılan Amerikan eğlence program yayını haline gelmiştir: 70'e yakın ülkede gösterilmektedir

"Freud varsayımları bugünkü Freud'cularca modernize edilirken o kadar ileri gidiliyor ki, Freud'un insanın bütünlenmesine ve toplumsal yaraların tedavisine yönelik zayıf umudu, "ise yaramaz" sayılarak, hepten kesilip atılırken, bilincaltı ve keyif tutkusu mutlaklaştırılıyor ve herşey içgüdüsel'e indirgeniyor. Bu temelden hareket edildi mi, her manevi zehir kolaylıkla kitlelerin manevi talebi diye öne sürülebilir."

"Newsweek" muhabiri Clifford May' haftalık magazininde sonsuz bir heyecanla şunları kaydediyor: Televizyon nihayet dünya çapında bir süper-yıldız'a kavuştu! Magazini ifadesiyle. batı Avrupa, Asya ve Afrika ülkelerindeki tiryakileri —bunlar içinde krallar, şahlar, emirler—, onun ekranda tekrar görüneceği bir sonraki programı her seferinde sabırsızlıkla bekliyorlar. Onun resmi veya simgesi basılmış gömlekler giyiyorlar, arabalarını onun adı ile süslüyorlar, Savalas'ın sevdiği şekerleri emiyorlar, sürüler halinde onun her yaptığının ardından gidiyorlar. Sözkonusu magazinin bu sayısına en önemli katkıyı sağlayan Amerikalı gazetecinin en çok duygulandığı şey ise, kanlı diktatör Pinochet'nin polislerinin de bu süper dedektifi taklit etmeye başlamaları olmuş: "Şimdi vazife başında yalnız Kojak şekerlemeleri emiyorlar" diye sevinçle kutluyor May.

Rastlantı böyle getirip de Telly Savalas bir kere 1 Numaralı televizyon yıldızı oldu ya, artık onun insan ve oyuncu olarak süper niteliklerine gölge düşünnek kimsenin haddine değildir. Kimsenin, bu arada "hür basın"ın da, görüş ve ifadelerinde "hür" olan eleştirmenlerin de "hak"kı yoktur artık buna. Nitekim, yeni mabut'un oyunculuğunu ve hayatındaki dönüşümü geleneğe aykırı biçimde değerlendirmek cüretinde bulunan Londra'nın Daily Mail gazetesi, bu gerçeği bir kez daha öğrenmek zorunda kalmıştır. Savalas derhal süper dedektif Kojak gibi harekete geçmiş, Londra'ya uçmuş, mahkemeye dalmıştır ve sonra? Evet davayı kazanmıştır. Davalı Daily Mail redaksiyonu, onun şanını öldürünne suçundan 60.000 Dolar ödemeye mahkum edilmiştir.

Kojak'ın şaşkınlık verici popülaritesi, daha yakından incelenmesi gereken bir olgudur. Burada belirleyici olan şu ki, bu kez televizyon şöhret duvarını aşan ne becerikli bir gizli örgüt ajanı ne bir süper casus ne de sempatik ve başarılı bir gangsterdir, fakat sıradan bir polis dedektifidir, kıyıcı ve acımasız. Bu gerçek, aynı zamanda dönemin bir belirtisini ortaya koymakta. Yükselen şiddet dalgasından ürkmüş, sokağa çıkmaya cesaret edemez olmuş, geceden, her yanından geçenden korkan, sindirilmiş "ortalama Amerikalı", bu zıvanadan çıkmış hayata çekidüzen verecek bir kuvvetli adam özlemi, polis copu özlemi içine girmiş durumdadır, hem de sıtma hastalığı gibi. İşte, "Amerika'yı kurtarma", yani herşeyden önce kendi sınırsız ekonomik ve manevi egemenliklerini kurtarma, ayakta tutma olanağını, pervasız ve acımasız bir "beyin yıkama" yönteminde gören gerici güçler için bu son derece önemlidir; tekellerin iradesine teslim olsunlar ve t ü k e t i m 'den başka hiçbir düşünceleri kalmasın diye milyonlarca insanın beyinlerinin yıkanması. Tüketim ise zaten karşılanmakta.

Öte yandan, gerek "Kojak" kriminal seri programı içine, gerekse eğitim programlarına habire Amerikan anayasasından ve İnsan Hakları Bildirisinden pasajlar sokuşturulmasının nedeni de budur. Çünkü İktidar sahipleri için, Amerikalılarda sadece o ev içinde huzur özlemini körüklemek yetmez, aynı zamanda Birleşik Devletlerin ana kurucularının sırtından "Amerikan demokrasisi"nin yüce değerleri üstüne yankılar uyandırmak da çok önem taşır...

ÜRETİM TARZI KAVRAMI ve FEODALİZM

Oğuz Oyan

Türkiye'deki, bu arada *Yarın* dergisindeki feodalizm tartışmaları üzerine bir görüş belirtmek üzere kaleme alınmaya başlanan bu yazı, kaçınılmaz olarak belirli kavramsal-teorik açılımları gerektirmiş ancak bunun oldukça uzun bir yer tutması yüzünden daha ayrıntılı feodalizm (ve Osmanlı toplumu) tartışmaları derginin bir başka sayısına bırakılmıştır. Bu arada, gene bu ayın *Bilim ve Sanat* dergisinde yayınlanan konuyla ilişkili bir başka yazımız bu yazıyla birlikte okunursa, böyle bir tartışmanın ön hazırlığı açısından yararlı olacaktır inancındayız. Ayrıca, buradaki gibi bir genel teorik yaklaşım yapılmadan "Yarın"daki tartışmaları olgu bazında sürdürmenin pratik yararı olmayacağını okuyucuların takdir edeceğini sanıyoruz.

ÜRETİM TARZI KAVRAMI ÜZERİNE

Üretim tarzı, feodal üretim tarzı, kapitalist üretim tarzı veya feodalizm, kapitalizm gibi kavramlar çeşitli derecelerde soyut ve genel teorik kavramlardır. Buradaki "soyut" nitelendirmesi, kavramların nesnel gerçeklikle ilgisi olmayan, düşüncenin spekülatif ürünleri oldukları anlamında düşünülmemelidir. Kavramlara ancak somuttan, dışımızdaki dünyada gözlediğimiz nesnel gerçekliklerden hareket ederek ve düşünce sürecinde bunları yoğurarak ulaşabiliriz. Kavramların tasarlanması, yaratılması, somuttan kopuk olmayan ama insan düşüncesinin etkin olarak katıldığı bir soyutlama süreci sonunda ortaya çıkmaktadır. Bunun anlamı, türetilen soyut kavramların kendi başlarına özerk bir varoluşlarının veya somut tek bir karşılıklarının olmamasıyla birlikte, özel olguların nesnel gerçekliklerinin en temel çizgileriyle genel bir ifadesi, onların bir özü olmalarıdır. Başka deyişle kavramlar, tek tek bireysel olguların ortak çizgilerinin ve aralarındaki ilişkilerin bir bütününü, bir genellemesini vermekte yani nesnel gerçekliği yansıtmaktadırlar. Her soyut kavramda, her "genel"de, yaklaşık bir biçimde de olsa, ifade edilmek istenen bütün özel konuların özü yoğunlaşmış olarak kavranmaktadır, kavranmalıdır. Aynı şey, bu kavramlar bütünüyle ulaşılan kavramlar sistemi için de geçerlidir. Kuşkusuz, gerçekliğin bilimsel bilgisinin üretilmesi, bir kere olmuş bitmiş, değişmez bir kalıplaşma içinde düşünülemiyeceğine göre, kavramlar sistemi de hareketsiz ve durağan bir yapılanma içinde düşünülemez. Demek ki açıklanmaya çalışılan *dinamik* gerçeklik konusunda bilimsel bilgilerimizin gelişmesine bağlı olarak kavramların da derinleştirilerek, zenginleştirilerek bu dinamik sürece uyum sağlaması kaçınılmazdır. Kavramların dinamik karakterinin ikinci bir yönünü ise, bunların ilk ileri sürüldükleri andan itibaren gerçekliği, *bilinen* tüm dinamizmi içinde kavrayabilecek bir içerikte oluşturulmalarında görebiliriz; aksi halde yaygın bir kullanım alanına hiçbir zaman kavuşamayacaklardır.

Toplumsal evrimin her aşamasında, belirli toplumsal gereksinmeleri karşılamağa yönelik malların hangi tarzda yani hangi maddi üretim güçleri temelinde ve ne tür bir toplumsal üretim ilişkisi çerçevesinde üretildiğinin yoğunlaşmış bir ifadesi olan üretim tarzı kavramı, toplumun belirli gelişmişlik düzeyinin analitik aracı da olmaktadır. Bu durumda, farklı üretim tarzlarının farklı maddi toplumsal üretim güçleri ve üretim ilişkileri bileşimlerine tekabül edeceği açıktır. Ancak, kavramların dinamik karakterinden ötürü, soyut ve teorik düzlemdeki bir üretim tarzı kavramını da salt durağan üretim ilişkileri-üretim güçleri düzey ve bileşimleri bağlamında ele alamayız. Her ne kadar, teorik bir genelleme çerçevesinde üretim tarzının özünü tanımlayabilmek için bu tür bir yaklaşım her zaman için gerekli olsa da, kavram bu sınırlılığı içinde somut toplumsal formasyonların dinamizmini açıklamakta yetersiz kalacaktır. Dolayısıyla, özdeki birliği gözden kaçırmadan, bir üretim tarzı içinde farklı ve görece özerk birkaç gelişme aşaması ayırdedilebileceğini kabul etmek gerekir. Bu aşamalar, üretici güçlerin nisbeten daha geri düzeylerden daha gelişkin düzeylere doğru evrilmelerinde belirli özgün *momentlere* (belirli özellikler taşıyan sınırlı zaman dilimleri, tarihsel evrimin uğrakları) ilişkindir. Üretici güçlerin bu belirli gelişme düzeylerinde, yeni bir üretim tarzının kurucu unsurlarının oluşumunu harekete geçirecek yoğun nitel bir sıçrama esas olarak söz konusu olmadığından (geçiş aşamalarının nihai evreleri kısmen bunun dışında tutulabilir), her aşamaya, her üretici güçler düzeyinin yükselmesine, öz bakımından *yeni* üretim ilişkilerinin denk düşmesi elbette beklenemez. Buna karşılık, temel üretim ilişkilerine özgü nitelikler aynı kalmakla birlikte, bir yanda ekonomik temelde, aşamaya *görece özerk* ve *özgün* karakterini veren bazı *ikincil* değişmelerin (ekonomik/toplumsal örgütlenme biçimlerinde, mülkiyet ve artık ürünün sağılma biçimlerinde, toplumsal sınıf ve zümrelerin konumlarının ve göreli önemlerinin kısmen farklılaşmasında); öte yanda üst yapıda[1] oldukça önemli yeni yönelişlerin (kurumsal, ideolojik vb) uç verdiği düşünülmelidir. Her üretim tarzının ve toplumsal formasyonun birisi yükselen diğeri *gerileyen* evrelerine denk düşen iki aşamadan geçtiğini ileri süren görişler kadar, bir *oluşma, bir serpilme (gelişme) ve olgunlaşma* ile bir *gerileme (çözülme) ve geçiş* olmak üzere başlıca üç aşamanın ayırdedilebileceğini öneren görişler de vardır. Hemen belirtelim ki, bu iki farklı anlayış ve benzerleri, birbirlerinin almaşığı olmak yerine tamamlayıcısı olarak ele alınmalı ve yerine göre eşdeğerde çözümleme araçları olarak kullanılmalıdır. Aynı şekilde, belirli bir üretim tarzının evriminde çeşitli özgün uğraklar olarak kavranabileceğini gördüğümüz değişken sayıdaki gelişme aşamaları da, eğer belirli özellikler bakımından farklılaştırılabilen ayrı *gelişme evreleri* kapsamında incelenebilirse, çok değerli yeni çözümleme araçları kazanılacağına kuşku yoktur.[2]

Soyutluk dereceleri farklı olan bu türden kavramların geliştirilmelerinin *tek yolu* ise, çeşitli (özgül) toplumsal formasyonların varoluş koşullarını ayrıntılı bir incelemeye tabi tutmaktır. Gerçekten, bir üretim tarzının teorize edilebilen tüm aşama ve evrelerine, ortak bir öze sahip oldukları düşünülen tüm somut toplum tiplerinde benzer yapılar içinde rastlanması olanaksızdır. Somut tarihsel kategoriler olan toplumların varoluş koşulları, içinde yer aldıkları doğal ortamın özelliği ve kendi iç dinamiklerinin işleyiş biçimleri kadar, farklı gelişmişlik düzeyindeki diğer toplumlarla olan ilişkilerinin özel biçimlerine göre de son derece büyük bir çeşitlilik göstermekte; kimisi henüz kuruluş aşamasında tarih sahnesinden silinirken kimisi de birden çok üretim tarzının ardı ardına başat olmasını görecek kadar büyük bir dayanıklılık ve dinamizm taşımaktadır. Farklı tarihsel ortamlardaki bu son derece karmaşık tarihsel akışın, her türden düşünce çarpıklıklarını, bu arada bilinemezci (agnosticiste) ve partikülarist tarih anlayışlarını beslemesi şaşırtıcı değildir. Ama bu anlayışlarda, toplumların tarihsel evrimini açıklamanın kaba bir şematizm anlayışıyla yaklaşılmasının da payı yok değildir. Somut toplumların kuramsal açıklanmasına ilişkin güçlükleri yenmenin yolu, farklılığı çeşitliliği, birleştirici öz arkasına atarak ihmal etmek değil, tam tersine özgüllükleri sistematik bir inceleme konusu yapmaktır. Tarihsel gelişmenin iki yönünü, birlik ve farklılığı kuramsal olarak göz önüne almayan her çözümleme ister istemez tekyanlı olacaktır. Bunun, şimdiye kadar sadece kapitalist toplumlar için oldukça tatminkâr bir şekilde yapıldığını, bilinen diğer prekapitalist toplum örneklerinde ise, özellikle bunların gelişme dinamiklerinin aydınlatılmasında, son yarım yüzyıldaki ilerlemelere karşın yolun henüz başında olunduğu söylenebilir. Özgül toplumsal formasyonların incelenmesinde son zamanlarda sık sık başvurulan çözümleme araçlarından birisi de bunlarda başat olan üretim tarzının duruma göre "eski" veya "yeni" üretim tarzları ile özel biçimler altında eklemleşmesidir. Ancak bu "eklemleşme" tezinin kötü kullanımının yol açtığı bir gelişme de, ayrıntılı araştırmaların külfetinden kaçanlar için kolaycı ve hazırlop bir "açıklama" tarzı, bir sığınak oluşturmuş olabilmesidir.

Eski üretim tarzının artakalan biçimlerinin oldukları gibi değil ama yeni bir içerik kazanarak varlıklarını sürdürdükleri, hakim üretim tarzının gerileme aşamasında gelişen yeni ilişkilerin doğrudan aynı özelliklerle geleceğin toplumuna taşınmayıp hazan onların yıkıntısı üzerinde yeniden inşa edildikleri[3] çoğu kez gözden kaçırılmaktadır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: üretim tarzı ve toplumsal formasyon gibi kavramların ekonomik ve toplumsal tarih araştırmalarında, tarihsel hammaddenin sınıflandırılması, sistemleştirilmesi ve çözümlenmesi çabalarında bu denli vazgeçilmez araç ve pusula olmaları, elbette ki, tarihçiyi somut araştırmalardan alıkoyacak, (veya onların yerine geçecek) veya "tarihsel çağların (zorunlu olarak) uydurulacağı (hazır) bir reçete, bir şema"[4] oluşturmak anlamında değildir. Buna karşılık, tarih alanının, nesnel gerçekliklerin bilimsel bilgisi ve bilimsel yöntemler temelinde yeniden inşa edilmesi ve yorumlanması çabaları da, sonsuz bir çeşitlilik ve özgüllük deryası içinde yolunu şaşırmadan, partikülarizm çıkmazlarına savrulmadan ve sistemleştirme kaygıları bir an bile göz önünden uzaklaştırılmadan sürdürülmelidir.

Üretim sürecinde insanlar arasında kurulan çok sayıda ve karmaşık toplumsal ilişkiler, birbirine sıkıca bağlı, içiçe geçmiş şu unsurlar ve ilişkiler bütününe göre tanımlanabilir:

1) Üretim araçları üzerindeki mülkiyet biçimleri;

2) Üretim sürecinde taraf olan toplumsal zümre ve sınıfların, özellikle de doğrudan üreticilerin, tarihsel varoluş biçimleri ve karşılıklı konumları;

3) Artık-ürünün ele geçiriliş (temellük) biçimleri.

Üretim ilişkilerini oluşturan unsurların harcı, mülkiyet ilişkileridir. Mülkiyeti yalnızca hukuksal düzeyinde yani görünüşteki ilişkilere bakarak kavramak mümkün değildir. Keza, insanların nesnelerle olan ilişkileri cinsinden görmek de doğru değildir. Bu ilişkiler herşeyden önce toplumsaldır. (Bir adada yalnız yaşayan Robinson için mülkiyet haklarının ne anlamı vardır?) Ama insanlararası, sınıflararası kurulan toplumsal ilişki de kendiliğinden varolmaz; mutlaka belirli bir nesnesi vardır. İnsanlar arasında toplumsal ilişki olarak kurulan mülkiyet ilişkilerinin nesnesi eğer üretim araçları ise o zaman bu ilişkilere üretim ilişkileri de diyebiliriz.

Demek ki ekonomik ilişkilerin temelinde mülkiyet ilişkileri vardır ve bunlar da, öncelikle *gerçek temellük* (mülk edinme, kendine mal etme amacıyla ele geçirme, 'appropriation') ilişkilerine göre kavranabilir. Gerçek temellük ilişkilerinin temel niteliği ise açık veya örtük olarak bir *kuvvet ilişkisine* dayanmasıdır; her tarihsel çağın toplumsal bilinci, görenek veya hukuk sistemiyle çağının mülkiyet-temellük biçimlerini onaylamıştır, korumuştur, kurumsallaştırmıştır. Buradan, anlaşılacağı üzere, temellükü yalnızca değişim mekanizmaları aracılığıyla bir mülk edinme eylemi olarak görmüyoruz. Temellükü, gerçek anlamıyla, iktisadi ve iktisat-dışı vasıtalarla (şiddet kullanma dahil) temel üretim araçlarının mülkiyet veya denetiminin çeşitli biçimler altında bir toplumsal sınıfın elinde toplanmasına-dolayısıyla, bu hareketin karşıtı olarak başka bir sınıfın şu yada bu ölçüde mülksüzleşmesine veya mülkiyet haklarının bir kısmını elinden kaçırmasına - yol açan tarihsel bir süreç olarak anlıyoruz. Gerçek temellükün ikinci bir yüzü de, bunun salt mülk edinmekle sınırlı kalmadığı, mülkiyetin dolaylı meyvalarını, artık ürünü, kısmen veya tamamen, dolaysız veya dolaylı yollardan ele geçirmeğe yani doğrudan üreticilerden çekip almağa yönelik olduğudur.

Üretim araçları, mülkiyet/temellük ilişkilerin konusu olmakla birlikte, toplumsal üretim ilişkilerinin gerçek ereklliğini oluşturmazlar. Bir toprak parçasını ele geçiren kişi veya grubun ereği aslında salt bu çıplak toprak parçası değildir. Bu toprakların insan bilgisi, emeği ve iş araçları ile işlenmesinden elde edilecek toplumsal emek ürünleridir. Bu anlamda mülkiyet, toplumsal emeğin bir bölümünün ele geçirilme aracı olmaktadır. Esasen, tarihsel olarak toplumsal ilişkilerin temel konusu hep emeğin ürettiği zenginlikler olmuştur.

FEODALİZM ÜZERİNE

Feodalizmi, diğer üretim tarzlarında olduğu gibi, ekonomik temelinden başlayarak tanımlamak mümkündür. Feodal üretim ilişkilerinin hakim niteliklerini öncelikle, Takahashi'yi izleyerek[5], emek gücünün toplumsal varoluş biçiminde ve feodal mülkiyet ilişkisinin özgül biçiminde teşhis etmek mümkündür. Tarihsel olarak, doğrudan üreticinin toplumsal varoluş biçimi feodalizmde serfliktir. Kısaca bağımlı köylülüğün artık emeğinin dolaysız ve özel temellük biçimi olarak anlayabileceğimiz serflik, çok çeşitli özgül biçimler altında ortaya çıkabilmekte; toprak beyi bağımlı köylünün artık emeğini kendi doğrudan malikanesinde (domaine direct, réserve) emek-rant (angarya) şeklinde elde edebileceği gibi köylünün küçük çiftinde gerçekleştireceği artık-ürününü aynı veya parasal rant biçimlerinde de çekip alabilmektedir. Batı Avrupa Feodalizminde serfliğin evrimi, genel olarak angarya zorunluluğu taşıyan katı kişisel bağımlılık ilişkisinden aynı ve giderek parasal ödemelerin hakim olduğu gevşek serflik ilişkisine doğru hafifleyen bir yönseme izlemiştir. (Orta ve Doğu Avrupa'da emek-ranta dayalı serfliğin yeniden ama başka bir tarihsel konjonktürde ortaya çıkması hariç tutulursa). Serfliğin ortaya çıkış biçimleri de geniş bir zaman ve mekan düzleminde son derece büyük bir çeşitlilik gösterebilmektedir. Batı Avrupa'ya özgü biçim, serfliğin kaynağını iki kökenden alması şeklindedir: hem köle statüsü hem de ondan daha yaygın olarak özgün köylü statüsü tek bir statüye, tek bir toplumsal varoluş tarzına, serfliğe doğru evrilmişlerdir. Bu birlikte yönelme, uzun bir tarihsel sürecin işlemesini gerektirmiş, belirli tarihsel olayların ve hakim sınıfların zaman zaman artan baskıları altında hızlanmıştır. Her halükârda Batı Ortaçağında serfliğin gelişmesi ne doğrudan Antik Çağın köle veya kolonunun kesintisiz evrimi temelinde ne de Cermen fethinin bu türden bir statüyü hemen dayatması sonucunda ortaya çıkmış çizgisel ve tek yanlı bir oluşum değildir.

Feodalizmde (yalnız Batı Avrupa'da değil) serfliğin doğrudan üreticinin zorunlu bir toplumsal varlık biçimi olarak belirmesi, bu üretim tarzında mülkiyet biçiminin (özellikle de toprak üzerindeki mülkiyetin) özgün belirleniş tarzından ayrı düşünülemez. Tarımsal üretimin belirlediği tüm kapitalizm öncesi toplumlarda olduğu gibi, feodal toplum tiplerinde de üretim ilişkileri esas olarak toprak üzerinde düğümlenmiştir. Toprak ise feodalitede *genelde* hiçkimsenin *bireysel* ve *mutlak* mülkünü oluşturmamaktadır. Hakim sınıflar piramidinin en üstünden en altına kadar çeşitli düzeylerdeki feodal zümreler toprak üzerinde belirli haklar iddia etmektedirler. En güçlülerin, piramidin zirvesindeki kral veya sultanın, geniş alanlar üzerindeki fiili olmayan *üstün mülkiyet hakları*, büyük-küçük toprak beylerinin daha doğrudan ama çeşitli hizmetlere bağlı olduğu için gene mutlak olmayan mülkiyet haklarıyla çakışmaktadır. (Bu mülkiyet haklarının erekliliği (finalitesi), sonuçta elbette toprağı işleyen ve artık -emek kaynağı olan doğrudan üreticiler ve onların emeğinin ürünleridir.) Bu durumda, toprak üzerinde kişisel mülkiyet olmasa bile hakim feodal sınıfın sınıfsal mülkiyeti olduğu söylenemez mi? Çok çeşitli biçimler altında gerçekleşen toprak temliki sistemleri (bénéfice, fief, ikta, tımar vb) ve şu yada bu ölçüde bir billurlaşma derecesine varan vasallık ilişkileri, bir üretim ilişkisinin temel ayırdedici unsurlarından olmadığı için bu soruya verilecek yanıt feodal mülkiyetin serflikle ilintisi açısından bir anlam taşımamaktadır. Konumuzu asıl ilgilendiren, feodalizmde temel üretim aracı ve konusu olan toprak üzerinde doğrudan üreticinin ne gibi hakları olduğudur. Üretici köylünün hakları, en azından bir yararlanma ve kullanma haklarından başlayarak mülkiyet hakkını da içerecek kadar farklı mekân ve zamanlarda sonsuz bir çeşitlenme göstermektedir. Bu farklılıkların özdeki birliği ise, doğrudan üreticinin toprak üzerinde *fiili bir tasarruf* hakkının olduğudur. Bu tasarruf hakkı, salt *ömürlük* eğreti bir yararlanma hakkından ibaret olsa bile (kaldı ki miras hakkı sınırlandırılmış ve ayrı bir yükümlülüğe bağlanmış da olsa doğrudan üreticiliğin babadan oğula geçmesi, üretici sınıfın kendini yeniden üretmesi açısından zorunlu olduğundan, yaygın bir uygulamadır, genelde keyfe göre değil yerleşik teamüle (veya hukuka) göre belirlendiğinden sonuçta *fiili bir tasarruf* hakkı olarak algılanmalıdır. Ayrıca hem verili üretim teknolojisinin getirdiği sınırlamalar, hem geleneğin-göreneğin belirlediği karşılıklı zorlayıcı taahhütler, hem de, aynı bağlamda, toplumsal kuvvet ilişkilerinin dayattığı sosyo-politik dengeler yüzünden, büyük mülk sahibi (veya denetleyicisi) hakim feodal sınıfların toprak üzerindeki köylü haklarını böyle algılamış olduğuna kuşku yoktur.

Toprak fiilen köylü ailesinin tasarrufunda olduğu için (ve ayrıca iş araçları köylünün *mülkiyetinde* olduğundan), *ve işte tam da bu yüzden*, köylünün *kişiliği üzerinde sınırlı* da olsa *bir mülkiyet hakkı*, bir tahakküm kurulması zorunlu olmaktadır. Çünkü köylünün kişiliği üzerinde kurulan ve özgürlüğünü sınırlayan bu sınırlı mülkiyet hakkı olmaksızın geçinme vasıtalarını üretebilecek her türlü maddi koşula[6] sahip olan köylüyü toprak beyi hesabına bedava çalıştırmak, ondan kişisel hizmet yükümlülükleri yani angaryalar talep etmek, toprak kirasının karşılığı olmayan türlü harç, vergi ve aynı ödemeler istemek, onu toprağa bağlamak mümkün olmazdı. "Demek ki, bağımlılığın derecesi ne olursa olsun, kişisel bağımlılık ilişkileri, kişisel özgürlüğün sınırlandırılması zorunlu olmaktadır; insanın toprağa bağlanması, onun basit bir süsü olması, kısaca, sözcüğün tam anlamıyla serflik gerekmektedir."[7] Feodal üretim ilişkilerinin yeniden üretiminde iktisatdışı zor unsurların rolünü işte bu çerçeve içinde değerlendirmek gerekir. Burada, serfliğin ortaya çıkmasında, temel belirleyici etkenin mülkiyet ilişkisinin bu feodal biçiminde olduğu görülmektedir. Toprak emekçileri açısından bu ilişkinin ayrı bir önemi de, bu doğrudan üreticilerin kendi üretim koşullarından (üretim ve tüketim araçlarından) ayrı, bağımsız bir varoluş biçimlerinin olmayışıdır. Başka bir deyişle, feodal toprak emekçisi kişiliği üzerinde sınırlı bir mülkiyet hakkı olması dolayısıyla bir yandan mutlak mülk konusu olan bir köleden farklı olduğu gibi, sınırlı özgürlüğü yüzünden kendi üretim koşullarına yapışık bir varlık biçimi olması, dolayısıyla ne emek gücü ne de emeğinin ürünleri metalaşmamış olduğu için ücretli emekten de farklıdır.

Feodal mülkiyet biçiminin giderek sistemin temel üretici unsuru olan köylüleri de kavrayacak şekilde toprak üzerinde bir haklar hiyerarşisi biçimine bürünmesi, bu mülkiyet türünün bugünkü mülkiyet anlayışlarıyla kavranmasının ne denli güç olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bazılarının düşündüklerinin aksine, feodalitede toprak üzerinde bugünkü anlamıyla *özel mülkiyet yoktur*. Feodal mülkiyetin *belirgin* özelliği, *birkaç dereceli, çok başlı* bir mülkiyet biçimi oluşudur; mutlak değil kısmi ve sınırlı bir mülkiyet biçimi oluşudur. Bu mülkiyet sisteminin, ayrıca, sadece temel üretici köylü için değil, toprak beyleri arasında da kişisel bağımlılık ilişkilerine yol açtığına yukarıda

Karikatür: ASAF KOÇAK

değinilmişti. Bunlar politik üst yapıya değgin ilişkiler bütünü içinde yer almaktadır.

BAZI YANILGILAR

Feodal üretim ilişkilerinin özüne ilişkin olarak yapılan yaygın bir hata da, bu ilişkilerin esas olarak *büyük tarımsal üretim* temelinde *domanial* sistem çerçevesinde kurulduğu ve tarımsal artığın da, "feodal rantın tek biçimi olan" emek-rant şeklinde elde edildiği görüşüdür. Bu görüş, geçersiz bir partikülarizm anlayışının ürünü olduğu kadar, bir üretim tarzının, içinde barındırdığı görece farklı özellikteki aşama ve evrelerinin bir bütünü olarak kavranması gerektiğinin de farkında değildir.

Bir kere en gelişkin örneği Batı Avrupa feodalizminin kuruluş-şekillenme döneminde görülen domanial sistem de, ekonomik düzlemde esas olarak büyük değil küçük işletmeye, küçük ölçekli üretime tekabül etmektedir. Köylünün kişisel hizmet yükümlülüğünü yerine getirirken kullandığı iş araçları da, çeki hayvanları dahil, köylünün bireysel mülkiyetindedir.[8] Öte yandan, serfliği sadece angarya türünden kişisel hizmet yükümlülüklerine tabi olma durumuna ve emek-rantı tek feodal rant biçimine indirgemek, serfliği ve feodalizmi çok dar bir görüş açısından tanımlamakla eş anlamlıdır. Nasıl ki *köleliği*, farklı üretim alanlarında (madencilik, tarım, ticaret, küçük sınai üretim) çok farklı sömürü ve tahakküm derecelerinin sadece birisinin özellikleri açısından tanımlamıyorsak; nasıl ki ücretli emeğin kapitalizmin kuruluş ve kısmen olgunluk (ticari ve sınai kapitalizm dönemi) aşamalarındaki son derece ağır sömürü koşullarını, kadın ve çocuk emeğinin çok yaygın sömürüsünü, emeğin kapitalizmdeki temel karakteristik varoluş biçimi olarak görüp tanımlamıyorsak aynı şey serflik açısından da geçerlidir. Böyle bir kavramın tanımlanmasında gerekli olan, geçerli olduğu her dönemde görülen belirgin ortak noktalarının en yoğun ve en özlü bir bileşiminin bulup çıkarılmasıdır. İşte bu yüzdendir ki feodalizmi, kendi üretim koşullarına bağımlı toprak emekçisinin *artık emeğinin*, meşruiyetlerini yerleşik töre ve hukuktan alan her türlü iktisat-dışı zora tabi olarak, emek-rant, üründen rant ve para-rant biçimleri altında dolaysız ve özel temellük tarzı şeklinde geniş anlamda tanımlıyoruz. Bu geniş tanım, Batı Avrupa feodalizminin oluşma (V-Xyy), olgunlaşma (XI-XIII yy) ve çözülme (XIV-XV yy) ile geçiş (XVI-XVII veya XVIII yy) aşamalarını ve bunların çeşitli evrelerini içerecek bir genellik düzeyindedir.

Aynı şekilde, kapitalizmin de çeşitli aşama ve evrelerinden yalnızca birisinin (ticari-sınai-mali kapitalizmin) karakteristikleri temelinde tek yanlı olarak tanımlanamayacağı açıktır. Bilhassa kapitalizmin şekillenme/oluşma aşamasının görünürdeki bir takım özelliklerini -ticari sermayenin hareketini- kapitalist üretim ilişkilerinin merkezinde görmek artık düşülmemesi gereken büyük bir hatadır. Kapitalizm, çok özlü olarak, doğrudan üreticilerin her türlü üretim aracı mülkiyet ve tasarrufundan ayrılarak ücretli emeğe dönüşmesi (yani emeğin ürünleri yanında bizzat emek gücünün de metalaşması) ve sermayenin kendini yeniden üretebildiği (artık-değer üretebildiği) hakimiyet süreci içinde üretim araçlarını ellerinde yoğunlaştıranlar tarafından sömürülmelerine dayanan bir sistem olarak tanımlanabilir. Emek gücünün kapitalist üretim tarzındaki karakteristik varoluş biçimini, emek-sermaye ilişkisini ve sermaye birikimi çevrimini bu sistemin temel belirleyicileri olarak almak, kuşkusuz, kapitalizmin farklı tarihsel ortam ve mekanlardaki gelişme özelliklerinin ayrıntılarıyla incelenmesine engel değildir. Ama, sadece biraz cık para ve değişim ekonomisinin görüldüğü fakat değişim değeri üretiminin hakim olmadığı her yerde bir "kapitalizm" keşfedilmesine engeldir.

Son olarak değineceğimiz, "feodalizm" teriminin farklı tanımlarından ileri gelen anlamsız kavram kargaşasıdır. Bilindiği gibi "feodal" sözcüğü, "fief" veya latince "feoda" sözcüğünden türemiştir ve dar anlamıyla bizim *feodal* dediğimiz sistemin hukuksal-siyasal üst yapısıyla ilgilidir. Yukarıda kısaca değinildiği gibi, bu dar anlamda, toprak mülkiyetinin hiyerarşik yapısı temelinde vasalların suzerenlerden askeri, adli vs.hizmetler karşılığında aldıkları toprak temliklerinin (fief) hakim feodal sınıflar arasında doğurduğu çeşitli insan-insana hukuksal-siyasal bağımlılık ilişkileri anlaşılmaktadır. Bu dar tanım, sistemin ekonomik temelindeki senyör-serf ilişkilerini dışladığı gibi Batı Avrupa'nın bin yıllık bir hakim üretim ilişkisini de bu türden "fief" ilişkilerinin "saf" anlamda geçerli olduğu topu topu iki yüzyıla sıkıştırmış olmaktadır.[9] "Feodal" teriminin "köleci" veya "kapitalist" gibi terimlerle aynı nitelikte olmadığı gerçektir. "Bu iki durumda da kullanılan terimler toplumun temel çıkış noktasını belirtmektedir: köle üzerinde mülkiyet, sermaye üzerinde mülkiyet."[10] Feodal teriminin bu dar etimolojik anlamının yetersizliğinden kurtulmak için bazılarının yeni terimler önerdiği de görülmüştür. Daha farklı bir sorunsaldan yola çıkmakla birlikte S.Amin'in feodalizm dahil tüm prekapitalist toplumlar için önerdiği "haraççı (vergisel) üretim tarzı" kavramı veya G. Duby'nin salt Ortaçağ feodalizmi düzleminde önerdiği "senyorial üretim tarzı" kavramı gibi. Gerçekte feodalizm teriminin bırakılması iki yönden savunulamaz: birincisi, yüzyıllardır yerleşmiş olan feodalizm teriminin dar anlamda kullanımı ancak son yüzyılın ürünüdür. XIX yy sonu XX yy başlarının aşırı ayrıntıcı ve şekilci bakış açıları yerleşmeden önce, XVIII yy hatta XIX yy ihsanlarının feodalizm sözcüğünü yukarıda tanımlanan geniş anlamıyla kullanmış oldukları bilinmektedir [11]. İkincisi, feodalizmin politik üstyapısı her yerde (Japonya hariç) Batı Avrupa feodalitesinin belirli bir aşamasında olduğu kadar tamamlanmış, bilurlaşmış bir biçim kazanmamış olmakla birlikte, askeri hizmet karşılığı dirlik dağıtma sisteminin ve bunun doğurduğu her türden politik, hukuksal ilişkilerin şu veya bu ölçüde ve çok çeşitli özgüllükler içinde hemen hemen bütün feodal toplum tiplerinde görülen bir özellik olmasıdır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, M.Bloch'un 1939 da yazdığı eserinin başlığını "Feodal *Toplum*" olarak koymasının bile partikülarist-formalist tarihçileri ayağa kaldırmağa yeterli olmasının [12] üzerinden çok zaman geçmemesine karşın, çok şey değişmiştir. Marksist formasyondan olmayan tarihçilerin de, M.Bloch'tan sonra, feodal ilişkilerin bir toplumsal formasyon tipini tanımladığını görmeleri, hatta üretim tarzı kavramını kullanmaları (G.Duby bunlardan biridir) alınan yolun önemini göstermektedir. Bu durumda, hâlâ "feodal" terimini dar anlamda kullanmakta ısrarlı olan bazı akademisyenleri izleyerek terimde bir değişiklik değil, şekilci tarih anlayışlarında bir değişiklik beklemeye hakkımız vardır. ●

1 Üretim tarzının üst yapısıyla karmaşık eklemleşme biçiminin teorik ifadesi olan "toplumsal formasyon" kavramını da belirli aşamalar altında kavramak gereklidir.

2 Bir fikir vermek için kapitalizmin aşama ve evrelerinin Batı kapitalizminde aldığı özel biçimler şeması verilebilir: 1)Oluşma aşaması: ticari kapitalizm; 2)Gelişme aşaması: sınai kapitalizm; 3)Geçiş aşaması: mali kapitalizm veya emperyalizm. Emperyalizm aşamasının evreleri konusunda şu örnek verilebilir: birinci evre, basit tekelci kapitalizm; ikinci evre, tekelci devlet kapitalizmi.

3 Örneğin "modern kapitalistler doğrudan Ortaçağın kapitalistlerinden değil ama onların yıkımından geliyorlardı": K.TAKAHASHİ, "Contribution a la discussion", in M.DOBB ve P.M.SWEEZY, Du feodalisme au capitalisme: problemes de la transition, c.1, Paris, F.MASPERO, 1977, s.127 not 56

4 K.Marx ve F.Engels, L'ideologie allemande, Paris, Ed.Sociales, 1968 s.51,52. Aynı yerde şu ifade de var: "Bu soyutlamaların, gerçek tarihten koparıldığında, kendi başlarına hiç bir değerleri yoktur".

5 K. TAKAHASHİ, a.g.m., s.98.

6 Bilgi ve beceri dahil. Toprak beyi, zanaat ustasından farklı olarak bilgi tekeline sahip değildir.

7 K.Marx, Le Capital, 3.kitap, 3.cilt, ch.47, s.171-172. Aynı yerde (s.171) şöyle demekte: "Açıkır ki, doğrudan üreticinin kendi öz geçinme araçlarını üretebilmek için gerekli olan üretim araçlarının ve iş araçlarının "zilyedi" kaldığı tüm biçimlerde mülkiyet ilişkisi, ister istemez eşanlı olarak efendi-hizmetkâr ilişkisi cinsinden ortaya çıkacaktır; doğrudan üretici demek ki özgür değildir; ama bu bağımlılık angarya zorunluluğu taşıyan bir serflikten başlayıp sadece basit bir ödenti ödenmesine kadar azalabilir."

8 Bu konuda bkz.: G.DUBY, L'economie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident medieval, Paris, Aubier, 1962 c.1, s.74-79, 92 ve 105-106.

9 R.HİLTON, "İntroduction", in M. DOBB-P.SWEEZY, a.g.e, c.1, s.42.

10 Ch.PARAİN, "Caracteres generaux du feodalisme", in C.E.R.M (ed), Sur le feodalisme, Paris, Ed.Sociales, 1974, s.14.

11 A.SOBOUL, "La Revolution française et la feodalite: le preleveinent feodal", in C.E.R.M (ed), a.g.e, s.76-80.

12 Bkz. J.LE GOFF, "Les methodes de l'histoire et les sciences humaines a propos du Moyen Age", in Nouvelle Critique (ed.), Aujourd'hui l'histoire, Paris, Ed.Sociales, 1974, s.97.

Geriye Ne Kalırsa

–gözlerin külleri kalkarsa eğer–
inan
bu bir aşk şiiridir

kırlangıç külleri asılı kalınca bulutlarda
insanların
kediciklerin
ve denizin külleri öksüz poyraza kalınca
bu bütün kıyıların son günü olabilir
yıllarını ve çocuklarını yitirdiğinde dünya
inan
–bu bir aşk şiiridir–

Ali Alkan İnal

'genç şiir' adıyla

Gökhan Cengizhan

"Toplumcu gelenekteki köklü şiirin devamı anlamında, 'genç' kuşak şairlerinin politik tavrı; nitelik açısından erişilen bir düzey sorunudur. Bu düzey, tarihi sürekliliktir. Bir şeyler kesintiye uğramıştır. Kabul! Ancak hareketin sürekliliği tarihidir. Burada aymazlığa yer yok! Toplumcu şiirin taşıyıcı biricik maddi gücü; toplumsal pratikler (ve) içindeki toplumsal özne'dir. Bu şiir, genel toplumsallığın dışında ve ondan bağımsız bir üretim olamaz!"

1

'Genç' şiirimizin, 80' sonrası dönem içinde yürürlüğe koyulan resmi-yazınsal politikalar çerçevesinde gelişimi, 'genç şiir' adıyla patlayan(!) bir olguyu gündeme getirmiştir. Haylidir, üzerinde çok söz söylenen ve tartışılan 'genç şiir', *popüler bir adlandırmadır!* İlkin belirlemek gerekiyor: Böyle bir olayın gerçeklik temeli nedir, varoluş imkanları nelerdir? Varolan yazınsal ittifak ve iktidarın bir adlandırması olarak 'genç şiir'; *tarihsiz*'dir ama *konjoktürel*'dir. Bu ne demektir? Şu oluyor: Bu şiirin kaynağı, somut *tarihi süreç* değildir. Tarihsizdir, çünkü genel toplumsallığın bir *ifadesi* olmadığı gibi, o tabanın içinden konuşmaz! 'Genç şiir'in belirlenmiş bir *okur* tabanı yoktur, yani tabansızdır! Bütün bu olumsuzluklar, 'genç şiir' adıyla duyurulan bu adlandırmanın bir analizini zorunlu kılmaktadır. Bizim yaptığımız da bu.

Bu anlamda 'genç' şair, (yazınsal iktidar tarafından "palazlanan" bir 'tür' şair adı!) 'genç şiir'in üretici gücüdür! Bu 'genç' şairi, yaşanan dönemin özgüllüğü gereği, tarihsiz olduğu kadar da konjoktüre bağlanmıştır. Yazınsal iktidarın 'genç şiir'den onayladığı tek imkan; verili zeminde *meşruiyettir!* İşbu yazınsal ittifak tarafından "lanse" edilen 'genç şiir'in teşviki, buna bağlı bir destektir. İktidar bloğunun yaptığı çağrılar vardır: 'Genç' şairleri ödüllere çağırma! Ne oluyor? Hep bir, iktidarın "idamesi" davası! 'Genç' şair, iktidar formasyonunun arkadan gelen kesintisiz 'fizik gücü' olsa gerek! Öyle ya, 'yeni' mevzilerinde(!) *doygun* 'profesyoneller' ya da *yorgun* 'ağabeyler' var! Üstelik, savaş baltaları çoktan gömülmüştür. Gün, kardeşlik ve beraberlik türküleri çağırmanın günüdür! Önce, bu olup bitenler nedir, bunu tartışalım.

70'li yıllarda, toplumsal *muhalefet hareketi* içinde büyük ölçüde öğrenci kökenli gençliğin *politik* işlevselliği; bir dönemin tarihi *eylemliliği* ve belirgin çizgisi olmuştur. Toplumcu 'genç' şair de, bu formasyon içinde yer aldı. 80' sonrası dönem, hareketin içinden kopup gelen 'genç' şairin (ne ölçüde hareketin içindeydi?), politik *yükümlülükten* politik *gönülsüzlüğe* geçiş sürecidir! İşte, yeni cephelerde(!) eski dostlar buluşmuşlardır! 80'sonrası dönem içinde, toplumcu şiirin 'genç' kanadı, kendi çizgisine *eleştirel* ve *öz-eleştirel* bir tavır getirebilmeliydi; kitle genelinde *toplumsal-özne* bunu talep ediyordu. Bu talep, yanlış yerlerden karşılanmıştır, ama sonradan talibi epey çıkmıştır! Ahlar, oflar arasında 'acılı kuşak' teraneleri gelip geçmiştir! "Miş"li geçmişten, geleceğe uzanan 'her on yılda' takkeyi önümüze koyup düşünmemiz gerekiyor. Neden böyle oluyor?

Toplumcu gelenekteki köklü şiirin devamı anlamında, 'genç' kuşak şairlerinin *politik tavrı;* nitelik açısından erişilen bir düzey sorunudur. Bu düzey, *tarihi sürekliliktir.* Bir şeyler kesintiye uğramıştır. Kabul! Ancak *hareketin* sürekliliği tarihidir. Burda aymazlığa yer yok! Toplumcu şiirin taşıyıcı biricik maddi gücü; toplumsal pratikler (ve) içindeki toplumsal özne'dir. Bu şiir, genel toplumsallığın dışında ve ondan bağımsız bir üretim olamaz! *Bağlanma,* tarihi bir sorundur. *Konjoktür* ise, tarihi sürecin yalnızca bir uğrağıdır. Bu unutulmasın!

Bir dönemde, toplumsal özne'yi bağlayan uzlaşmaz çelişkiler, *uzlaşabilir* çelişkiler olup çıkmıştır! Elbette, 'genç' şair de piyasa confonnizmi ile uzlaştı! Bu uzlaşabilir 'muhaliflik', tam tamına *oportünist* bir tavır olmakla birlikte; varsın gönüller hoş olsun diyelim! Nedenlerden biri, toplumsal formasyonun nisbi politik durağanlığı ise, diğeri yazınsal piyasanın kendi iç mantığıdır. Böylece 'genç' şair, konjoktürün icaplarına göre konumunu ayarlamıştır! Biz belirtelim: Yazınsal iktidar, 'toplumcuyum' diyen bir şaire hiçbir *konum* ihsan eyleyemez! Öte yandan, konjoktür az çok "değişme" belirtileri taşıyorken bu 'adamlar', iktidar bloğunun 'dizleri dibinde' ve 'kıçları üzerinde' oturmaktan vazgeçip, gene 'ayakları üzerine' dikileceklerdir! Göreceğiz!

2

80'sonrası dönemde, 'toplumcu' sıfatlı şair kimliği açısından şu çarpıcı gelişme yaşandı: Şair *keyfiyeti,* şair *insiyatifinin* önüne geçmiştir! Şair insiyatifi, *politik* bir tavır alıştır. Şair keyfiyeti ise, bir *öz-savunmadır!* Yaşanan tarihi özgüllük içinde, üretici insiyatif olarak kendini somut hayatın içine yerleştiren şairin tavrı; bir *bilinç* tavrıdır. Bu tavrın bilgisi, toplumsal pratiğin yaşamsal deneyimlerinden gelen, oraya yaslanan bir bilgidir. Şair, şiirin bilgisini donanmış bir öznedir; tersi durumda *cehaletin* şiirini yazar! Oysa, şair keyfiyeti fazlasıyla yüceltilmiştir! Şairin, somut hayata kendiliğinden *keyfi* bakışı; öznel fetişizm olup çıkmıştır! Şair keyfiyetinin, kendini tanımlayabilecek düşünsel bir sistematiği yoktur. Tersine, sistematik olmayan bir şiir dünyası vardır. Akli ve mantıki çelişkilerle yüklü! Kime ve ne düzeyde hitap ediyor, bilinmez! Ayrıca, temel çelişkinin *toplumsal* olduğunu belirtmeye gerek yok!

'Genç' şairin, şiirinin sorunsal perspektifini salt kendi biricikliği (bir tür "memleketcilik"!) içinde belirlemesi; saf öznelciliktir! İşte, biri kalkar "ben trakya folklorundan yola çıktım" der, biri "taşra duyarlığından", biri "akdeniz kültüründen", biri "kemençe havasından" falan... Bunların, bazılarının savları yenilir yutulur gibi değildir; "geleneğin sürdürücüsüyüm" gibi cafcaflar! Sorun, 'genç' şairin estetik düzeyde eriştiği *imgelemler* olmayıp, kendiliğinden yaratıların 'toplumcu' sıfatlı bir şair için, nasıl bir *bilinçliliğin* ifadesi olduğudur. Elbette, bilinçlilikten ne anlıyorsak! Bizim anladığımız: Somut tarihi süreçte ve toplumsal pratikler içinde, kazanılan bir tür disiplindir. Bu disiplin, ancak ve ancak *dönüştürücü* bir eylemliliğe tekabül eder.

Şöyle bir sapmadır vakıa: Şairden bağımsız nesnel *tarih* gerçeklik karşısına, şaire özgü öznel iç doğallıkyerleştirilmektedir. Bu da, çok çok bir duyarlıktır ve nasılsa saf'tır. Şair, tüm *doğallığıyla* konuşmaktadır, *bilinçliliğiyle* değil! Elbette, kendisinden talep edilen ve yazılması şart olunan bir şiirin çok uzağındadır, bu haliyle..Pekiy, bu "safiyane" doğallığın, içtenlik olarak yuttunulması, ona sarılınması ne oluyor? Bilinçlilik ise, bir o kadar nesneldir, içtenliği de içindedir. Birtakım sahte maskelere hiç gerek yok! Neyin, ne olduğunu iyi bilelim! Şair, kendi üretimine karşı 'içten' olabildiği gibi, 'nesnel'de olabilir. Biri, ötekini engellemez. Öyleyken, 'içtenliğin' şairliğin beşeri şartı olarak üstelenmesi, özbenci bir keyfiyettir; bir *kuruntudur!* Mesele bu.

80'sonrası dönemde, toplumsal özne'nin *taşıyıcı* rolü üstlendiği yaşanan ilişkilerdeki özgüllük, *tarihi içerik* bazında bir şiir sorunsalı olarak gözden kaçmıştır. Tek tük çabalar (varsa da) umutlu konuşmak için yetersizdir. 'Toplumcu' sıfatlı o "militan" şairler, bu çabaya *külli* olarak yükümlüydüler! Toplumsal özne'nin yenik ve yitik, kaderci ve çılgın, mağrur ve kaçak, vb. o müthiş insan potansiyeli yeterliydi herşeyi anlatmak için.. Ama, galiba bizim "herşey yetersizdi kendimi(zi) anlatmak için". Bir düşünün!

Toplumsal özne'nin bir iç dünyası vardı: Örneğin Ahmet Erhan, toplumsal özne'yi kendinde olumsuzlayarak, bunu ters bir kutupta vermeye çalışmıştır. İşlevi olan (kitle genelinde), öz-eleştirel bir olumluluk ise yeterince ve beklenen çıkışı yapamadı! A. Erhan'da *dünün olumsuzlanması,* bir tür 'nihilizm' olarak belirgindir. Toplumcu sıfatlı şair, *olumsuzlamanın olumsuzlanması* anlamında alternatif bir eleştirellik üretemedi. Bunu kabullenelim! A. Erhan bir *tutum* sergiledi, ancak ortaya bir *tavır* koyamadı. Çünkü, tavır koyamayacak kadaracz içindeydi! Bu tutum, belki bir ahlaktı: "Bu cehennemi ben yaratmadım" diyen Dostoyevski anılınca, fazladan bir de *erdem* sahibi olunuyor, *yazgı* tamamlanıyordu! Vakıa, estetik düzeyde hümanist kisveli bir söylem, ahlaki bir *idealizm* olup çıkıyordu!

Nietzche'nin çığlığı şuydu: "Benim bilincimle sizin bilinciniz aynı bilinç değil artık". A.Erhan, tam burada ideolojik olarak kopmuştur! Bu da, Roger Garaduy'nin, Saint John Perse için söylediğine denk düşer: "Sanat yapıtı, dünyayı anlatmaktan çok, bir başka dünya yaratmak görevini yüklendi.Şiir, etimolojisine uygun olarak, gerçekten bir *yaratış* -vurgu benim- durumuna geldi. Lirik imgelem, yaratışa varabilmek için Tanrılık deneyine girişti".

3

'Genç şiir' gibi bir adlandırmanın, 'genç' şaire *vekaleten* verdiği popüler misyon; oldukça işe yaramıştır! Böylece, sapla samanın gayet kolay toplandığı *konjoktürel* bir kesitte ve zeminde 'genç şiir'; yazınsal ittifakla 'omuz omuza' dönemsel bir okuyucu (okur değil) tabakası (tabanı değil) bulabilmiştir! Bugün, piyasa rayiçinde adına zar atılan ve durduğu yerde maytap gibi patlayan (!) 'genç şiir'; reel politikasıyla -politiklikle ilgisi yok!- söz sahibidir! Pekiy, nasıl müdahele ve mukabele edeceğiz?

Politik bir bilinçliliğin taşıyıcısı 'genç' kuşak şairleri, yaşanan tarihi özgüllük içinde, insanal/toplumsal ilişkilere yönelik eleştirel söylemlerini, bu *bilinç* tavrıyla kurmalı ve sonuna kadar korumalıdırlar. Kendilerinden *okur* tabanında talep edilen görev de budur! Ancak çözüm, eleştirel boyut içeren bir söylemi; *maddeci* olmayan bir duyarlık düzeyinde ve şair keyfiyeti yüceltilmek yoluyla vermek olamaz. Toplumsal bütünlüğün tüm düzeylerine ve somut hayatın özgüllüğüne yönelik *maddeci eleştiri;* bir *insiyatif* koymadır. Bu insiyatif, yalnızca ve yalnızca *politik perspektiftir!* Bu perspektif, *tarihi içerik* ve *sınıf içeriğidir!* Biz bunlara bakarız. Öyleyse, her türden konjoktürel *kuyrukçuluğa* karşı biricik silahımız da budur. Çünkü biliyoruz: Her zaman galebe çalacak olan hayatın kendisidir ve biz hayatın içindeyiz. Tanrı, yersiz yurtsuzları korusun!

YAZINSAL ELEŞTİRİ ÜZERİNE

Hüsamettin Çetinkaya

"Eleştirinin yazınsal bir gerçeklik olduğunu ileri sürmek, eleştirinin bu en temel işlevinin yadsınmasını ya da en azından görmezden gelinmesini beraberinde getirir. Evet, eleştiri de bir uretimdir. Yoktan değil ama, vardan varetmek, bağlantıları ortaya koymak, açık olmayan, görünmeyen ilişkileri içinde sanat gerçeğini ortaya koymak aynı zamanda bir yaratmadır. Ancak sanatsal yaratmadan farkı, nesnel bilgi temelinde ve bilinç düzeyinde bir çözümleme oluşunda yatar."

Kimdir benim eleştiricilerim biliyor musunuz, bir sanat yaratısının üzerine eğildiğinde, o yaratıdan kalkarak bir yenisini ortaya koyandır."[1] diyor Nermi Uygur. Burada açıkça belirlendiği gibi, eleştiri bir sanat ürünü, özellikle de yazın ürünü olarak görülmek isteniyor. Amaç nedir sorusu akla gelebilir. Eleştiri'de bilimselliğin yerine yazınsallığın konması ile amaçlanan nedir? Başlangıç bölümünde eleştirinin en önemli, asal işlevinin beğeni oluşturmak olduğu belirlenmişti. Sanat ürününün anlam yayıcılığının çok sınırlı olduğu, sanat ürünü üzerine yapılan çözümlemelerin, incelemelerin kısaca kuram üretiminin, sanatsal gerçekliği açıklamada belirleyici olduğu bununla da geniş kitlelerin beğeni anlayışlarının biçimlendirildiği vurgulandı. Eleştirinin yazınsal bir gerçeklik olduğunu ileri sürmek, eleştirinin bu en temel işlevinin yadsınmasını ya da en azından görmezden gelinmesini beraberinde getirir. Evet, eleştiri de bir üretimdir. Yoktan değil ama, vardan varetmek, bağlantıları ortaya koymak, açık olmayan, görünmeyen ilişkileri içinde sanat gerçeğini ortaya koymak aynı zamanda bir yaratmadır. Ancak sanatsal yaratmadan farkı, nesnel bilgi temelinde ve bilinc düzevinde bir çözümleme oluşunda yatar. Bu da eleştirmene, ortaya koyduğu her gerçeklikten sonra bir zevk bir doyum verir, ancak bu bir sanatçının eserini ortaya koyduktan sonra duyduğu haz ya da benzeri duygulardan farklı olarak, büyük ölçüde bir bilimadamının yeni ve nesnel bir bilgiyi ortaya koyduktan sonra duyduğu bilgisel haz ya da doyuma benzer. Bu iki olguyu birbirine karıştırıp eleştirinin bilmselliği yerine yazınsallığı koymak, onun beğeni oluşturma işlevini (ki bu onun, toplumsal işlevidir) yadsıma anlamını taşır. Bu işlevi yadsımak için, kişinin en basit iletişim kuramlarından bile habersiz olması gerektiği ise ayrı bir konu. Bu konuda Mehmet Doğan da farklı şeyler söylemiyor: "Eleştirici, yaratılmış bir eseri ikinci kez yaratan bir icracı değildir. Yaptığı dürtmelerle, açınlamalarla, bütünlemelerle, bir sanat eserine daha büyük bir açıklık kazandırıyorsa da, eleştiricinin yarattığı asıl önemli birşey daha vardır, bilinçli OKUYUCU kitlesi"[2].

Eleştiride bilimselliğin yerine yazınsallığın konmasında bir amaç daha vardır ki o da, eleştirideki nesnelliğin yadsınarak, öznelliğin kutsanmasıdır. Hemen vurgulanmalı ki, bu bizim ülkemiz eleştiri geleneğinin kutsanmasından başka birşey değildir. Gramsci'nin deyimiyle, 'Büyük Aydınlar'ımızın, basın ve yayın organlarında zaman zaman birbirlerini karalamaları ama son çözümlemede birbirlerini yağlamaları ve yüceltmeleri geleneğinin kutsanması. Eleştiride, ahbaplıkların, kinlerin, kıskançlıkların, yağlamaların sonucu oluşan bireysel ölçütleri geçerli kılma çabası, nesnelliğin ve bilimselliğin reddini kaçınılmaz olarak beraberinde getirecektir. Kim tarafından? Elbette 'Büyük Aydınlar'ımız tarafından. Geniş ve genç küçük aydınlar kitlesi de, besinini aldığı bu büyük kaynağın oyununu yutmakta zorluk çekmez genellikle.

Kentsoylu aydını bilimsel eleştiriyi doğrudan yoksayma tuzağına düşmez, önce, onun varlığını en azından belirtir. "Amacı yazın gerçeğini uzatmak olan yazınsal eleştiri ve amacı sözkonusu gerçekliği kendi ölçüleri yasaları ile açıklamak ya da çözümlemek olan bilimsel eleştiri olarak iki ayrı tanıma varılır...Bu da nitelikleri temelden değişik olan iki tür söylev'in ortaya çıkmasına yol açar ister istemez."[3] Kentsoylu aydınını, eleştiride bilimselliğin reddine götüren, çok büyük ölçüde, egemen bilim felsefesi ile yakın ilişki içinde bulunan kendiliğinden felsefeleri tarafından koşullandırılmış bilim anlayışlarıdır. Daha yakından tanımak için birkaç örneği incelemekte yarar var.

"Eleştirisinin yazınsallığını savunan bir yazarda yapıntı ölçütlerini arama yolunu seçmek zorundayız -öyle ki üzerine eğildiği yapıt bağlamında bize *kesinlikleri tartışılmaz saylar** sunan kişi olmayacaktır o: Olsa olsa kendi öznelliğini verecektir bize, bizim de yapacağımız bu öznellik ağının oluşmasını yazıdan yazıya izlemek olacaktır."[4]

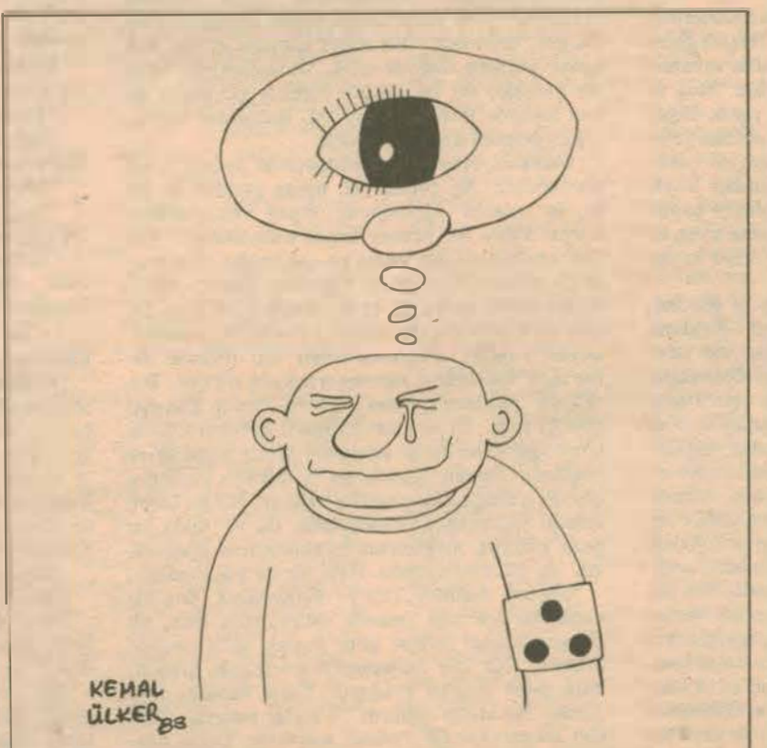
"Herşeyden önce bir yazı vardır önümüzde ve bu yazılı metinden beklediğimiz *saltık ya da genel doğrular** değil, kendi doğrularıdır."[5]

'Eleştiride bilimsellik, yazınsal gerçekliği dıştalıyor' suçlamasına temel olan bilim anlayışı eğer, geliştirilmiş pozitivist ideolojinin, saltık doğrular peşinde koşan bilim anlayışıysa, söyleyecek söz yok. Çünkü bu durumda tercihler yapılmış demektir. Gerçekliğin niteliğini, nicel olana kurban ederek, son çözümlemede dayanağı olan 'nesne'den bütünüyle kopmuş matematiksel önermelere dayanan pozitivist bilim anlayışını, eleştiride bilimselliğin dayanağı olarak göstermek, hiç de ussal bir tutum değildir. Çünkü, eleştirinin bilimselliğine temel olan bilim anlayışı, saltık doğruların, genel-geçer kesinlikli yasaların yadsınmasına dayanır. Buradaki bilimsel yasa anlayışı, gerçekliğin, karşıtlarını bağlantısal birlikteliği içinde ve ancak *eğilim* halinde açıklanabileceği temel savını ileri sürer.

Elbette böyle modası geçmiş bir bilim anlayışından hareket edince, genel-geçer kesinlikler istememe gerekçesine dayanarak, eleştiride bilimsellik reddediliyor. Ancak bu red gerekçesi oldukça gülünçtür, çünkü, özellikle günümüzde, pozitivist reçeteler gibi, tüm 'kesinlikli yasa' peşinde koşan reçeteler de rafa kaldırılmıştır. Doğa bilimlerinde bile artık kesinlikle yasalar aramaktan vazgeçilmişken, ve olasılıkçı yöntemlerin geliştirilmesi hızla artarken, hala, saltık ve kesinlikli yasalar arayan bir bilim anlayışına dayanarak, eleştiride bilimselliğin reddi!!

"Yazınsal metnin kendi gerçeklik düzlemini, iç yasalarını gözönünde bulundurmayan bir incelemenin eleştirel bağlamda, bilimsel yanı istediği kadar güçlü olsun, hiçbir önemi kalmaz. Olsa olsa sözkonusu bilimsel yöntemin işleyişindeki doğruları buluruz burada, ele aldığı yazınsal metin üzerindeki görüşleri hiçbir önem taşımaz bizim için. Bu da eleştiride bilimselliğin saltık bir ölçü olamayacağını göstermeye yeter kuşkusuz."[6]

İznimizle ben bu paragrafta yapılan işe, en hafifinden demagoji diyeceğim. Hem de, yazınsal bir demagoji*, çünkü: 1- Yazınsal metnin gerçekliğini (Bu yazının başından beri süregelen anlatımla sanatsal gerçekliği) dikkate almayan bir eleştirinin, nesnelliği ya da bilimselliği ne demektir? Hele bu bilimselliğin güçlü oluşu? 2- Sanatsal gerçekliği dıştalayan bir yaklaşımın işleyişindeki 'yöntemsel doğrular' (!) nelerdir? 3- Eleştiride bilimselliğin saltık bir ölçü olduğunu söyleyen kim? Saltık ölçülerin yadsınması temeline kurulu, bilimsel eleştiri mi, yoksa, saltık ölçüleri yadsıyan bilimsel eleştirinin reddi üstüne kurulu yazınsal eleştiri mi? Eleştiride yazınsallık konusunda daha fazla durmanın gerçği yok. ●

Karikatür: KEMAL ÜLKER

1 Nermi Uygur, "Güneşle", s 352-360 dan aktaran, Enis Batur, Yazı Dergisi, Sayı 1, 1978, s.112

2 Mehmet H.Doğan, 'Takrarın Tekrarı', Dost Yayınları, Ankara, 1972, S.54.

3 Enis Batur., 'Eleştiri, Kuram, Ötedil, Yapıntı', Yazıder.,Sayı 1, 1978, s.108

* A.b.Ç.

4 Enis Batur, a.g.y., s.112.

5 Enis Batur, a.g.y., s.126.

6 Enis Batur, a.g.y., S. 113.

* Bu adlandırmayı Enis Batur'un salt andığım çalışması için yapıyorum, kişiliği ve diğer çalışmalarıyla burada ilgilenmediğim açıktır sanırım.

ORHAN TAYLAN, Yılgınlık.

dobrucalı isa

Ekrem Güneş

Doğanın sararıp solmaya durduğu bir sonyaz günüydü. Gök, kurşun rengine boyanmıştı. İncecik bir sis titrekliği yapışmıştı Güme Dağının tepesine. Kıvrıla kıvrıla yokuş yukarı uzanan yoldan evine doğru yürüyordu Dobrucalı İsa. Tire'nin doğuucundaoturuyordu. Yorgundu, çarpık bacakları birbirine dolaşıyordu. Kör düşünceler içinde yitip gitmişti. Umutla umutsuzluk arasında debeleniyordu.

Ulu bir çınarın yanına gelince soluğu tıkandı. Basamak basamak yükselen yol dağ gibi büyümüştü. Göze alamamıştı tırmanmayı. Güçlükle taş duvarın dibine çöktü. Sönük bakışlarını sağasola kaydırdı bilinçsizce. Usul usul esen sonyaz yelinde kuru yapraklar ilişti gözüne. Yaşamın sonuna yaklaştığını düşündü. Canı iç'inden sızülüp çıkıyormuş gibi geldi. Derin bir iç çekti. Ne tez geçmişti yetmiş iki yıl. Geçmişin delişmen İsa'sından bir tortu kalmıştı geriye.

O İkinci Büyük Savaş yılları. Nazi askerlerinin Bulgaristan'a girişi. Elletek öpenler. Talancı gelişi alkışla karşılayanlar. Kentleri yılmadan savunan yurtseverler, dağlara çıkan direnişçiler. Ateş ve gözyaşlarıyla boğulan günler! Sonra yenik düşüp kaçan saldırganlar, işbirlikçiler. Arkasından gelen BÜYÜK FIRTINA! Savaşın kızıl suyuyla çelikleşmiş yeni yeni insanlar. Ve: 'Bundan böyle kimseye ayrıcalık tanınmayacak. Kardeşçe paylaşılacak ülkenin tüm varlığı. İsteyen buna uyar, istemeyen kendine yeni bir yurt bulur', diye haykırışlar.

Otuz beş yaşındaydı İsa o zaman. İri gövdesi, ağzını dolduran bıyığıyla korku salardı ödleklerin yüreğine. Dobruca Dağlarında katıksız bir yurtsevgisiyle üç yıl savaşmış, ölümlerden dönmüştü. Düş kırıklığına uğramıştı mülkiyetin ortaklaşılacağını işitince. Bunun için mi dövüşmüştü? Dişe dokunur bir toprağı yoktu ya, önemli değildi bu. İnsanın kendi'nin olsun da, var gömüt kadar olsundu. Cıscıbıldak yurtsevgisi mi olurdu? Günlerce kara kara düşündükten sonra, Anayurda dönmekte bulmuştu umarı. Neyi var, neyi yok gizlice paraya, altına çevirmişti. Bir yaz akşamı, uzaktan-yakından akrabaları bırakarak geride, beş yüz yıl önceki yolculuğun dönüşünü yapmıştı binlerce göçmen. Ayrılırken, birbirlerine gözyaşlarıyla ıslatılmış mendiller vermişlerdi. Katar katar trenlerle dönedövüle gelmişlerdi İstanbul'a. Oradan da herbir aile ayrı ayrı yurt köşelerine. Görünmeyen bir yol eşi, onbeş yaşındaki oğlu ve yaşlı babasıyla birlikte Nevşehir'in Hacılar Köyüne götürmüştü onu. Elli dönüm çorak tarlayla, in gibi bir ev vermişti bükümet. Köylüler verilen toprağı kıskanmıştı. Aynı dili konuşuyor, aynı inancı paylaşıyorlardı ya, kaynaşamamışlardı. Daha çoktu ortak olmayan yanları. Yabancı düşmüşlerdi Dobrucalı İsalar. Konuşmaları, davranışları hep alaya alınıyordu.

O duvar örmeyi, ağacı biçimlemeyi bilirdi. Anlamazdı ekip-biçmenin dilinden. Karın doyuramamıştı tarlanın geliriyle. Umarsız kalınca köy bekçiliği, sığırtmaçlık gibi işler yapmaya başlamıştı. Gün gün çekilmez olmuştu yaşam. Bir de çok ıraklarda bulunan yakınlara karşı durmadan büyüyen özlem eklenince... Önceleri sık sık gidip gelen mektuplar, günler yürüdükçe seyrekleşmiş, sonra kesilmişti. İyi haberler alırdı. Hep düşünmüş, kendi kendine sonnuştu Bulgaristan'dan gelmekle iyi mi ettiğini, kötü mü. Zaman yıkamamıştı uyumsuzlukları. Dalsız-budaksız, içine kapalı bir yaşam sürse nereye dek sürerdi. Tarlayı satıp başka bir yere geçeyim, başka bir iş tutayım dese, olmazdı. Satışı yasaktı çünkü.

Bir yol ararken, Bursa'daki tanıdıklardan bir mektup alınıştı. 'Göçmenlerin çoğu burada toplandı. İşten yana kaygulanma. Durma oralarda, gel', diyorlardı. Bir umut ışımıştı içinde. Mal canın yongası değildi artık. Duramamıştı. Sızılı bir yürekle, eşi ve oğluyla birlikte ayrılmıştı diken üstünde durduğu köyden. Babasının toprak yığını gömütü kalmıştı geride.

Dostlara, tanıdıklara kavuşmanın sevinci uzun sürmemişti. Aş gerekliydi, uğraş gerekliydi. Ne ki, iş aslanın ağzındaydı. Onca koşturmalara karşın kalıcı bir ekmek kapısı bulamamıştı. Tez yüz çevirmişti onu Bursa'ya çağıranlar. Kar yağmıştı güvendiği dağların tepesine. Yaşam insanı nelere alıştırmazdı ki. İş arkasında kent kent dolaşmış, konar-göçer olmuştu. Boyacılık, sıvacılık, duvar ustalığı...Tutunamamıştı hiç birinde de. Bir tane Mustafa'sı sığmamıştı koca ülkeye. 'Buralarda duramam baba', demiş, dönüp gitmişti geldiği yere. Yapayalnız kalmıştı karı-koca. Günlerce ağızlarını bıçak açmamış,sessiz sessiz ağlaşmışlardı. Zaman doludizgin yürüdükçe yürümüş, çoluğa-çocuğa kavuşmuştu oğulları. Bir de torun özlemi fışkırmıştı yüreklerinde. İki üç yılda bir gelip gidiyor, mektupsuz bırakmıyordu Mustafalar. Ne ki, yetmiyordu. Hele bir de yaşlanınca...

Güçten düşünce Tire'ye yerleşmişti. Boş bir dama birsürü kira vererek oturuyordu ama, olsundu. Başka yerlere göre yaşam daha ucuzdu burada. Kör kör dolaşmakla geçiyordu günleri. Tüm geliri yaşlılık aylığıydı. Yarısı ekmeğe gidiyordu. Ne alınıp satılırdı bu kadar parayla. Gelirini artırmanın bir yolunu arıyordu Yoksa dilenecek duruma düşerdi. Bunları düşünüyor, anılarının görüntüsü yıldız gibi kayıp kayıp gidiyordu belleğinden.

Cebinden tütün tabakasını çıkardı. Elleri titreye titreye sigara sardı. Cigerleri sökülürcesine kuru kuru öksürdü dumanı içine çekince. Gözleri ıslandı. Arzuhalci Naci'yle yaptığı görüşmeyi düşünmeye başladı bu kez.

'İstidacı Naci...Tilki yizlü hergele! Bilirsin hesabını sen. Berberliğin karın doyurmayacak bir iş olduğunu tez anladın. Bıraktın kel temizlemeyi. İstidacılığa başladın. Kaçırmazsın aynalı işleri. Bilirsin herbir domuzluğu. Açan var çıkarını, o zaman arayıp sorarsın. Aşık değilsin kara kaşımıza, kara gözümüze. Hem can yakar, hem sevindirirsin bizleri'. Devletin yaşlılara para vereceğini duyunca çıkıp gelmiştin evimize. Yazı yazı üstüne. Yok size aylık bağlatacağım, yok bilmem ne. Kondun hepimizin paracıklarına. Utanmadan, sıkılmadan bizim yasa işi için de kaşla göz arasında yirmi binimizi çarpmıştın ta o zaman. Darlık yüzünden yemediğimiz bok kalmadı. Sırtımızdan döndün köşeyi. Bir yanda apartman, bir yanda araba. Binerse ne zaman arabaya, sanırsın Dobruca'nın paşası.'

'Yok be İsa. Haksızlık ediyorsun. Gözüne durur yaptığı iyilik. Düşmeseydi önüne, ne sen alabilirdin yaşlılık aylığını, ne o bulabilirdi yolunu. Gerçi karnını doyurmuyor ya, olsun. Hiç yoktan bu kadarı da iyidir. Yalnız anlayamadığın birşey var. Karnı boşarsan nasıl artacak yaşlılık parası? Vardır senin bir bildiğin Naci. Buna da evet diyeceğim. Madem artıracaklar paracıkları, öyle de yaşarız böyle de.'

"Oğlum İsa ne yapıyorsun sen? Hiç düşünmüyorsun. Konuya-komşuya diyebilir misin biz para için boşandık diye? Demezlermi yazık oldu bunca yılın İsa'sına? Haram para için karıdan ayrıldı? Bırak şimdi bunları. Acından ölecek değilsin ya. Bunca yıl namaz kıla kıla alnın çıkurlaştı da neyin sahibi oldun? Eh eh!... Şimdi günaha girdin İsa. Çarpılırsın sonra. Ama sana gelinceye kadar çok adam var çarpılacak şu dünyada. İşinin görüleceğine bak sen.'

'Birşey daha var. En önemlisi de bu. Nasıl söyleyeceksin kırk beş yıllık karına böyle böyle diye. Demez mi yazıklar olsun sana İsa. Üç-beş kuruş için beni boşamaya kalkıyorsun ha? Ne yaparsın o zaman? Anlatırsın canım, anlatırsın. Nelere zorlanmadın ki. Hem bu iş olursa, ona da para bağlanacak.'

"Ahhh Fatma'm! İki gözüm, canım karım. Bilsen, ne çok severim seni. Bir yumuşak yüz gösteremedim. İki kuruş için boşanacağız. Bizi bu günlere düşürenler utansın. Başka ne diyeyim.'

Mardinli İlyas gözüktü az öteden. Dobrucalı İsa'nın yanına gelince durdu.

"Merhaba İsa Dayı."

Düşten uyanırcasına irkildi, sıyrıldı çırpıntılı düşlerden. Işıltısız gözlerle başını kaldırıp baktı.

"Merhaba...Sen miydin komşum."

"Soğuk taşların üstünde oturma, üşüteceksin. Ne işin var burada?"

"Sabah aşağıya inmiştim. Oradan dönüyordum. Takatım kesildi, çıkamadun yukarı. Ne yaparsın İlyas, eskidik artık."

"Çok dalgındın. Neler konuşuyordun kendi kendine?"

Ayağına kadar gelmişti. Fırsatı kaçırmamalı, söylemeliydi düşündüklerini. 'İki tanık buldun mu tamam demektir boşanma işi', dememiş miydi Arzuhalci Naci?

Yooo... Tezcanlı davranmamalı. Önce oturup karısıyla konuşmalıydı. Kabul ederse, ondan sonra açmalıydı. Köy gözükmeden sır vermemeliydi karşısındakine.

"Hiç...Kafam geçmişe kaydı da."

"Ne işin vardı kentte?"

"Ne işim mi vardı... Çoktandır inmemiştim. İyice bunalmıştım. Şöyle biraz dolaşayım dedün."

Bir kuruluşta odacıydı İlyas. Sekiz cocuğu vardı. Çeteleyi saşırmıştı geçim sıkıntısından. Uçan kuşa borçlanmıştı. Aybaşlarında köşe-bucak kaçardı. İcrada sıraya girmişti alacaklılar

ORHAN TAYLAN

Umarsız, aynasız işlerin içine girer-çıkar olmuştu. Ne zaman bir yalancı tanıklık işi çıksa. Düzmece bir belgenin altını imzalayacak birine iş düşse, gelip bulurlardı onu. Kimi zaman da kendisi alırdı böylesi işlerin kokusunu. Biliyordu Dobrıcalının ne düşündüğünü.

Gözlerinin içi gülerek kurnaz kurnaz baktı:

"Nereden geldiğini biliyorum. Niye sakhyorsun benden? Arzuhaci Naci beni buldu. Kolumdan tutup bir köşeye çekti. Hele gel İlyas dedi. Hemen anladım gizli bir işin geldiğini. Söyle Naci Bey dedim. İyi dinle, gözünü aç. Dobrucalı İsa'ya iki tanık gerekli dedi, aranızdageçenleri anlattı. Anasının ipliğini satar hergele. Aklının ermediği şeytanlık yoktur. Tam politikacı olacak adam allahıma. Uzatmayayım. Tanığın biri ben olacağım, biri de karım. Bunun için koştum geldim arkadan."

Titrek birsesle:

"Deme İlyas...Demek öğrendin sen de.E, ne istiyorsun bu iş için?"

"Çok istemeyeceğim, komşuluk hatırı var arada. Karınla benim tanıklığıma onbeş bin yeter. Naci Bey öyle söyledi."

"Ne diyorsun oğlum? Böyle midir komşuluk hatırı? Bir o kadar da Naci istiyor. Ne sana, ne bana. Kaldı Kel Hasan'a."

"Herkes kendini düşünür İlyas Dayı. Birsürü kör boğaz var başımda. Ekmek isterler, aş isterler. Yeter mi bir odacı aylığı? Yargıç önüne çıkmayı kolay mı sanıyorsun? Yalan söylediğimi anlarsa, vereceğin paralar kurtarmaz beni. Deliği boylamak da var işin içinde. Hem peşin para isteyen yok senden. Azar azar verirsin. Fatma Bacı bir yıl para almadı sayacaksın. Kimse kimsenin işini babası hayrına yapmaz."

"Biliyor muyuz bir yıl daha yaşayacağınızı?"

"Doğru. Yarına bile çıkacağınız belli değil. İşine gelirse"

Bir sıkıntı basmıştı içini. Birileri, yüreğini avcunun içine almış sıkıyordu sanki.

"Bir düşüneyim İlyas. Kimseye duyurma sakın."

Arsız arsız güldü:

"Sırdan yana sıkıyındır dayı. Hiç tasalanma sen."

Kalktı tıslayarak. Başını yukarılara çevirdi. Kartal yuvasını andıran Dumlupınar Mahallesine baktı uzun uzun. Yıkık duvarlar, çöküntü... Şurada burada top top yabanıl incir ağaçları, maki türünden çalılar. Savaş artığı bir yıkıntıyı andırıyordu. Dış ülkelerden gelen göçmenlerle, doğu yörelerinden gelen ekmek kavgacıları oturuyordu çokluk la orada. Sağırdı, dilsizdi, yüreksizdi göçmenler arasındaki yaşam. Çoğunun kimi-kimsesi yoktu. Kimi çiftleri de tek bırakmıştı yaprak dökümü. Dağlar değin ıraktı komşu komşuya. Selanikli Çopur İsmail, günlerce can çekiştikden sonra ölmüştü de, kimsenin haberi olmamıştı.Ancak cesedin kokusu mahalleye yayılınca farketin'işlerdi. Bir sorun olmuştu gömülmesi. Ya karısı önce ölür de, yalnız kalır, Çopur İsmail'in durumuna düşerse...Bir korku duvarıyla çevrilmişti dört yanı.

Basık tavanlı taş odaya ampulden gölgeli bir ışık dökülüyordu. Sofrayı sermişti Fatma Kadın. Karnı bomboştu İsa'nın. Sabah yediğiyle duruyordu. Çok severdi kuru fasülyeyi ya, canı istemiyordu. Yarın ağızla yiyor,kaşık elinden kayıp kayıp gidiyordu. Bir tedirginlik vardı yüzünde. Düşündükleri dilinin ucuna gelip gelip gidiyor, söyleyemiyordu birtürlü. Yaşlandıkça sulu gözünün biri olmuştu karısı. Ona söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan daha güç geliyordu.

Kuşkuyla kocasını izl'iyordu Fatma Kadın. Kente inip çıkmakla ne olmuştu bu adama? Düşünüyor, düşünüyor, birşeye yoramıyordu suskunluğunu.

Yazmasının ucuyla burnunu sildi, saçlarını düzeltti. Kısık bir sesle:

"Hiç konuşmadın İsa. Denizde gemin mi battı? Yoksa bir yerin mi acıyor?"

Gözleri yere düştü. Dudakları titredi:

"Yok birşeyim. Az yorgunum, o kadar."

"Pek benzemiyor yorgunluk oflamasına-puflamasına. Yemeği bile gözün görmüyor. Saklıyorsun benden birşeyler ama, ne? Bilemedim içindeki sıkıntıyı. Doğru söyle, kentte ne yaptın?"

Er-geç açacaktı nasıl olsa. Şuradan-buradan sözettikten sonra:

"Şey...Fatma, o Arzuhalci Naci var ya. Hani yaşlılık parası almak için dilekçemi yazmıştı. Anımsadın mı?"

"Anımsamaz olur muyum o domuzu. Birkaç kuruş alacağız diye soymuştu bizi."

"O kadar da kötü değil, haksızlık yapma canım. Babasının oğlu değiliz ki, bedava yapsın işimizi."

"Sakın bir alışverişin olmasın onunla? Ne konuştun bakalım?"

Birden hızlandı yaşlı yüreğinin atışı.

"Ne dicektim. Şey...Bir görsen o Naci'yi. Bir saygı bir saygı. Gelsin kahveler, gitsin çaylar. İsa Dayı şöyle, İsa Dayı böyle. Bulamadı oturtacak yer. Dedi ki.. İsa Dayı çok severim seni. Ne zaman konuşursun, Rumeli toplanır dükkanına. Görsen, o da bizim Rumeli'nden sanırsın. Akıl vermek, yol göstennek için çağırdım seni dedi. Biliyorum çektiğin sıkıntıları. Meteliğin gözünden vurulduğu çağda yaşıyorız. İstersen senin karıya da yaşlılık parası bağlatalım. Bir sevindim bir sevindim, sonna Fatma. Dedim ona, Naci Bey oğlum hiç istemezmiyim. Anasına-atasına duayı sıraladın. "Dili dolaştı, kopuk kopuk çıkmaya başladı sesi. "Yalnız birşey var İsa Dayı. Bu işin olması için boşamalısın karını. Dedim, nasıl boşarım bunca yıllık karımı. Yalancıktan olacak İsa Dayı. Kim der sana sokağa at karını. Yaşarsınız imam nikahıyla. Az para değil...Düşündüm doğrı söyler. Eskiden hükümet nikahı mı vardı? Olur Naci Bey oğlum dedim. Bilmem sen ne dersin? Kabul edersen, Mardinli İlyas'la karısı tanıklık yapacak bizim için."

Kaşık elinden düştü. Boğazına tıkandı ağzındaki lokma. İnce sesiyle bir ağıt tutturdu

"Vay sana İsa, vay! Kırk beş yıldır paylaşırız acıları. Ölmedi sevgimiz. Yetmişinden sonra mı ayrılacağız? Parası batsın. Boğazımdan kesseydin de, bunu söylemeseydin bana."

Suçlandı, gözleri buğulandı. Birden gençlik yıllar gelip geçti içinden.Varıp, karısın yüzünü elleri arasına alası geldi, yapamadı."

"Ağlayacak ne var ortada?"

"Haram para nasıl inecek boğazımızdan?"

"Bak nasıl yanlış düşünüyorsun? Varlıklılar bile alıyor yaşlılık parası. Haram olur mu hiç? İsterdin seccade, ufacık bir ocak. Ölümümüz yakın dersin de, kefenlik..."

"Sus İsa, sus!"

"Oğlumumuz fotoğrafı için gümüş bir çerçeve isterdin..."

Gözü duvarda asılı duran fotoğrafa kaydı, sustu birden. Oğluyla gelini, iki torununu aralarına almışlar, gülümsüyorlardı. Capcanlı bir özlemin yansısı vurmuştu yüzüne. Acıdan yana berşey vardı bakışlarında. Bir ses dalgası olmuştu duyguları. Titremişti Bulgaristan'a doğru.

Mahkeme çığırtkanının sesini işitince, duruşma salonunua tıkıldılar. Yanyana dizildiler orta yere. Şapkasını koltuğunun altına almıştı Dobrucalı İsa. Küt küt atıyordu yüreği.

Çelimsiz yapılı yargıç önündeki dosyayı karıştırdıktan sonra kalın camlı gözlüğünün arkasından sert sert baktı önünde dikilenlere.

"İsa Demirci", dedi cılız sesiyle.

Irgalandı, dizleri daha bir hızlı titremeye başladı:

"Buyrun efedim."

Mahkeme tutanağına geçecek sorularla başladı sorguya.

"Baba adı?"

"Hasan."

"Ana adı?"

"Gülsüm."

"....."

"....."

"Niçin ayrılmak istiyorsun eşinden?

Dumanlandı gözünün önü.

"Dirliğimiz bozuldu efendim. Öldü birlikte yaşamamız."

"Bu yaştan sonra dirliğiniz bozuldu demek?"

"Efendim,karın yaşlandıkça çenesi düştü. Dili oldu bir karış. Sus dersin, susmaz. Dur dersin, durmaz. Çalarsın sopayı, akıllanmaz. Diline düştük konunun-komşunun. Düşündüm-taşındım, ayrılmaktan başka bir yol bulamadın", dedi, sustu.

Birbaşka kimliğe girip çıkmıştı bir anda. Üstüne toz kondurmadığı karısını birçırpıda kötüleyivennişti yüreği parçalanarak.

Acıyarak Fatma Kadına baktı yargıç:

"Doğru mu söylüyor kocan?"

Yargıcın sorusuna yanıt olarak iki damla yaş yuvarlandı gözlerinden.

Bir yasayla, yaşı altmış beşi geçen yoksullara yaşlılık aylığı alma hakkı verilmişti. Kan-kocalardan, yalnız erkek olanı yararlanırdı bu haktan. Dul olanlarınsa tümü. Anlaşmalı ayrılmalar çoğalmıştı bu yüzden. Yaşlıların ayrılma duruşmaları gençleri geçmişti. Başını kaşıyacak zamanı yoktu yargıcın. İlyas'ı karşısında görünce, kuşkusu kalmamıştı düzmece gerekçenin arkasında ince bir hesabın olduğuna.

Birden öfkesi kabardı:

"Yine mi yalancı tanıklığa geldin İlyas Efendi? Bıktım senin yüzünü gönnekten."

Toparlanırken yanında dikilen eşi Meyro'ya çarptı. Pişkinliğe vurarak:

"Ne yalancı tanıklığı efendim. Dinime imanıma bunların kavga ettiklerini gözlerimle gördüm. Karım da vardı yanımda."

Kürsüye bir yumruk indirdi yargıç. Sıçradı içeridekiler.

"Yalan yere yemin etme, sus! Deliğe bir tıkarsam görürsün gününü. Yaşınızdan başınızdan utanın", dedi, yazıcıya buyurdu. "Karar... Ayrılma isteğinin reddine. . . Çıkın dışarı, görmesin gözüm!"

İtişerek kaçıştılar.

Geçmişi kül olmuştu içinde. Bedenini buz gibi ter basmıştı. Usul usul bir yel esiyor, incecik bir yağmur yağıyordu dışarıda. Hükümet konağının öte yanındaki caddede, başları önlerinde yürüyordu Dobrucalı İsa'yla karısı.

17 Nisan-1983

Picasso • Guernica

DUVARLAR

Mustafa Okan

Alman uçaklarının general Franco adına boşalttıkları bombaların çıkarttığı korkunç gümbürtü ovalarda hızla yayılarak yetişti Pablo'ya. Pablo Picasso geriye doğru bir kez daha baktı. Sonra acele ile girdi derin mağaradan içeri. Girişteki, taşlarla çevrilmiş ateşin yanından geçti. Biraz ileride çocuklar kemik parçaları ile her günkü gibi oynuyorlardı. Kadınlar derisinden yeni ayrılmış av etlerini özenle yerleştiriyorlardı. Az ötede birkaç erkek çakmak taşlarını ustalıkla yontuyordu. Bombaların çıkarttığı gürültü az da olsa hala kulağındaydı Pablo'nun. Biraz daha ilerledi. Duvarın oldukça düz olduğu bir yer, ağır kokular salan yağlı bir meşale ile aydınlatılmıştı. Buradakilerin yanına iyice yaklaştı. Biri, yerdeki boya dolu taş kaplara batırdığı, ucu kıllarla sarılmış çubuğu uyumlu hareketlerle sürüyordu duvara. Az sonra ortaya, başı ön ayaklarının arasında duran, yaralı bir bizon çıktı. Ardından bunun üzerine insanları, avlarının üzerine coşkuyla saldıran insanları çizdi. Büyü tamamdı. Bu ustalıklı çizimler büyülemenin yanında, derin bir gözlemin, bu gözlemi anlatma isteğinin, yaşamı anlama ve anlatma çabasının bir arada gitmesiydi. Bomba sesleri iyice kesilmişti. Guernica kasabası soluk alamıyordu artık. Pablo elleriyle yüzünü kapadı. Bir süre öylece durdu. Gözünü az önce biten resimdenayıramıyordu. Coşkuyla avlarına saldıran insanlara baktı. Artık yapılabilirdi Guernica.

Orozco • Zafer

Karaya doğru ılık bir rüzgar esiyordu denizden. Sırtından çantasını çıkarıp ağacın dibine koydu. Oturup yaslandı ağaca. Ayaklarını uzatıp deniz havasından derin bir soluk aldı. Önünde sonsuzmuş gibi uzanan deniz, José Clemente Orozco'ya az önce ayrıldığı Simon Bolivar'ı anımsattı. Birden aşağıdan gelen insan sesleri ile irkildi. Yerinden doğrulup sesin geldiği yere doğru ilerledi. Kıyıya yanaşmış sandallardan inen kavruk beyaz tenli insanlarla, onları şaşkın bakışlarla karşılayan yarı çıplak yerlileri gördü. Kayıklar kıyının az açığındaki büyük gemiden geliyordu. Olup biteni daha iyi anlamak için iyice yaklaştı. Şimdi tanımıştı gelenleri. Bunlar; İsa'yı ve o'nun babasını şimdiye değin tanıma şansını elde edememiş herkese, sadece evet sadece onları tanıtmayı amaçlayan birkaç "inanmış katolik"di. Zaten yalnız bu inançla Avrupalardan kalkıp buralara gelebilmişler, onca güçlüğe katlanabilmişlerdi. Ha, bir de o coşkun vatan sevgisi. Koyu tenli, yarı çıplak insanlar kayıklardan inenlerin sanki hemen geri dönmelerini istiyorlardı. Bunu gerçekleştirmek için de ustalıkla işledikleri sarı madenleri birkaç renkli boncuk karşılığında bu garip konuklarına veriyorlardı. Başka nasıl ağırlıyabilirlerdi ki sevgili konuklarını? Yürekleri İsa ve babasının sevgisiyle tutuşan "inanmış katolikler" bu ağırlanmadan öylesine duygulanmışlardı ki üstelik bu esmer insanları da pek sevmişlerdi- buraları bırakıp da geri dönmek hiç mi hiç içlerinden gelmiyordu. Artık dost değiller miydi, bu esmer şeyler İsa'yı ve babasını iyice tanıyana dek o sarışın şeyleri bir süre için "güvence altına" alabilirlerdi. Ancak Cortes ve "inanmış katolik" arkadaşları, bu içten duygularına aynı içten duygularla cevap alamayınca olanlar oldu. Hiç istemeden kan mı dökülecekti yoksa? Son çare olarak babanın çok beğendiği kitabına bakmalıydı. Baba tüm insanlığa gönderdiği kitabında "ey insanlar, böylesi durumlarda top ve tüfek kullanınız" diyordu. Kullanıldı. Yiğit savaşçılar uzun süre dayandılar. Ancak taşlar ve oklar yenilmişti toplara. Yüreğinde yenilginin acısıyla yavaşça döndü geriye José Clemente. Yine Simon'u düşündü, yiğitçe direnen Aztekleri düşündü, İspanyolları, İngilizleri ve Amerikalıları düşündü. "Zafer"i düşündü, kentlerin duvarlarını doldurmalıydı "Zafer". Doldurdu.

Güneydekilerle birlikte kuzeydekiler de tanıştılar İsa ve babası ile. Onlar da çok mutlu oldular. Kuzeyin derileri kızıl insanlarını bunca mutlu eden eski dünyanın iyi yürekli beyaz insanları nedense başkalarını mutlu etmeyi pek seviyorlardı. Hele de derileri beyazdan başka ise. Bunun için, mutlu edilebilecek çok sayıda kara derili, kıvır kıvır saçlı, kalın dudaklı insanların bulunduğu, o çok sıcak, büyük kara parçasına yüzlerce gemi gönderdiler. Ancak buradaki insanlar, kendilerini hiç de dostça karşılamıyorlardı. Evet evet, kesinlikle öyleydi: bu kara insanlar mutlu olmak istemiyorlardı. Herşeye karşın birçoğu büyük gemilerin içine konuldu. Bilki elleri ve ayakları demir halkalarla birbirine bağlanmıştı ama, onca mutluluk için bu kadarcık acıya da katlanmalıydı. Bir süre sonra ulaşıldı mutluluklar diyarına. Ne yazık ki birçok şanssız kara adam mutluluklar diyarını görmeden tanrılarının yanına gidiveriyorlardı. Baba'ya giden yol köpekbalıklarının midesinden geçiyordu ki bu insanlar özenli dini törenlerden sonra okyanusun içine bırakılıveriyorlardı. Her yeni gelen gemi mutluluklar diyarının mutlu sahiplerince coşkuyla karşılanıyordu. Bu sahipler yeni topraklarını da eskisi gibi "baba" adına en iyi şekilde işletmek zorundaydılar. Bunun için daha çok sayıda kara adama gereksinim vardı. İşte böyle geldi Mark Rogovin yeni dünyaya. Burada yeni dünyanın güneyinden gelmiş bir başka mutlu insan David Alfaro Siqueiros ile tanıştı. David usta yeni dünyayı anlamak gafletine düşmüştü. Düşüncelerine bakılırsa çok da yanlış anlamıştı. Usta tüm yanlış anlamalarını Mark'a da aktardı. Bir süre sonra Mark da ustasının yanlış anlamalarına katıldı. Olup biteni yanlış anlayan bu iki insanın tutkuları birdi: Duvarlar, "boş" duvarlar. Her boyanan duvarın, "sözsüz ama dürüst bir iletişim aracı" olduğunu birlikte gördüler. Ama, neredeyse tüm duvarlar onlardançok önce başkalarınca boyanıveriyordu. Kentlerin duvarlarının her yanı yine "baba" adına üretilenlerin görüntüleriyle dolup taşıyordu. Bir duvar 'baba'nın "Cola"sını överken diğeri "soğuk bir biranın" nimetlerinden sözediyordu. Gün geçtikçe onbinlerce insanı -değişik renkli- bu sözlerin yılmaz bir kanıtlayıcısı oluveriyordu. Ne yapmalıdı? Önce "çok satışlı kitap", bir yana bırakıldı. İnsanları yürümek için böyle bir 'yapıt'a gereksinimleri yok muydu? Nasıl yürümeliydi insanlar? David Alfaro usta ve Mark "İnsanlığın yürüyüşü" ile yanıtladılar bu soruyu.

Koca pastanın üzerinde kimbilir kaç yüz mum vardı? Hiç sayası yoktu. Eğildi, derin bir soluk alıp üfledi mumların üzerine. Hepsini söndürdü. Sevenleri de oradaydı; annesi, vaftizci Yahya ve bir sürü kanatlı küçük melek. Ancak diğer doğum günlerinde olduğu gibi babası yine görünmüyordu ortalıkta. Çok mutsuzdu, çok. Çıkıp dolaşmak istedi canı. Kimbilir, belki rahatlardı biraz. Çıktı, sahile doğru yürüdü. İskeleye oturup ayaklarını suya soktu. Su eskisi gibi sıcak değildi, bir süre sonra iyiden iyiye soğuyacak, yükselip altın rengi kumsalları kaplayacaktı. İskeleye yanaşmış olan gemiden inenlere takıldı gözü. Birden ayaklarını sudan çekip fırladı yerinden. Gözlerine inanamıyordu. Bu kez dördü birlikteydi; Pablo Picasso, Jose Clemente Orozco, David Alfaro Siqueiros ve de Mark Rogovin. Ne işleri vardı burada? Artık çok oluyorlardı. Baba olup bitenlere neden böyle kayıtsızdı? Belki de olacaklardan habersizdi. Öyleyse hemen haberdar olmalıydı.

Bu arada diğerleri, kentin kıyı boyunca uzayan ana caddesinde ilerliyorlardı. Hepsinin gözleri duvarlardaydı sanki birşeyler arıyorlardı. Bu yürüyüş, bu arama ara sokaklara yayılarak günbatımına dek sürdü. Yoksa yalan mı söylemişlerdi onlara? Neredeydi o dolu dolu duvarlar? Herhalde üstleri örtülmüş olamazdı. Yani böyle birşeyi kimse yapmazdı. Ama boştu, bomboştu duvarlar.

Gün ağarırken tekrar yola koyuldular. Aradıklarını belki başka kentlerde bulabilirlerdi. Bunun için en uygun yer başkent olmalıydı. Doğruca oraya gittiler. Kente ulaştıklarında bir yorgunluk kahvesi bile içmediler. Merak tüm yorgunluklarını unutturmuştu. Az sonrada kentin merkezindeydiler. Mark büyük yapılardan birinin duvarındaki bira bardağını gösterdi. O zarif bardağı tutup, içindekini bir dikişte içivermeliydi. Sonra gözler diğer yapılara çevrildi. Belli ki "baba"nın malları buralarda da çok iyi satılıyordu. İşte herşeyi söylüyordu duvarlar. Hem de açık açık, hiçbir şeyi saklamadan söylüyorlardı.

Daha çok dayanamadılar yorgunluğa ve susuzluğa. En yakın biracıya girip birer soğuk Arjantin istediler.

Gecenin içine sokulup yığıldılar, yolun
dönemecinde bir patlamayı bekleyerek.
Ülkem, biliyorsun, yarın anımsayacaklar.
RİTSOS

Murat Yetkin

ORHAN TAYLAN, Sıradan Bir Olay.

Saat Beşbuçuk

Bir filmin hep anımsanma sınırında kopuşu

Tekme tokat sürüklenişin merdivenlerden
tıkılışın tekme tokat bir arabaya, siyah
bir seri darbe midene ensene midene ensene
çekilişin saçlarından, dönüşün, döşemeye kusuşun

Kayboluşun

Uzaklarda birinin hayır diye böğürmesi durmadan
gırtlağının acması ansızın, uyanışın
sesini ayırmasanan o an, susman
soğuk bir kovanın üstüne doğru gelişi
çarpışı çıplak tenine ince buz parçalarının
-ellerin, onlar nerede, ya ayakların-
birden göbek-merkez bir vantilatör oluşun

Kayboluşun

Gözlerini açman sonra.. kapıaltında buruşuk bir
şeyin, bir pusulanın hafif çıtırtılarla belirişi..bir
solukta okuyuverişin..kuşkularla kabarışı yüreğinin, belki'lerle soğuyuşu..yutuverişin..(.)..bacaklarındaki son güç kırıntılarıyla kaldırıp kendini
bırakman cam kırıklarıyla..hazırlanmış olduğunu
sonraları öğrendiğin yumuşak bir yığına düşmen..
dost kuvvetlerin kollarına girip gecenin içlerine
koşturulanları seni.. sonra

Yaşamı ağzındaki bir yağmur serinliğinde duyuşun

Kayboluşun

Kan Rengi

Bir goncaydı, bir kuş kanadıydı birden açan göğsünde
ölüm, ıslıklarla geçerdi başımızın üzerinden
suyla söndürürdüm alazlanan alnını, tuzla söndürürdüm
şarkılar dizerdim adına, kent duvarlarına yazardım

Künyelerimiz manşetlerde okunurdu, taşardık sayfalardan
sokaklara meydanlara atılır, dehlizlere ineridik
biterdi gözyaşlarım, saçma sorular sorardım
avuçlarım, terlerdi son adımlarıyla kopan bir aşkın

Ayrılık geldi sonra, bir intihar dalışıydı
kaç çiçek gömdük, kaç uçurum büyüttük ayaklarımızda
yangınlardan sulardan aşırdım, çeliğe verdim
rüzgarlara vurdum yeni bir hırsla yüreğimi

Yüreğim, elimdeki son tuzağını şimdi

Üç Gün Geçti Üzerinden

Açıp odasını, baktık:
üç sıra kitap
ve üç paket tütün vardı
Her şey, dedi annesi
o kitaplarla başladı

Üç ay dayandı dediler
Yaşamı alnında güneş
dudaklarında rüzgar tadıyla
öğrenen bu çocuk
intihar edemezdi: söyletemediler

Mehmet Bıçak

"İlk yıkılış"

Geçmişi silinmiş biriydim. Yıllarca, unutulmaya başlanan sislerde kalmıştım. Ordan oraya sürüklenmiştim. Anlamaya gerek duymadan devinmiştim. Bir birinden ayırması güç, kopuk görüntüler çıkmıştı önüme. Belki de dolu dolu yaşamıştım, ama o günler şimdi anımsanması güç, çok gerilerdeydi sanki. Beceriksiz bir çıraktım artık, güçsüz ellerimin kurduğu dünyalar kökünden sallanıp yıkılmıştı ard arda . Beni çeviren ne varsa yok olmuştu. Öylesine açıktaydım.

Bağlandığım umutlarım uzaklaşıyordu. Yıllarca yürümüştüm onlara ulaşmak için. Öyle de yakın sanmıştım ki, son bir çabayla elime geçeceklerdi. Günün doğuşuyla iz bile bırakmadan çekilmişlerdi. Oysa koşulsuz adamıştım varlığımı. Artık varacak uğraklarım gözden ırak'tı. Ne yaptığımı bilmeden çırpınıyordum.

Savrulup duruyordum içimden.

"'Günümüzde her şey bitiyor, yitirdiklerimizin acısını yaşıyoruz...' diye sayıklıyordun. Birden durup ta çevrene bakınca, umulmadık aldanmanla yüz yüze kaldın. İlk kez karşılaşmıştın asıl dünyayla, eskisi tümlenmeye giden değişmelere gömülmüştü. Yine de öncekini arıyordun. Sence gerçek buydu: Belirsiz düşler... Yabanıl yeni dünyan seni yaşamaya çağırırken, terkedilmişlik duygularıyla, yol ortasına bırakılmış çocuk gibiydin. Bırakıp gitmiş anneni arıyordun durmadan. Bundan böyle yapacağın tek iş, kendini yenilemekti."

. . . . . .

"İlk kuruluş"

Yaşantını yeniden kurmalıydım. Çok şey bırakmıştım eskiden. Doldurulmayı bekleyen eksiklerdi. Görünmez yerlerde saklıydılar. Her birini alıp eklemeliydim yerlerine, tam olmalıydım. Oysa tek başmaydım sokaklarda... Ellerim boşuna uzanıyordu bir şeyler tutmak için. Bilinmezlere ulaşma istemi dayanılmazdı. Hele bu kadar iç yoksulluğumla doluyken...

O günlerde sen çıkmıştın karşıma, pırıl pırıl, aydınlık.... Ölgün varlığıma canlı umutlar taşıyordun. Gizliği insanı çeken bir sevgiye çağırır gibiydin. Ben ise arayış içindeydim, her gün seni buluyordum. Gün geçtikçe siliniyordu tedirginliğim. Yaşamın altında kalıp ezilmeler de noktalanmıştı. Onun üstüne çıkıyordum. Egemenliğimin sevincini duyuyordum. Sonra başlayan ilişkimiz... Öylesine doğal... Bir gün yan yana yürüyorduk ve ellerimiz kendiliğinden uzanıyordu bir birine... Beklediğim diinyayı tutuyordum.

"İşte sevgiydi bu... Her şeyin bittiği yerden çıkmıştı. Boşluğa bakan gözlerinin donukluğunu kaplıyordu. En yakının olmuştun birden. Günden güne daha çok bağlanıyordum sana, ayaklarım kendiliğinden koşuyordu yanına. Birlikteliği paylaşırken gücüm sonsuzlaşıyordu. Bencilce tükettiğim kendi yaşantım yoktu bundan sonra"

. . . . . .

"İlk çarpılış

"Sana yaşadığın dünyayı göstereceğim" diyordun birgün. Her şeyi yeniden tanımaya çalışarak, bir birine kenetlenmiş evlerin önünden geçiyorduk. Her biri öbürünü destekliyordu sanki, yıkılmamak için son güçleriyle direniyorlardı. Oysa biliyorduk ne kadar güçsüz olduklarını. Yıllardan beri esen yeller, yağan yağmurlar aşındırmıştı, çürümüşlerdi içten içe. Karanlık yüzlü insanlar dizilmişti önlerine, korumak amacıyla bekleşiyorlardı. Uzaktan kendi evini gösterirken kara çarşaflara girmiş kadına "annem" diyordun . Ben ise duyarsız hayaletlerin gezintisinden ürküntü duyuyordum. Az sonra içeri girdiğinde, aydınlığın tutsak düşüyordu.

"Yücelttiğimiz sevginin büyüsüyle, her şeyi olduğundan başka görmeye zorlanıyordun. Kendi değişiminin yansılarını anyordun çevrende. Dilediklerin çıkmayınca, benimsemekten kaçınıyordun. Sanki önceden yoklarıdı da, birden çıkmışlardı. Oysa önleri kapalı kalmıştı. Görünmelerini engelleyenler çekilince, yerlerini bunlar almıştı. Biz ise iki kişilik dünyamızda kendi mutluluğumuzu bulmaya gidiyorduk. Yalnızca iyi şeyler istiyorduk, bu da yeterliydi. Nasıl olsa gelecek bireysel çabalarla kurulacak diyorduk. O zaman bozuk olan ne varsa düzelecekti."

. . . . . .

"Günlük kuruluşlar"

Oyun gürültülü sahnelerin bitip, sessizliğe ermesiyle değişmişti. O güne dek yazılı kısımlar canlandırılmıştı. Gerisinin ne olacağı kestirilemiyordu. Öyle dingin bölümlerdi ki, ilk bakışta herkes bir köşeye büzülmüş gibiydi. Ama içten içe birbirine geçen kaynaşmalarla çalkalanıyordu. Önceki oyunu sürdürenler çekilmişlerdi. Geriye kalanlar yeni kimlikler edinme peşindeydiler. Ön çalışmalar bir türlü kesilmiyordu.

Sahneye, nerden geldiği belirsiz yeni insanlar doluşuyordu. Her biri sonuçlanmamış taslaklarla, yazdıklarını öne çıkarmak için kapışıyordu. Kimi, çıkmazlardan sıyrılmak umuduyla, geçmişin çöplüğe atılmış değerlerini savunuyordu. Kurtuluşu geriye dönüşte buluyordu. Bazıları, geçmiş günlerin bizi dünyanın güzelliklerinden ayırdığını bağırıyor, acısını çıkarmak için sonsuz eğlencelerle günümüzü gün etmeye çağırıyordu. Bir yandan aç gözlü oyuncular dünyayı batan geminin malları gibi kapmaya koşuyordu. Ellerine geçecek her parçayla kişilikleri yücelecekti. Amaç herkesten çabuk olup, daha çok kazanmaktı.

Delikanlı'yla Genç Kız birbirine geçmiş karışık sahnede, ordan oraya sürüklenip duruyordu. Oyunun başından beri kendilerine düşeni yerine getiriyorlardı. Yüzlerinden düşmeyen yapmacık gülücüklerle dolanırlarken, kandırmacalarla güvenlerini destekliyorlardı. Gün geçtikçe, Delikanlı, bu kadar dayanmanın yenilgiyle sonuçlanmasından korkuyordu. Bir ara Genç Kız'ı sessiz bir köşeye çekti. Artık oyunun dışındaydılar. Yeni oyunda olmaması gereken konuşmasını yaptı:

"Bak bugün nerden nereye geldik. Yorulduk sonuçsuz beklentilerden. Her günün bitişinde tekdüzeliklerin sürdüğünü, aynı kandırmacayı yaşadığınızı gördük. Ne sahnede uyum sağlandı, ne de bir yere vardık. Sabah kalktığımızda yeni umutlarla doldurduk içimizi, bunun gücüyle ayakta kaldık. Ama akşam olunca tükendik. Her gün kurulup yıkıldık. Ön oyundan öğrendik ki, bencilce tükettiğimiz dünyayı çölleştirdik.

Genç Kız, son dayanma gücünü de yitirmiş gibiydi. Yere düşüp yığılma korkusuyla, Delikanlı'nın elini sıkı sıkıya tutuyordu.

"Büyük çoşkularla başladığımız şarkılar, gürültüler içinde duyulmaz oldu. Gitgide inilti'ye döndü sesimiz, boğazımızda düğümlendi. Şimdiyse, tek sözcük diyemeyecek kadar bitkinim!..." diye fısıldadı.

İçten içe bir an bile kalamayacaklarını seziyorlardı. Çıkışa doğru yürürlerken, Delikanlı:

"Kalkmalıyız artık, başka günlere gitmeliyiz!" diyordu. ●

AUGUSTO'NUN HATIRATI

Taner Gürel

Eski kitapçıları bilirsiniz. Define adalarına benzerler. Güç durumda kalan kimi insanlar raflara hazinelerini gömmüşlerdir. Hazine sizi orada bekler. Gelip tek tek kitapları elden geçirip, rafları karıştırana dek bir köşede saklanır durur. Bir define arayıcısı sabrı ile gelirseniz, tek tek kitapları elden geçirir, hazineyi ararsınız. İlginç bir dünya, ilginç olduğu denli de şaşırtıcı bir dünya ile karşılaşmak her zaman olasıdır. Elinize geçen kitabın her yerine şaşkınlıkla bakar kalırsınız. Biz de büyük hazineler ardına düşen bir defineci gibi daldığımız kitapçıda, o yaprakları eprimiş kitabı görünce duyguların kucağına sürüklendik. Bir köşede sığıntı gibi duran kitabın kapağında "Augusto Pinochet'in Hatıratı" yazıyordu. Çağımızın en büyük bir kaç adamından biri olan, bu devin anıları kitaplaştırılmıştı demek. Kimbilir bu eşsiz insanın anılarından neler öğrenecektik. Merakla kitabın sayfalarında göz gezdirirken, zihnimiz bizi çimdikleyiverdi. Çağın en büyük adamlarından, Hitler'in anıları ortaya çıkmış, sonra sahte olduğu anlaşılmıştı. Ama merakımız, dizginlerini koparmıştı. Kitabı okumaya ayaküstü dalıp gittik. Günlüğe benzer! bir biçimde yazılmıştı. Ama günceye benzemiyordu, uzun zaman aralıkları göze çarpıyordu kitabın bütünlüğünde. Doğumdan başlayıp, yaşamın akışında, yazarın kendisini ilgilendiren olaylar üzerine notları ve yorumları vardı. Bir insanın kişiliğinin olgunlaşma aşamalarını ortaya seriyordu. Sizinle paylaşmayı istedik:

"Şili'nin küçük liman kenti, Valparaiso'da, 1915 yılında bir oğlancağız dünyaya gelmiş. Babası ona efsanevi bir isim takmış. Augusto! O zamanlar hiç kimse bu küçük liman kentinin, bu oğlancağız nedeni ile tarihe geçeceğini bilmiyormuş. Küçük Augusto, herkesin ilgisini çeken bir çocuk olmuş. Penguen yavruları gibi yürüyor, evcil lamalar gibi derin derin bakıyormuş. Küçük Augusto, kapının kolunu, uzanıp kendi başına açtığı yıllarda tıp bilimi ile ilgilenmeye başlamış. Annesi, Augusto ortalıktan yıttiğinde, köpeğin kovaladığı tavuklar gibi oraya buraya seğirtmekten kurtulmuş. Çünkü küçük Augusto, gelip geçtiği yerlerde, incelenmiş kedi, köpek kadavraları bırakır olmuş. Yakınları Augusto'ya ünlü bir cerrah diye baktıkları sırada, ani bir kararla askeri okula başvurmuş.

Kendimden böyle sanki başka birisiymiş gibi sözetmek istemiyorum. Yazış biçemimi değiştireceğim.

Bugün Harp Akademisine kayıt olmaya gittim. Yaşını küçük diye geri gönderdiler. Hiddetten komşumuzun oğlu Pedro'yu patakladım. Bir iki kedi ameliyat ettim. İnsan sinirlendiği zaman koşullara boyun eğmemeli. Şimdi yatağın içindeyim. Çok acele büyümek için kararlar aldım. Bu nedenle kendime şu önerileri yapıyorum. A)Saatler her gün ikişer saat ileri alınacak. B)Takvim yaprakları, her gün ikişer ikişer koparılacak. Önerilerimi uygularsam, bir haftada onaltı gün, iki haftada bir ay, bir gün büyümeyi umuyorum. Ben her zaman kendi söylediklerimi yapmışımdır.

Bugün yeterince büyüdüğüme karar verip, okula gittim. Bana, "pek de çelimsizsin evlat," dediler. Tüm gün kapıda Pedro'yu bekledim. Pencereden baktı ama, dışarı çıkmadı. Yağmur yağdığı için ortalıkta kedi, köpek de gözükmedi. Ben de kendimi çelimli duruma getirmek için kararlar aldım. Tek korkum okula girme yaşını geçmek. Saatlerle, takvim üzerine bir operasyon yapsam mı acaba?

Ayna ayna güzel ayna, söyle bana, Şili'de benden çelimli bir adam var mı, diye sordum. Ayna, yok dedi. Odada bulunan küçük kardeşimin dili tutuldu sandık. Su içirdik, tokat attık. Bana peygambermişim gibi bakıyor. Mucizeci sanıyor beni. Oysa Pedro'yu aynanın arkasına sokmuştum. Pedro yalan söylemez. Benim çelimli olduğumu söyledi. Yarın okula başvuracağım. Ama yanımda Pedro'yu da götürmeliyim. Yalansa, söyledikleri, yalancılığının sonucunu ona gösteririm.

İşte karşınızda askeri öğrenci Pinochet. Bugün bana ve herkese kutlu olsun.

Askeri okul değişik bir yer. Uzun zamandır buradayım. Pedro gibi bir arkadaşım olmadı daha. Çocukların hepsi siyasetten konuşuyorlar.

Doğduğum kentten haberler alıyorum. Çocuklar, Recabarren diye birinden söz ediyorlar. Valparaiso da doğmuş, matbaa işçisi iken bir çok gereksiz kitap okuyup, sakıncalı birisi olmuş. Zehrini akıtmak için gazeteler çıkarmış, sendikalar kurmuş. Sendikanın ne demek olduğunu bilmiyorum. Adam her kenti dolaşmış. 1906'da onu parlamentoya seçmişler ama, yöneticiler akıllı davranıp seçim sonuçlarını saymamışlar. Kimbilir işçileri nasıl içirmiştir. Kovalamışlar, Arjantin'e kaçmış orada yasadışı partiyi kurmuş, Uruguay'a geçmiş orada da yasadışı parti kurmuş. Kimse bu adama birşey yapamamış. Ah o zamanlar ben olacaktım ki.

Bugün banyo yaparken, çocuklar aniden soğuk suyu açtılar; hemen yerimden fırladım. İyi ki müslüman değilsin, onlar sünnet oluyorlar dediler. Amerika'yı Hıristiyanların bulduğuna sevindim.

Recabarren denilen adam,ben tıp çalışmalarını sürdürürken parlamentoya girmiş. Nasıl olabilir. Arkasına polis düşmüş bir herif yıllar sonra gelir seçilir, anlamış değilim. Şili'de yasadışı parti kurmuş diyorlar.

Güherçile savaşlarını okurken, kırmızı suratlı oğlan hocayı lâfa tuttu. Biz sözde Bolivya ve Peru' dan toprakları kendimiz için değil de İngilizler için almışız. İngilizler alınan topraklardaki güherçile ve bakır madenlerini istiyormuş. Ayrıca Bolivar'a,Latin Devletler Federasyonu kurmak özleminden vazgeçmesini anlatmanın en güzel yolu buymuş. İngilizlerin eğittiği bir ordu elbette onlar için döğüşür dedi. Hocamız, bizim ordumuz kahramanca savaşmıştır, deyip, kırmızı suratlı oğlanı susturdu. O oğlanı yenmek için tarih öğrenmeliyim.

Bugün kırmızı suratlı oğlanla İngilizler üzerine tartıştık. İngilizlerin böyle güçlü olmalarını, ta on beşinci yüzyıldan beri ortalığı soyup soğana çevirmelerine bağlıyor. Köylülerin topraklarından sürülüp, yünü için o topraklarda koyun yetiştirildiğini, kiliselerin birbirine girdiklerinde, katolik kilisesinin mal ve servetlerine el konduğunu, kraliyet adına korsan donanmaları kurarak Latin Amerika altını çalan İspanyolların gemilerini soyduklarını, kıyımlar nedeniyle Güney Amerika nüfusu azalınca, köle tüccarlığına başladıklarını, oralardan kazandıkları paraları da sermaye yapıp güçlendiklerini söylüyor. Demiryolları limanları, yolları niye yapıyor öyleyse dedim. Bakın, güherçileyi, demiri daha çabuk ülkelerine ulaştırmak için ahbap, dedi. Bana ahbap diyor nankör kırmızı surat, sanki madenleri kendisi çıkarabilecek.

Bugün elime Kavgam diye bir kitap geçti. Büyülendim. Irkın saflığını korumak gerekir diyor. Yalnız ben hangi ırktan olduğuma karar veremiyorum. Franco'nun soylu İspanyol kanından mı, yoksa geri zekalı İnka kanından mı? Ama bana kalırsa, İspanyol kanı taşıyorum. Fatih Valdivia'dan sonra gelsin altınlar, gitsin kadınlar yaşamışlar. İki yüzyılda insan tek başına bir ırkın kanını bile değiştirebilir. O Napolyon olmasaydı, bugün Şili İspanyol bayrağının gölgesinde yaşayacaktı. Kırmızı surata kalırsa Napolyon olsa da olmasa da isyan çıkacakmış. Biraz zor çıkardı.

Bugün Halk Cephesi hükümet oldu diyorlar. Nasıl olur, kim izin verir. Tanrının niçin bizim de Hitler gibi bir adamımız yok. Acı bize herşeyimizi elimizden alacaklar. Yün donlarımı saklamalıyım.

Genç bir askerim artık. Kışlada oturmak zor geliyor bana. Halk Cephesi'nin düştüğü şu günlerde, Hitler'in yanında olmak isterdim.

Yenilgi haberleri geliyor. Hey Hitler hey bir zamanlar kadınlar arabanın önüne atarlarmış kendilerini mübarek elinle bir dokun diye.

Avrupa'yı Halk Cepheleri işgal etti. Kendimizi korumalıyız. Gonzales Videla'nın Cumhurbaşkanı olmasını iyi kullanmalıyız. Her yerden sendikalar mantar gibi bitmeye başladı. O yasadışı partinin emirleri ile iş yapıyorlar, biliyorum. Videla'nın bu gidişe son vermesi gerekir. Gonzales Videla gözüme girdi. Demokrasinin Korunması yasası ile fesatı nefes alırken bile kontrol edebilecek. Katolik Üniversitesi' nden, üç beş öğrenciyi, Şikago'ya Freidman amcalarına yolladık. Yakında Amerika'ya eğitime gideceğe benzerim. Gonzales'in imzaladığı ikili anlaşmaların yararını görmeye başladık. Ordumuz yeniden donatılıyor. Armağan almış çocuklar gibi sevinçliyim. Şu sendikaların gelişmesini durdurabilsek.

Gonzales yoruldu artık. Sendikaların gelişmesini önleyemediği gibi, tüm sendikaların birliğine yol açtı.

İhtiyar kurt Ibanez Cumhurbaşkanı oldu. Askeri okuldayken de cumhurbaşkanıydı, O zaman sakıncalı herkese kök söktürürdü, bakalım günler ne getirecek. Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur derler.Gelişmelerden kuşkuluyum.Sendikalara savaş açtı. Sıkıyönetim ilân etti, ama, artık elinden birşey gelmiyor. İşte köpeklerin maskarası, Ibanez. "Demokrasinin Korunması" yasalarına karşı çıkan fesatlarla işbirliği yap sen, olacak iş mi bu. Dedik, çişini bile tutamayan bunaklara devleti teslim etmeyin, diye ama, dinletemedik. İnsan birtakım kararlar alırken ürkek olmamalı. Benim gözümde Ibanez bir haindir.

Seçimler yaklaşıyor. Alessandri adaylığını koydu. Hem fabrikalar, hem devlet, nasıl yönetecek bakalım. Ama genç ve dinamik, sanayicilerin sorunlarını yakından biliyor. Sendikalarla uğraşmayı seviyor.

Karşımızdakiler, Allende diye bir hekimi aday göstermişler. Nasıl da birbirlerine sokulmaya başladılar. Karım hamile anlaşılan. Geceleri uykularımız yine bölünecek galiba, ilk çocuklarda insan katlanabiliyor da, üçüncü, beşinci çocukta gece ağlamalarına katlanmak, oldukça zor.

Alessandri seçimleri çok az bir oyla kazandı. Güç günler bizi bekliyor. Öğrenciler sokaklara dökildü. Valparaiso'da sokaklarda marşlar söyleyerek dolaşmışlar. Bir iki tanesi dünya değiştirmeden hizaya gelmezler. Bunu bilir bunu söylerim. Güzel Valparaiso, ne denli sakin bir kenttin sen. Limanda martılarla, motorlardan başka ses çıkaran olmazdı. Pedro'yla martı yumurtaları toplardık. Şimdi eşkiyalar kol geziyor sokaklarında demek. İnsan, anılarının dolaştığı bir kentin düşkünleşmesine dayanamıyor.

Alessandri yeni seçimler için isteksiz. Hıristiyan Demokrat Frei'yi hazırlayalım diyorlar. Kennedy Frei'yi destekleyecekmiş. Benim Frei'ye güvenim yok. Küba devriminin seçeneğiyim diye ortaya çıktı. Seçim programını şirketin hazırladığını söylediler ama, aklım almıyor. Toprak reformu! Şirket nasıl destekler anlayamadım. Kennedy'nin ilerleme ve yardımlaşma planı için bu düzenlemelerin gerekli olduğunu söylüyorlar. Kennedy burnunun dibindeki Küba'yı göremedi. Kanlarla fingirdeşirken, ada gidiverdi. Şimdi istediğin denli tepin. Bu sanayileşme planını anlamış değilim. Sezgilerim beni yanıltmaz, Frei'den sonrası korkutuyor beni. Her yanda grev, grev, grev; işin sonu nereye varacak. Şirket, ordu içinde örgütlenme kararı almış. Geç de olsa sevindirici bir karar. Oysa elimizde yıllar önce hazırlanmış raporlar var; ülkenin servet düşmanlarının eline geçeceğini gösteriyorlar.

Bugün seçimler var. Fesat takımı, Halk Birliği diye bir cephe kurdu. Hıristiyanlar bile cepheye katıldı. Tanrı onları öbür dünyada parçalamaz mı? Allende yine aday. Şirket çok çalışıyor.

Bu halkın herşeye müstehak olduğunu her zaman söylemişimdir. Küçük kızım, bebeğimi alacaklar mı baba, diye soruyor. Bilemiyorum. Şirket, Kara Kuvvetleri Komutanının engel olduğu konusunda anca uyandı. René Scheider'ın cenaze törenine mutlaka gitmeliyim.

Frei ortalıkta dolanmaya başladı. Darbe yapıp hükümet etme görevini bana verin, diye haber göndermiş. Yüzsüz adam. Hem Halk Cephesine giden adamlarını denetleyemiyor, hem de hükümet olmak istiyor. Şirket, deniz kuvvetlerinden başlayan bir dizi darbe hazırlamakla ilgileniyor. Ordudaki engelleri bir bir kaldırınamıza yarayacak bu hazırlıklar. Artık psikolojik savaşa başlamamızın zamanı geldi. Korku insanlara herşeyi unutturur. Görünmez bir baskı girtlaklarına yapıştı mı, tamam istenen herşeyi yaparlar. Uzmanların ince araştırmalarla dünyada da sınayarak geliştirdikleri programı uygulamalıyız. Çünkü, bu hedef azıttı. Fabrikaları, madenleri, bankaları, toprakları herşeyi

kamulaştırdı. Çılgın bir adam, kime güveniyor ki, şu çulsuzRotolara mı? Şirket Brezilya'daki gibi, tencereli tavalı kadınları sokağa döktü. Uzmana göre orda daha düzenli olmuş, sizin halk tam sopalık dedi. Frei gittikçe bize yakınlaşıyor. Hükümet, Meclisde güç durumda. Enflasyon yüzde dörtyüzü buldu. General Alfredo Canales de darbeyi beceremedi. Kara Kuvvetleri komutanı anayasadan çok söz açıyor, onun da engel olduğu inancındayım. Şirket bir yandan çaylaklıklar yapıyor, bir yandan da canavar gibi çalışıyor. İşverenler fabrikaları kapattılar, ticaret erbabı ortalıkta yok, krediler kesildi, kamyoncular kontak kapattı. Mal darlığı operasyonu başarıya ulaştı. İnsanlar tedirgin, bunun da tek sorumlusu kuşkusuz ki Halk Cephesi Hükümeti. Ordudaki bize engel güçlerle, hükümet yemin etmişler; Olası bir darbeyi bastırmak için. Prostat kanserinden ölmediyse, kırmızı surat da aralarındadır. Seçimlere herşey bizden yana olarak giriyoruz.

Tanrım, bu Rotoları nasıl yaratırsın. Darbe, darbeden başka hiçbir şey Şili'yi, Amerika'yı kurtaramaz.

General Parts darbeyi bastırdı. Canına susadı demek. Mutlaka onun yerine geçmem gerekiyor. Tankçılar tökezledi, zamanımız kalmadı. Adam gittikçe güçleniyor. Taarruza geçmeliyiz.

Allende, Parts'ın istifasından sonra en yüksek rütbeli adamla, yani benle konuştu. Referanduma giderek birçok soruna çözüm arayacağını söyledi. Evinde viski bulunduruyor. Bence votka içse daha uygun olur.

11 Eylül. Valparaiso'lu delikanlı tanrı seni Şili'yi kurtar diye gönderdi. Saçlarımda aklar, elli sekiz yaşına girerken Şili'nin kötü talihini düzeltmek için yola çıktım. Halka verdiğim demeçte şunları söyledim. 'Demokrasi, arada bir kan banyosu yapmalıdır ki, demokrasi olmaya devam etsin' diye bir söz vardır. Neyse ki bizde böyle olmadı. Yalnızca bir kaç damla kan aktı.

Futbol federasyonundan dünya kupasına katılmak için nerede çalışma yapacağız diye soruyorlar. Biraz yaratıcı olmaları gerekir oysa.

Fabrikaları, madenleri, bankaları, toprakları sahiplerine verip, hayır dualarını aldım. Karşılıksız iyilik yapmayı severim. O zaman kendimi İsa efendimize daha yakın buluyorum. Bizim Şikago'lu çocuklar işe başladılar. Serbest piyasa modeline geçelim dediler, bence sakınca yok. Hür teşebbüsün yaratıcılığına güvenmek gerekir. Güçlü olan yaşar. Şirket herşeyi yeni baştan düzenlemeye başladı.

Yıllar sonra Pedro'dan mektup geldi. Ekselans diye başlamış şaşkın. Siz askeri okula gittikten sonra, ben bir mezarcının yanına çalışmaya gitmiştim. Mezarcı ölünce iş bana kaldı. Ama Allende zamanında devlet mezarlıklara baktığı için kâr olmuyordu. Sayenizde, lütfunuzla mezarlıklar hür teşebbüse bırakılınca işler de arttı, kâr çoğaldı. Saygılarımı arz ederim, Pedro. Pedro anca mezarcı olabilirdin, aferin sana.

Memleketin durumunun iyi olduğunu, Friedman söylüyormuş. Refah içinde yüzüyormuşuz. Kararnameler, imzalar, paraflar, şato yapmakla geçen günler arasında gelişmeleri görememişim demek. Karım menapoza girdi evin içinde bir diktatör gibi.

Arjantin'de Brezilya'da neden bizim gibi başarılı olamadılar şaştım. Grevler, iflaslar, batan şirketler intiharlar. İlginç. Oysa biz ya birleşin dedik ya da şirket size dışardan bir merkez bulsun, ona katılın.

Arjantin'den dostum, meslektaşım General Videla aradı. Sesinde bir yorgunluk vardı. Kardeşim Augusto, dedi. Hükümet etmekle yönetmeyi birbirine karıştırdım. Şatafat içinde yüzerken, ülkeyi yönetiyorum sandım. Oysa önüme konan yazılı istekleri uygulamaktan, gerçekleştirmekten başka bir işim yokmuş. İnsan geç anlıyor. Ne zaman ki ekonomi teklemeye başladı, suç benim üzerime yıkıldı. Ben yaşamım boyunca bir tane bile ekonomi kitabı okumadım ki. Talim raporlarından başka bir şey okumam ki... Gazetelerin resimlerine bakarım. Çok yalnızım... Elbe adasına sürülen Napolyon gibi çaresizim. Beni yiyecekler.. Biz ancak uygulayıcı olabilirmişiz. Unutma bunu kardeşim, hakkını helal et. Onlar yönetir biz uygularız unutma.

Videla'ya ne oldu acaba. Hasta mıydı, sayıklıyordu sanki.

Videla'nın yerine Galtieri'yi atamışlar. Arjantin'de birşeyler dönüyor. Oysa Videla, saf kan bir yarış tayı gibi kendisini yetiştirmişti. Demek yaşlandı ki atı değiştiriyorlar."

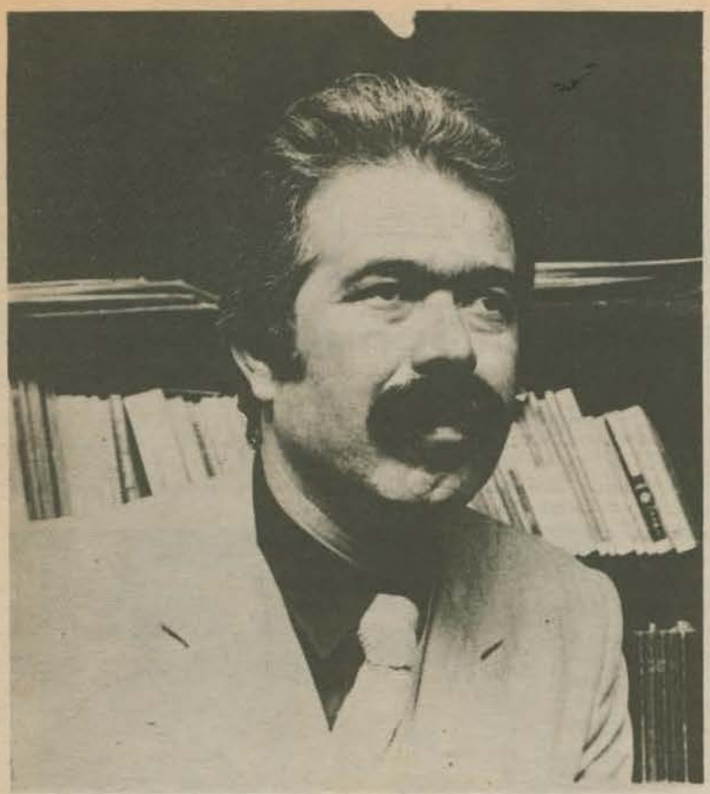
Uzun bir tarihsel boşluktan sonra.

"Çok yorgunum etrafımdakiler birer ikişer kaçmaya başladılar. Birlikte yola çıktıklarımız bana karşı cephe aldılar. Ama her büyük adamın yazgısıdır bu. Valparaiso'da bugün gösteriler olmuş. Walter, Dina'yı seferber etmişti. Gelen resimlere bakıyorum. Bir tanesi Pedro'nun gençliğine çok benziyor. Tencerelerle tavalar yürümüşler demek. Niçin ama. Piranalar ne istedilerse yaptım, Edwards'i hiç kırmadım. Şirketin söyledikleri'nin tümünü uyguladım. Alessandri, senin sayende işlerimiz yoluna girdi demişti. Gazeteleri'nde yazdılar. Şimdi niye herkes arkasını dönüyor. Beni tanımıyor onlar, ben seçimle gelmiş bir başkanım kimse koltuğumdan indiremez beni."

Günce burada bitiyor ama, boş sayfaların birinde, Videla'nın son sözleri olduğu anlaşılan, 'Unutma biz ancak yazılanı uygularız, onlarsa yönetir' sözleri var.

Sıkıntılı bir ruh durumunda ayırdında olamadan yazılmış. Şişman, elma yanaklı bir çocuk resmi çizilmiş, resmin altında, arkadaşım Pedro yazılı.

Okuyanın notu: Piranalar, Edwards, Alessandri büyük sermaye gruplarının adıymış.

"Çünkü şiir bir pazar filesi, bir yol çantası ya da valizi değildir. Şiirin işlevi imgelerle güzellikleri çoğaltma, yine imgelerle insan geleceğini işlemektir."

"Sararan, kararan, yıkılan, acıyı sürme gibi gözlerine çeken, oğlunun fotoğrafını bağrına basarak ağlayan bir anada oluşan yüz benim şiirlerimin gerçek serüveni olmuştur."

"Gözyaşları da Çiçek Açar" üstüne Abdülkadir Bulut'a sorular

Konuşan: ADNAN SATICI

□ *"Gözyaşları da Çiçek Açar" diye ad koymuşsunuz son şiir kitabınıza. Aynı adı taşıyan şiirle de, umudu acının döküldüğü yerde bulmuşsunuz. Bu saptamaya bakarak, şiirinize işlev olarak, nerede olursa olsun, umudu bulup çıkarmayı, insanlara taşımayı, yüklediğiniz sonucu çıkarıyoruz. Sizce şiirin işlevi burada mı başlıyor?*

■ İsterseniz 'şiirin işlevi'nin nerede ve nasıl başladığını saptamadan, vurgulamadan önce, bu son yapıtıma ad veren "Gözyaşları da Çiçek Açar" şiirinin bulunuşundan söz açayım. Şiir bulunan bir nesne değil hiç kuşkusuz. Bir yaratma, bir yaratım olayıdır. Ancak sözkonusu şiirin adı Toroslarda bir mezar yazıtından alındı. O yüzden 'Gözyaşları da Çiçek Açar şiirinin bulunuşu' demek gereğini duydum. "Gözyaşım Çiçek Açtı" biçiminde düşürülmüş yazıta. Ben bu deyişin tekil konumunu çoğul, bireysel içeriğini toplumsal bir tabana oturtmaya çalıştım. Kurgusunu, işlemesini, örgüsünü dialektik bir yöntemle dokudum. Bu dokuyuştan fışkıran bir iletiyle insan duyarlığını buluşturmaya çalıştım. İşte şiirin işlevi burada başlıyor. Sorunuzda da yattığı gibi 'umudu bulup çıkarmak, insanlara taşımak' ve onların bakış biçimlerini etkilemek. Çünkü şiir bir pazar filesi, bir yol çantası ya da valizi değildir. Şiirin işlevi imgelerle güzellikleri çoğaltmak, yine imgelerle insan geleceğini işlemektir.

□ *Kitabınızda 1981-1982 yılları arasında yazılmış 36 şiir bulunuyor. Bu şiirlerin doluşum serüvenini özetler misiniz?*

■ "Gözyaşları da Çiçek Açar" yapıtımdaki şiirlerin her birinin kendine özgü oluşum serüvenleri var. Bunlardan "Alnın Sarp Bir Kayalık, Bir Akdeniz Çocuğu Olarak, Bir Çiçeğin İçine Doğru, Bizimkilerin Son Sözlerini, Geç de Olsa Günler Sonra ve Terzi Adil" dışındaki şiirler 81-82 yılları arasını kucaklar. Gerek adlarını andığım ve gerekse 81-82 yılları arasında yazdıklarımda insan yüzü-su, insan yüzü-çocuk, insan yüzü-arkadaş duyarlıklarının öpüşmesini sağlamaya çalıştım. Sararan, kararan, yıkılan, acıyı sürme gibi gözlerine çeken, oğlunun fotoğrafını bağrına basarak ağlayan bir anada oluşan yüz benim şiirlerimin gerçek serüveni olmuştur.

□ *"Artık her yeni şiire başlayışta/Hatırlanır onların ayrılış günleri" dediğiniz arkadaşlarınızı bir an bile unutmuyorsunuz. Kitabınızdaki şiirlerin bir bölümü "Arkadaşlara Dair" diye adlandırdığınız gibi birçok şiirinizde de arkadaşlarınız karşımıza çıkmakta. Nerdeyse 'arkadaş duyarlığı' falan demek geliyor içimizden. Bu yoğun duyarlığın kaynaklarını nereye bağlayabiliriz?*

■ Ülke gerçeğini sözlerle örnem, ülke gerçeğini dizelerin içine akıtmam için bazı anlatım yolları, bazı anlatım araçları aradım durdum hep. Bu gerçeği ve gerçekliği yoklarken döneminde 'nazik' olduğunu düşünerek imgelere, simgelere, benzetmelere yaslanmam kaçınılmazdı. "Arkadaş duyarlığı" işte burada gündeme geldi. Onunla indim sulara, topraklara insan yüzüne, acılara, parıltılara... Başkaca bir yöntemim yoktu elimde. Varsa bile içeriksiz ve evinsizdi şimdilik. Oysa ülke gerçekliğini en iyi ve en güzel kucaklayabilecek olan bana göre arkadaş duyarlığıydı. Öyle bir şeydi ki arkadaş duyarlığı onunla varılmayacak hiç bir yer, kucaklanmayacak hiç bir su yoktu. Bir büyüydü benim için, üstelik hiç bir'şeyin bozamayacağı, dağıtamayacağı, örtüsünü, süsünü hiç birşeyin alamıyacağı bir büyü. Böylesine yüce olan bir duyarlığı işlemeden, dizelere basmadan edemezdim. Çünkü bu duyarlık gün gelecek elinde sefer tası taşıyanların duyarlığıyla buluşacaktı.

□ *Bir de 'gözlerinin içinde' 'bulutları dağlara çekilmekte olan' denizler barındıran çocuklar var. Birçok şiirinizi kaplayan çocuklar için bunu yeterli görmemiş, ayrıca onlara dokuz dörtlükten oluşan "Dizemler"i yazmışsınız. Daha önceleri de "Kahveci Güzeli" adındaki çocuk şiirlerini, "Üveyikler Göçerken" adlı taşıyan çocuk romanını yazmıştınız. Çocuklara nasıl bu denli yakın durabiliyorsunuz?*

■ Benim şiirlerimde çocuk herşeyin başlangıcıdır. Öndüşüncedir, önsözdür. Suyu, ateşi, çiçeği yapan, onu anlamlı kılan çocuktur. O yüzden çocuklar aracılığıyla yaklaşmak istedim insanlara, onların duygularına onların dünyalarına. Çünkü çocuklar kadar güzeli, geleceği yumuk ellerinde taşıyan bir başka varlık yoktu. Onlardı bizi en acemi, en güzel ve en canlı yanımız. Böyle bir alanı dıştalayamazdım. Böylesine yoğun bir biçimde girmişlerdi hayatıma. Giderek bir büyü, bir simge olup çıktılar.İster istemez bu gelişim bana örtülü ve dolaylı bir anlatım yolunu getirdi. 'Arkadaş duyarlığı' gibi birşeydi bu da. Oysa doğrudan ve açık bir anlatımdan yanayım. Ama şiiri henüz tüylenme döneminde olan bir şairim. Bakalım şiirim tüyünü düzüp, alasını, sürmesini çekebilecek mi göğsüne. Benim üstünde titrediğim nokta işte burası...

□ *"Gözyaşları da Çiçek Açar" kitabınızın diğer bir bölümünü de "Güney'den Gelen Şiirler" oluşturuyor. Yalnız onlar da değil, birçok şiirinizde Güney'den (Mersin, Anamur, Ermenek, Akpınar, İğnebol gibi) izler buluyoruz. Bu bağlamda size iki sorumuz olacak: Birincisi:Şiirinizin dilinde ve söyleyişinde Güney'den ne kadar yararlandınız? İkincisi, bu şiirler bir gurbet yakınması mı?*

■ Gerek "Acılar Yurdumdur" da ve gerekse "Gözyaşları da Çiçek Açar" kitabımda Güney tabanlı şürler çoğunlukta olmasalar bile az denemiyecek kadar kitapta yer tuttukları bir gerçek. Bilindiği gibi ben hala yarıgöçebe, bir ölçüde mal ekonomisinden,tarım ekonomisine geçmekte olan bir aşiretin çocuğuyum. Yani o aşiretin bir bireyiyim. Göçebelerin yurdu olmayabilir ama bu onların bir dilleri ve bir duyarlıkları olmadığı anlamına gelmez. İşte ben istedim ki, şiirimin dili ve söylemi buradan çıksın, ona diri, sağlam bir içerik ve biçim kazandırayım istedim, özgün bir yapı kurayım istedim. O yüzden Güney insanının derinliklerine daldım. Ne buldumsa ince ele-

Görüşmeciler

Sudan ve onunla örülmüşler sanki
Yaklaşıp dokunsam usulcana
Akacaklar şiirlerin içine
Bir yaprak gibi kaldırarak
Bütün sözcükleri

Çekinmeden ve kendimi sıkmadan
Birer taş bıraksam ayrı ayrı
Her birinin alnının ortasına
Biliyorum ki yüzyılda ancak iner
Her birinin dibine

Ne ile doludur diyemiyorum ağızları
Oturup konuşsak şöyle biz bize
Fırtına olup çıkacak sözcükler
Gündüzleri dağlara doğru esen
Geceleri dağlardan denize

İçerde olan biri her zaman
Gömleğinin düğmelerini iliklerken
Onu yıkayıp balkona asan elleri
Ve ütülenirken çıkan sesi düşünür
Yaşlansa da gözleri

Yollarına da ısındılar oraların
Manavlarına, kahvelerine, bakkallarına
Görüş günlerine, bekleme yerlerine
Ama bir türlü alışamadılar
Ayrılış saatlerine

Abdülkadir Bulut

yip sık dokumaya çalıştım, bu bir. Gelelim ikincisine. Bizim toplumumuz aslında bir gurbet toplumu değil mi? Göç yolları eskiden Orta Asya'dan başlıyordu, oysa şimdi Karstan, Ağrı'dan, Erzincan'dan Sivas'tan vd.. başlayıp Ankaralara, İstanbullara İzmirlere gidiyor. Hem de sırtından yorganı, arkasında eşi ve çocuklarıyla. Eh Doğu insanı gibi, Güney insanı da yurtyeri arar oldu artık. Onların da göç yolları değişti. Konalga yerlerinde yeniden ateşler yanmaz oldu. Bunlarla birlikte acıları, umutları da değişti, türküleri, düşünceleri, düşleri de... Gurbet toplumlarının yaşamlarını süsleyen acılarını, türkülerini, düşlerini şiirin içine sıkılamasam iç'inden çıktığım topluma haksızlık etmiş olurdum. Gurbet kültürüne, göçebe kültürüne kalem batırmam aslında bir gurbet yakınmasından çok, göçebe ve gurbet kültürüne şiirsel bir su vermektir benim yaptığım.

□ *Şiir dilinizde ve söyleminde, buna bağlı olarak gelişen imaj örgüsünde Halk Şiiri'ne özgü duru bir yalınlık göze çarpıyor. "Yakımlar" adlı şiir toplamınızda, halk şiirinin olanaklarından olabildiğince yararlandığınızı gördük. Öte yandan eleştirmen Asım Bezirci, sizin için "Bulut halk edebiyat ve kültürüne dayanmıyor" diyordu. Siz ne dersiniz?*

■ Gelenekten yararlanmak hiç kuşkusuz, suya dokunmak gibi, çiçeği koklamak gibi doğal bir olay. Ancak ben, halk edebiyatı ve kültüründen yararlanma gerçeğine bir gerçek daha eklemek istiyorum. O da yararlanma gerçeğinin hemen yanıbaşına bir de özümleme gerçeğini koymak. Kanımca halk edebiyatı ve kültürünü evel emirde özümlemek gerekli. Yararlanmak işin kolaycılık yanıdır. Emek vermeden, alınteri dökmeden ürün alma gibi birşeydir. Özümlemekse derinliği olan bir olay. Ulusal kültür kaynaklarını boşluk bırakmadan sarma, kucaklama olayıdır. Ve sanıldığı gibi kolay da değildir bu işi yapmak; edindiğin çağdaş kültürün gövdesine yedirmek, onunla emiştirmek. Yoksa iş gene yararlanma düzeyinde kalır ki, bu da özümleme yapanın ürünlerine yeni bir ses ve yeni bir söylem kazandırmaz. Tersine yukarda da değindiğim gibi iş kolaycılıkla sınırlanır kalır. Sanatsal haritada yeni bir değişiklik gözlenmez. "Yakımlar" adlı şiir toplamım, nedense Halk Şiiri'nden yararlandığım izlenimi uyandırdı. Bunu siz soru olarak sundunuz, kimileri de sözel olarak sundu. İlk bakışta gerek sanatçıda, gerekse sanat alıcısında bu tür bir izlenim doğurması doğal. Ne var ki, benim yaptığım, örgülediğim iş, soyu (nesli) tükenmekte olan bir ağıt türünün günümüz şiir olanaklarıyla yoklanmasıydı, günışığına çıkarılmasıydı. İşte ben bunu yaptım. Ayrıca halk şiirine dayalı bir şiirden yana değilim.

□ *Ekim 1981'de "Acılar Yurdumdur", Şubat 1982'de "Yakımlar" Nisan 1983 te "Gözyaşları da Çiçek Açar" adlı üç şiir kitabı yayınladınız. "Sen Tek Başına Değilsin"(1976) den bu yana şiiriniz hangi aşamalardan geçti. Sizden öğrenebilir miyiz?*

■ "Sen Tek Başına Değilsin" yapıtımdan bu yana daha doğrusu "Gözyaşları da Çiçek Açar" a kadar izlediğim şiirsel çizgi soyuttan somuta doğru giden bir çizgi oldu. "Sen Tek Başına Değilsin'dirde serüvenci şiirler ağırlıkta olmasına karşın, son yapıtlarımdaki şiirlerde bu izleri sildim gibi. "Gözyaşları da Çiçek Açar"a aslında ikinci bir "Acılar Yurdumdur" diyebiliriz. Durum böyle olunca isterseniz sözü değerli eleştirmen Asım Bezirci'ye bırakalım. "Bulut içeriği önemsemeyen örtük, soyut deyiş biçimlerine uzak durmaya çalışıyor." "İkinci Yeni şiirin imge gücüne bir tarikat eri gibi sarıldığı dönemleri" (Gösteri Aralık 1981, s.70) artık geride bırakmış; o şiirde "imgenin gözleri bağlı olduğunu" Nazım Hikmet'i "okumaya başlayınca anlamış" (Gösteri Aralık 1981 s. 70) Bundan ötürü, kendi kurduğu ya da geliştirdiği başka imgelerle, yeni biçimlerle 'yeni' olmayı denemiş ve genellikle bunu başarmış"[1] ●

1 Yazko Edebiyat, Kasım 1982, s.l 13

Bir Yarışma Sonucunun Umulmadık Sonuçları

Mehmet İzer

Ağa Han ödülünü almasından sonra yoğun tartışmalara neden olan, Naili Çakırhan evi.

Bir yarışma yapıldı bitti. Yarışma öncesinde ve sonuçların açıklanmasına kadar geçen sürede herşey olağandı. Herkes ne yapacağının bilincinde ve sorumluluğundaydı. Ama bir sabah olanlar oldu, artık dünya yıkılmıştı.

Sanırım anlaşılmıştır neden söz ettiğim.

Türkiye'de onbeşbin mimar varmış. Bu sayı 1973'de altıbindi, ya da altında. (Yanlışsa Mimarlar Odasınca düzeltilebilir.) O günlerde de, daha sonraları da yarışmalar düzenlendi. Birincilik, ikincilik, üçüncülük ödülleri, mansiyonlar açıklandı, satın alınan yapıtlar duyuruldu. O günlerde de, öncesinde ve sonrasında da sonuçlar tartışıldı, eleştiriler yayınlandı; kısacası herşey 'normal'di. Ama bir sabah, gazetelerini açanlar neye uğradıklarını şaşırdılar. Ağa Han adıyla dağıtılan mimarlık ödülleri, bu yıl (1980'de de) Türkiye'den bir yapıyı ödüle değer bulmuştu. Derhal ulusal maçlar öncesinde olduğu gibi bir ulusculuk dalgası kaplayıverdi ortalığı. Mimarların meslek kuruluşu Mimarlar Odasının, altmışlı yıllarını sonlarıyla birlikte artan etkinliğine, ülkenin mimarlık sorunlarıyla ilgili yaklaşımlarına, çarpık kentleşme, eski ve yeni boğaz köprüileri vb. konulara ilişkin kimi zaman çırpınmaya dönüşen çabalarına tümüyle kapalı gazeteler, dergiler, çevreler tam sayfa (sekiz sütuna manşet) eğildiler konuya. Derhal bir tartışma da başladı. Bu tartışma da aynı boyutlarda yansıdı.

Gerçekten ne olmuştu? Sayıları onbeşbine ulaşan mimarlar yepyeni ve çığır açan bir yenilikle, buluşla mı karşı karşıyaydılar? Yoksa, artık toplumumuza ve kültürümüze uygun bir mimarlık biçemi mi bulunmuştu?

Hayır. Yalnızca diplomasız bir mimarın ürünü uluslararası bir ödüle değer bulunmuştu. Yani, ne o yıllardır Mimarlar Odası kongrelerinden bir tekine bile katılmayan, cılız ya da boyutlu, açılmış hiçbir tartışmaya en küçük katkıda bulunmayan, on yıldan kısa sürede sayıları yüzde yüzelli "arttırılan" mimarlar için, "bu nedir" diye kaşını bile oynatmayan bir çevre, birden. dahası kendilerinden beklenmeyen (beklenemez, çünkü şimdiye kadar hiçbir olayda, ya da zamanda görülmedi) bir çeviklikle, bunun, "Türkiye'de yıllardır mücadelesi verilen bir anlayışa, mimarlık eğitimini etken kılma anlayışına indirilen darbe olduğunu" saptadılar, saptamakla da kalmadılar, açık bir savaşıma giriştiler.

Gerçekten de bu ödüllendirme, Türkiye'de zaten çok temelsiz ve oturtnamış olan eğitim sorununu daha da içinden çıkılmaz bir duruma sokabilecektir. Ama bunun tam şu anda ve bambaşka bir biçimde söylenmesinin anlamı nedir?

Onbeş yıldır önce özel okullarla başlayan, giderek bunların devletleştirilerek yayılmasıyla süren eğitimsiz diploma olgusuna hiç tepki göstermeyip, tepki göstermemekten de öte fiilen katılıp, şimdi de, "bu iş diplomasız mimarlığa geçit vermektir," demenin anlamı nedir?

Büyük kentlerde, giderek tüm ülkede gelişen "imzacı" mimarlık için en küçük bir çabada bulunmayıp, şimdi alevlenmenin anlamı nedir?

Evet, Türkiye mimarlığının ve mimarlarının pek çok sorunu vardır. Öncelikle (artık üstüne Mimarlar Odasının da eğilmediği çok açık olan) eğitim sorunu vardır. Bu sorunun alt başlıklarını oluşturan ve varolan çarpıklığı aklamaya yönelik olan "teknik mimarlık", "güzel sanat dalı olan mimarlık" gibi bilimsellikten bucak bucak kaçan yaklaşımların yıkılması sorunu vardır. Eğitimin tarihsel yanının neredeyse hiç olmamasının getirdiği bir türlü toprağa basamamak sorunu vardır. Yine eğitimin uluslararası gelişmelere kapatılmış olmasının getirdiği çağdaş olmama sorunu ve bilimsel, teknolojik gelişmelere neredeyse yasakçı bir anlayışla kapanmış olmasının yarattığı gerilik vardır.

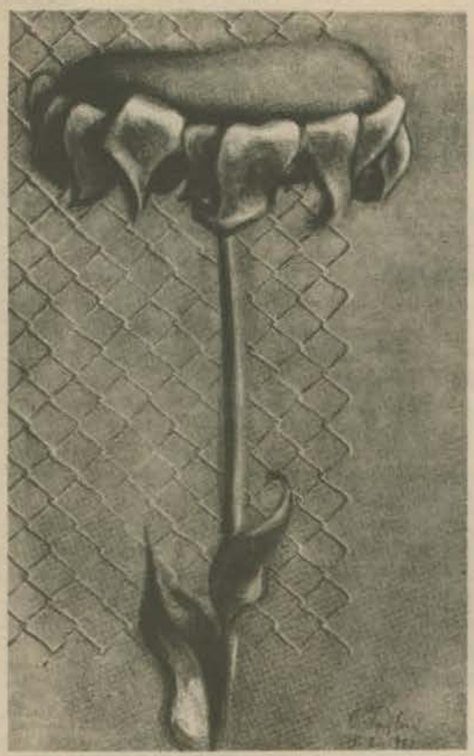
En tekdüzeleşmiş üretim alanlarında bile çok küçük de olsa yeni birşeyler bulunup çıkarılabilmesine karşın, yaratıcılığa tümüyle kilitli kafalara verilen diploma sorunu, bu kafaların yetkili yerlere getirilmesi sorunu vardır. İlgili her konuda ileri sürülen herşeye neredeyse çivili odunlarla saldıranların "vazgeçilmez" etkinliği vardır.

Bunların da ötesinde yetmişli yılların ilk yarısında sorunun ana kaynağını yakalayıp eğitim sürecine eğilen, öğrencilerle çok önemli bir diyaloğu ve çalışmayı başlatan Mimarlar Odasının şimdilerde kulağının üstüne yatması olgusu vardır.

Geriliklere, arabeskleşmeye tepki olarak elitçi anlayışa geçit verilmesi, alkışlanması yanlışı vardır.

Tüm bunları hiç sorun etmeyip, fildişi kulelere kapanıp sonra da verilen bir ödül nedeniyle kükremenin adına olsa olsa varolan çıkar ilişkilerine sokulan çomağın üzerine çullanan arı vızıltısı denebilir. Ancak yine de yararlı bir yanı olabilir, yukarıda kısaca geçtiğimiz ve dahası anımsayıp da ekleyemediğimiz nice önemli sorunların demokratik bir tartışma ortamına alınmasını getirebilir. Giderek onbeşbin diplomalı mimarın bulunduğu ülkemizin mimarlığının tohumları atılabilir. ●

ORHAN TAYLAN, İçerdeki Bahçeden I.

Suskunluk Vurgundur Günbatımına

I

Suskunluk
Vurgundur
Günbatımına
Önce bir çığlık
Karışır bozkırlara
Suya iner ceylanlar
Işıkta/seste gömülür suya

II

Böyle her akşam
Günbatımında
Of derim
Öbür ucundaki ırmaklarına
Dünyanın
Öbür ucundaki şarkılarına
Ve gülmek
O saat
Çığlık çığlığa bir türküdür
Dudaklarımda

Temmuz-1983

Yılmaz Odabaşı

ÇİZMEK, BOYAMAK VE YABANCILAŞMA ÜZERİNE NOTLAR

Zekai Sezer

Kocam beni Bobby gibi öpmüyor..."

Geçenlerde renkli gazetelerimizden birisinde yeralan, İzmir'deki bir boşanma davası ile ilgili manşetti bu. Yeni evli çift mahkemede birbirlerini suçluyorlar:

"Kocam beni Bobby gibi öpmüyor"

"Ne yapacağımı şaşırdım yargıç bey.Bobby gibiöpsem bu kez başka birisi ile kıyaslıyor, onun gibi 'şey' yapmıyorsun diyor."

Gazete erkeğin çaresizliğini anlatan, kadının ise manalı bakışlı, kendince "Pemvari" fotograflarıyla haberi tamamlamış. Yargıç boşanmayı tek celsede gerçekleştiriyor. Bizi ilgilendireni olayın bu yanı değil, kadının davranışlarında insanın kendisine ve toplumuna yabancılaşmasının tipik ve acı bir örneğinin görülmesi. Önceleri saç modeli, giyim ve benzeri biçimsel değişikliklerde görülen bu olgu, giderek kişiyi daha derinden etkiliyor ve onu kendi yapısından ayrı bir kişiliğe dönüştürebiliyor.

Bir başka olay İstanbul' da yaşanıyor. Bir genç Flamingo Yolu'nu izlemek günah deyip televizyonu kapatan babasını öldürüyor. (Dallas dizisi etkisinde boşanma, Flamingo Yolu nedeniyle cinayet!) Olay burada bitmiyor. Semt pazarlarında, kasabalarda, köylerde bu cinayet üzerine yazılmış destanlar (!), bunun kasetleri, kitapları âmâ ve benzeri satıcılarla "dramatikleştirilerek" satılıyor. Bir kısım aydınlarımız arasında; F'eminizmden yapısalcılığa, sanatta eşcinselliğe değin pekçok konu abartılarak tartışılırken, "İstanbul'un Fener'de Filomingo yolu Filmini günah deyip Televizyonu Kapatan Hacı Babasını Bıcakla Öldüren Zalim Evladın ibretlik Destanı" türünden, adına destan denen 'şey'lerin geniş kesimler tarafından şiir adına okunması garip bir çelişkidir.

Yabancılaşma ve ortaya çıkardığı birey üzerine çok şey söylenebilir. İlkin toplumbilimcileri, ruhbilimcileri ilgilendiriyor gibi görünen bu konu, neden ve araç olma açılarından kültür ve sanat ile uğraşanları da ilgilendirmektedir. Yabancılaşma sözcük anlamı ile bireyin bulunduğu ortama, kendi sorunlarına ve toplum sorunlarına yabancı duruma düşmesi, nesne durumuna düşmesidir.

Nedir nesne durumuna düşmek?

Bireyin ürettiklerinin, kendi karşısına bağımsız bir güç halinde çıkması, ürettiğinde kendisini göremeyişidir. Bu, üretim ve tüketimde sorumluluk düşüncesiyle de açıklanabilir. Buna maddi üretim sürecinin dışındaki sürede, manevi üretimde bulunmama eklendiğinde, bireyin kitle kültürü yoluyla dışardan verilen bilgi paketlerin alıp, önerilen davranış biçimlerini, kendine özgü ve özgürce davranışları sanarak göstermesi, kendisine sunulan düşsel yaşamı gerçekmişcesine benimsemesi kaçınılmaz olmaktadır.

Düşünce, duygu, bilgi üretimi gibi manevi üretimde bulunmayan bireye, insan olarak gereksinim duyduğu kültür, kitle iletişim araçlarının amaçlı ve yanlış kullanılmasıyla yeterinden fazlasıyla verilmektedir. Yani ürettiği nesnede kendini göremeyen, emeğini göremeyen, giderek o nesne karşısında, deyim yerindeyse aciz duruma düşen bireyin doğal kültürel ve sanatsal boşluğu, bu tür üretim biçiminin kendine özgü oluşan/oluşturulan kültürü ve sanatı ile doldurulmuyor. Bu, ilkin kişiliksizleştirme ve ardından herkese aynı tip kişilikler önermektir. Nitekim gazete ve dergilerdeki anketleri doldurarak, bacaklarının duruşundan, avuçlarındaki çizgilerden, sigarayı tutuş biçimlerinden kişiliklerini anlamaya çalışan çok kişiyi çevremizde görüyoruz. Yine akşam seyrettiği dizide, okuduğu fotoromanda idealize edilmiş kahramanın davranışlarını, mimiklerini, yaşama ve insan ilişkilerine bakış biçimini günlük yaşamlarında uygulayan, "A" takımının büyüklüğü sloganın ardında kendi büyüklüğünü görmeye çalışan insanları da.

Dışarıdan kitle kültürü ile doldurulan ve biçimlendirilen bireyin, bazen duygu-düşünce ayrımına itildiği görür: O, duygusal olamayacak kadar düşüncelidir. Çünkü duygu zayıf insanlara özgüdür. Ya da tam karşıtı; duygu herşeydir. Yanlış kavram olarak romantiklik kullanılır. O, romantik olduğu için düşünmek gibi ciddi şeyleri 'düşünenlere' bırakır. Önemsenmeyen bu olgunun bir benzeri nicedir aydın çevrelerde de var; uzmanlaşmanın yanlış değerlendirilmesi. Bilim bilim adamlarına, edebiyat edebiyatçılara, resim ressamlara bırakılıyor. Aydınların ve sanatçıların bu tutumlarına karşılık, bu kesimin dışındaki çevreler kültür ve sanatı tümden uğraşanlara bırakarak, edilgen bir kimliğe bürünüyorlar.

Oysa değindiğimiz gibi, maddi üretim ile manevi üretim arasında, birbirleri ile ilintili uyum ve yaratıcı çaba olduğu sürece birey yabancılaşmayı engelleyebilir. Bugün ortaya çıkan 'boş zaman' kavramı gerçekte kültürel üretime katılmamaanlamına gelmektedir. Bu ise okuma, dinleme, izleme, çizme ve diğer etkinliklerle gerçekleşir. Başka bir deyişle emek gerçek anlamını bunları yapmakla bulur.

Ancak bu etkinliklerde düşülen kimi yanılgılara değinmekte yarar var. Okunuyor, yazılıyor, izleniyor, düşünülüyor. Buna karşın çizme ve boyama konusunda aynı çabaların gösterildiğini söyleyebilmek güçtür. Bunun nedenleri bilindiği gibi dinsel yasaklar (ya da yanlış yorumları) nedeniyle resmin gelenekselolamayışı, eğitiminde ve yaygınlaştırılmasındaki yetersizliklerdir. Birkaç ile yığılmış galeri ve müzeler, halk eğitiminde, ilk ve orta öğretimdeki yetersiz öğrenim bunun somut örnekleri. Bu güçlüklere karşın çizmeye çalışanlar bu kez algısal çözümlemesi ve tüketilmesi kolay, bildirimi ve içindeki sanatsal çeşitliliği daha az alanlara yöneliyorlar.

Sözü getirmek istediğim nokta; her insanın diğer kültürel etkinlikler kadar resimle de uğraşmasının gerekliliğidir. Doğaya, topluma, insan ilişkilerine renk ve çizgilerle yaklaşmaya çalışması, manevi gelişimindeki önemli bir eksikliği giderecektir. Daha baştan 'yeteneksizim'e sığınmak, koşullanmanın sonucudur. Resim yapmayı ressamlara bırakmak kolaya kaçmaktır. Her resim yapan sanatçı olamaz kuşkusuz. Sanatçı olabilmek çok yönlü ve yoğun çaba gerektirir. Nedense kendi kendimize ıslık çalarız, türkü söyleriz de, resim yapmak için ressam olma koşulunu ararız. Islık çaldığımız için müzisyen, iki dize karaladığımız için şair, top oynadığımız için sporcu olma diye bir kaygımız yoktur. Doğal yapımızın sonucu olan etkinliklerdir bunlar. Yeteneğimiz olmadığı halde türkü söylemeye çalışıyoruz. Burda önemli olan çabadır, aynı şey resim için de geçerlidir. Çay içerken sigara paketine gelişigüzel çizdiğimiz çizgilerde kendimizin var olduğunu, kağıdı çöpe atmadan önce anımsamak ve bu çizgileri geliştirmenin yollarını aramak gerekir. Sözün burasında Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun dedikleri geliyor usa: "Hepimiz ıslık çalarız. Aramızda bazıları öyle ıslık çalarlar ki onları dinlemek sahici zevk olur. Böyle güzel ıslık çalanlardan biri'si her allahın günü, on iki saat ıslık çalmaya onbeş yirmi yıl devam ederse muhakkak unutamayacağımız bir insan olur."

Yaşama renk ve çizgilerle bakmanın ve onlarla da düşünebilmenin doyumsuz tadı vardır. Dileğimiz herkesin bu tadı duyabilmesidir.

Bir resim yapar mısınız?

kitaplar

KEDİLİ GEÇMİŞ ZAMAN

Selçuk Demirel,
METİS Yayınları
Karikatür Dizisi 3, 1983,
160 sayfa, 16x24 cm.
350 lira

HATAY DUMLUPINAR

Selçuk Demirel'in 'Kedili Geçmiş Zaman'ı Metis Yayınlarının çıkardığı üçüncü kitap. Öncelikle Metis'in bu övgüye değer çalışmasından sözetmek gerekli. Kitap "okuma" ve okutturmama alışkanlığının korkunç boyutlara vardığı toplumumuzda doğaldır ki, bu olgudan tüm kitaplar gibi Dünya Rekorlar Kitabı, Uzaydan Gelenler, Öldükten Sonra Dirilenler vs. dışında karikatür kitapları da paylarına düşeni alıyorlar. Yayınlanan mizah dergilerinin ve karikatür çizen insanların çokluğuna karşın, karikatür kitapları basanın elinde kalıyor. Bunun nedenleri tartışılabilir. Metis, varolan tüm olumsuz koşullara karşın karikatür kitabı yayınına başlayan genç bir yayınevi. Ve karikatürümüz üzerine küçük de olsa bir kitaplık oluşturma çabasında. Bu özverili çabanın sürekli olmasını diliyoruz.

Kedili Geçmiş Zaman, 'Bir Acayip'den sonra Selçuk Demirel'in ikinci karikatür albümü. Selçuk, 73 kuşağı içinde değerlendirebileceğimiz bir genç usta. 70'li yılların Türkiye toplumuna tek katkısı, sanırız bunca genç ve yeni karikatürcünün çıkışına zemin hazırlamışolmasıdır.Selçuk' un karikatür geçmişinde de o yılların toplumsal çalkantıları ve bunun getirdiği deneyimler yatıyor. Kaba kuvvetin, hoşgörüsüzlüğün toplumda estirildiği yıllar. Bundan olacak tüm kuşakdaşları gibi Selçuk' un çıkışı da başkaldırıyı, hoşgörüyü (ama hoşgörülü bir başkaldırıyı değil), umudu taşıyor. O dönemin büyük-küçük birçok toplumcu yayın organında çiziyor. Ve daha o günlerden çizgisiyle, üretkenliğiyle kuşağının önemli adlarından biri olabileceğini gösteriyor.

Selçuk herşeyden önce çizgisi'yle izleyiciyi yakalayan bir karikatürcü. Karikatüre ilk 'atıldığı' yıllardaki yapıtlarında da izleyebiliyoruz bunu. Kendisini izlettiren, kıvrak, yumuşak çizgiler ve bu çizgilerin oluşturduğu küçük, sevimli tipler. Selçuk'un bu çizgi biçemi onu kuşağının diğerüyelerinden ayırdeden bir özelliği. Kedili Geçmiş Zaman, işlek çizgisiyle birlikte üretken bir karikatürcüyü de belirliyor. Selçuk' un çizmeyi adeta yaşamının vazgeçilmez bir parçası düzeyinde algıladığını görüyoruz. Bunun özellikle altı çizilmeli. Bir zamanlar sayıları iyice artan, salt yarışmalar için karikatür çizen bir dizi genç çizerin varlığı da gözönüne alınırsa bu daha iyi anlaşılabilir.

". . . Selçuk Demirel'in işi gücü, bir bakıma sürekli bir günlük tutmak . . . Sözcüklerden değil de çizgilerden oluşan bir günlük cinsi"* Selçuk'un tuttuğu 'günlük' iyi bir gözleme dayanıyor. Yaşamın; kıyıda köşede kalmış, arada 'kaynamış' olayları ve insanları da bu günlüğün ve gözlemin konusu. Düşünen, gazete okuyan, tıraş olan, burunlarını karıştıran, birbirlerine, yol tarif eden insanlar. Ve bu insanlar bir karikatüründen çıkıp, omuzlarına tırmanıyor, mürekkep şişesini kontrol ediyor, onunla konuşuyorlar. Bu karikatüre sanatçının çizgi anlayışının somutlanması olarak da bakılabilir. Selçuk'un günlüğü salt günlük olanı yansıtmakla kalmıyor, evrenseli yakalamayı da başarıyor. Başındaki kocaman ehnanın yerine kendisi okla vurulan çocuk, üzerindeki kağıtta "durum" yazan kurşunlanmış daktilo, kulağına dayadığı tabancanın sesini işitmemek için diğer kulağını tıkayan adam bunun en çarpıcı örnekleri.

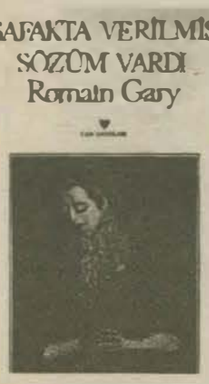
Karikatür kitaplarında pek görülemeyen bir özen ve güzellikle hazırlanan albüm, sanatçının tam da karikatür olarak nitelendiremeyeceğimiz çizgilerini de içeriyor. Bunlara çizerin 'boş zamanlarındaki' 'çiziktirmeleri' olarak da bakabiliriz. Ancak bunları da çizerin çizgi anlayışı içinde değerlendirmek gerekli. Albümün bir diğer özelliği de, bazı ortak simgeler üzerine kurulan karikatürlerin çokluğu. Öyleki bunlar yer yer bölümler oluşturabilecek sayıda. Örneklemek gerekirse; oklar, kargalar, tarama uçları... bir dizi karikatürün üzerlerine geliştirildiği simgeler. Bu, sanatçının işlediği konuyu değişik yön ve boyutlarıyla verme isteği olarak alınabilir. Ancak bu çok yönlülük, gereksiz yinelemelere, düşme sakıncasını da taşıyor. Böylece, bir karikatürün 'varyasyonlarının' çizildiği izlenimi doğuyor. Bu tutum çok çizgi, değişik biçimler getirdiği için savunulabilir. Ama çizginin ve biçimlerin çeşitlenmesinin, içeriğe önemli bir katkısı olmadığı gibi onun değişik karikatürler arasında parçalanmasısonucunu dadoğurmaktadır. Bunun ise, karikatürlerin ayrı ayrı vuruculuğunu ve iletisinin etkisini azalttığı inancındayız.

İyi bir karikatür için, çizginin anlatım gücünü kavramak ve sınırlarını genişletmek gerektiği açıktır. Bunu başarabilmek ise çok çizmek ve çok araştırmaktan geçer. Ödül kazanmak için karikatür çizmek belki 'karikatürcü' sıfatını almaya yetecektir. Ama yarına kalmaya yetmeyecektir. Yarına kalacak olanlar 'çifte imzalılar' değil, karikatürü, "gazete kenarlarına, akıl defterlerine, şeker kağıtlarına, fatura üstlerine, kasa fişlerine, mektup zarflarına, krepon kağıtlarına, havaya, suya" çizenler olacaktır.

* Abidin Dino,Kedili Geçmiş Zaman,s.2

ŞAFAKTA VERİLMİŞ SÖZÜM VARDI

Romain Gary
Roman
Türkçesi: Alev Er
CAN Yayınları, 1983
340 sayfa, 400 lira

ATİLLA ÇINAR

Robinson Cruseo'nun ıssız adadaki yaşamının bile roman olduğu gözönüne alınırsa, her insanın yaşamının bir roman konusu olabileceği de düşünülmelidir. Gerçekten de kime sorulsa, 'hayatı romandır'. Ama işin kötü yanı, herkes roman yazarı değildir, olamaz da. Roman yazarları ise yapıtlarındakendi yaşamlarıyla birlikte tanık oldukları yaşamları da anlatırlar. Hatta çoğunlukla kendilerinin dışında kaldıkları, yalnızca tanıklık ettiklerini anlatırlar.

Romain Gary ise kendi yaşamını romanlaştırmış. "Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı", belkide bu türün en başarılı örneklerinden biri. Kitapta geçen olayların gerçekten yaşanmış olması yanında, yazarın açık yürekliliğinin kanıtları, yapıtı daha da başarılı yapıyor. Gerçek bir yaşam öyküsü olması nedeniyle, olaylar yazarın istemine bağlı olarak ya da okurun istediği (istediği/beklediği) gibi değil, koşullar nasıl gerektiriyorsa öyle gelişmektedir. Okur hiçbir fantastik yanı olmayan olaylarla karşı karşıyadır. Bir örnek vermek gerekirse, kısacık, iki saat kadar kısa süren 'aşk hikâyeleri' vardır romanda. Otobiyografik bir roman olmasa, belki bu hikâyeler daha farklı gelişecek ve mutlaka daha farklı sonuçlanacaktı. Ama gerçek yaşamda olan budur işte.

Roman kahramanı doğal olarak yazarın kendisidir. İkinci bir kahraman ise annesidir. Başka kimse yoktur kitapta. İsimler vardır, hatta de Gaulle, Petain gibi çok ünlü isimler de vardır ama, kısacık geçilmiştir bunlar. Yaşanan olaylardaki etkinlikleri hiç verilmemiştir ya da çok az verilmiştir. Anne ise ikinci plândaki bir kahraman gibi görünmesine karşın, özellikle kitabın sonunda okur Romain Gary'den daha çok bu kadının önünde saygı ile eğilmekte, onu kahraman yapmaktadır.

Yazarın kurgu ve anlatımdaki başarısının iki çarpıcı örneğinden sözetmek gerekir. Birincisi, yazar ve annesinin yabancı bir ülkede çektikleri yalnızlık, Yazar bundan hiç de öyle açık açık sözetmemiş, yakınmamıştır. Ama işte onlar, batılı bir toplumda yalnız, kimsesiz iki doğuludurlar. Okura bunu büyük bir başarıyla sezdirmektedir kitap. Ve yine bunun içindir ki, koskoca romanda ikisinin dışında kişiler yoktur. Sevgililer bile en çok iki hafta sonra terkedip giderler bu genci.

İkinci örnek ise, annenin büyüklüğünün okura çok etkili biçimde aktarılmasıdır. Kitapta yazar doğal olarak en çok kendi yaptıklarından sözeder. Ancak gittiği her yerde, girdiği her mücadelede doğunun o hırs dolu, özverili ve çileli kadını yanıbaşındadır. Annesi yaşamı boyunca, hatta öldükten sonra bile ona destek olmuştur. Ölmeden önce yazdığı onlarca mektup, ölümünden sonra bir tanıdığınca üç yıl sürekli, cephedeki oğluna gönderilmiş, ona savaşlar kazandırmıştır! (Sözkünusu savaş İkinci Dünya Savaşı'dır ve Romain Gary bu savaşta pilot olarak, Fransa ve İngiltere saflarında Hitler'e karşı savaşmıştır.)

Kuşkusuz kitabın en başarılı yanı, doğrudan bir anlatıma girmeden, bu kadının gerçek bir destan kahramanı olduğunu okura sezdirebilmesidir. O hiç yoktan Romain Gary gibi bir eser yaratmıştır.

Bu gerçek yaşam öyküsü okunmalı, Gorki'nin 'Ana'sı, Ehrenburg'un 'düşen Paris'i yeniden yaşanmalıdır.

PERDELER AÇILIRKEN

Tiyatro mevsiminin açıldığı şu günlerde, özel tiyatrolar arasında bir soruşturma yapmayı düşündük. Tümü de yeni oyunlarını sahneye koymaya başlayan Sanatevi, AST, Kenterler ve Nejat Uygur tiyatrosu yöneticilerine, özel tiyatrolara yapılan devlet yardımı ve yeni oyunlarına ilişkin iki ayrı soru sorduk. Arkadaşımız Beyhan Sunal'ın hazırladığı bu soruşturmanın soru ve yanıtları şöyle:

SORU 1:

Yeni sezonda söz konusu olan "devlet yardımı" özel tiyatrolara neler getirebilir, özel tiyatrolardan neler götürebilir?

SANATEVİ:

Dünyanın birçok uygar ülkesinde devletin özel tiyatrolara yardımı söz konusudur. Ülkemizde de böyle bir yardımın yıllar sonra söz konusu olması ve uygulama alanına geçmesi çok önemlidir. Yalnız bu konuda çıkan yönetmeliğin boşluklarla dolu olması birçok tartışmalara neden olmuştur. Gerçekten de yardımın dağıtılmasının ölçütleri tam ve net olarak belirlenmemiştir. Kurul, kararlarının gerekçelerini açıklamaya bile gerek görmemektedir. Giderek tartışmalara yolaçan bu eksiklikler düzeltilecek midir, yoksa daha büyük boyutlara mı varacaktır? Bunu zaman içinde göreceğiz.

Yardım alan tiyatroların bunu kullanış biçimi oldukça önemlidir. Bu yardımdan sonra özel tiyatrolar gene kendi tiyatro anlayışları içinde daha kaliteli yapıtlara mı yöneleceklerdir, daha geniş izleyici kitlesine ulaşma olanakları mı bulacaklardır, yoksa devlet yardımı da alarak halktan daha da uzaklaşmış tiyatro patronları mı doğacaktır. Bunu da zaman ve pratik bize gösterecektir.

AST/RUTKAY AZİZ:

Geçen dönem başlayan "Özel Tiyatrolara Ödenek" karar ve uygulamasını ileriye dönük olumlu bir adım olarak nitelendirmiştik. İçinde yaşadığımız ağır ekonomik koşulların yokedici gidişatı karşısında, onurlu, saygın, toplumsal çıkarları gözeten tiyatro yaratmak için para denilen şey zorunluluktur.

Geçen dönem ödenek alan tiyatrolara nelerin gelip, nelerin gittiği birlikte yaşanmıştır. Nasıl bir tiyatro varedilmiş, hangi doğrultuda tiyatro sanatı adına neler yapılmıştır Ödenek, kişisel kazançlara mı dönük olmuş, yoksa gerçekten tiyatro sanatının çıkarına mı yönlendirilmiştir. Bunu kamuoyunun yargısına, seyirci sorumluluğuna bırakıyorum.

MÜŞFİK KENTER:

Yardımın bu yıl getirip götürecekleri o kadar önemli değil. Bu uzun vadeli bir yatırımdır. Toplumun kültürüne ve tiyatroların gelişmesine etkilerini ileride göreceğiz. Ancak tabii bu yardımla özel tiyatrolar daha iyi prodüksiyonlar yapmaya çalışacaklardır. Masraftan kaçınmayacaklardır. Bir özel tiyatro herşeyden önce kadrosunu düşünmek zorundadır. Kadroya göre, az kişili az dekorlu oyun seçiyoruz. Bizim kendi salomuz var ama diğer tiyatrolar da yararlanıyorlar. Sıkışık bir durum oluyor, onun için ekonomik davranmak zorundayız. Yardımla bunu biraz aşabiliyoruz. Daha iyi dekorla, daha iyi oyunlar oynayabiliyoruz.

NEJAT UYGUR:

Devlet yardımı evvela manevi açıdan memnun ediyor. Devlet himayesi, garantisi bizim için onur vericidir. Tiyatrocu, morali düzgün olunca daha iyi oynar. Maddi açıdan da yardımcı oluyor. Önceden harcamalar kısıtlı oluyordu, iş yapacak oyunu seçiyorduk. Geçen yıl aldığım yardımla harcamalarımı rahatça yaptım, reklâm yaptım. Bu yıl da kadromu geniş tuttum, gişe sorunum azaldı.

Telif yazarı azdır. Yıllardır aynı oyunlar oynanır. Telif yazarları da maddi açıdan desteklenmeli. Kültür seviyesini yükseltici oyunlar seçilmeli. Bir de devlet yardımı konusunda kamuoyuna açıklık getirilmeli. Hangi kıstasa göre yardım yapıldı, açıklanmalı. Devlet yardımı bizden birşey götürmez, bize moral kazandırır.

SORU 2:

Bu sezon sahneye koymayı düşündüğünüz oyunları seçerken hangi ölçütleri gözönünde bulundurdunuz?

SANATEVİ:

Tiyatroyu en kısa biçimiyle, eğlendirerek eğitme olarak betimlersek, repertuarımızı da düzenlerken bu ilkeden hareket ettiğimiz anlaşılır. Ülkemiz çok hızlı ve hızlı olduğu ölçüde de çapraşık ve karmaşık değişimler yaşayan bir toplumdur. Kanımızca böyle bir toplumda sanatın, halkın istem ve özlemlerini dile getirirken, bu çapraşık içinde yozlaşan kültür platformunda da onun demokratikleşmesi için uğraş vermesi gerekmektedir. Bu nedenle 1983-84 döneminde oyun dizimizi halkımızın özlem ve istemlerini karşılayacak, yozlaşan ve hatta arabeskleşen kültürümüze karşın demokratik kültür platformunun oluşmasına katkıda bulunacak eğitici ve eğitici olduğu kadar da eğlendirici olan yerli oyunlardan başlayıp klasiklere kadar uzanan bir yelpaze içinde düzenledik.

AST/RUTKAY AZİZ

AST'ı yıllardır vareden, yaşamasının gereği olan ilkeler, yaşanılan gerçekler içinde bir kez daha AST'ın oyun dizisinin belirleyecektir. Olağanüstü dönemlerden demokrasiye geçiş olarak yaşanılan süreçde, gelecekdeki demokrasi ve barış ortamının tiyatrosunu varetme yolundaki arayışını, AST'ın bu yıl da sürdüreceği inancındayım. Bugünden yarına, insanımız gelecekteki yaşamına dönük umutları en etkin biçimde sanatlaştırarak sıralamak ve bir çatı altında bu ortak duyguyu yanyana, sırt sırta, geleceğe olan güveni seyircimizle yaşamak AST'ın kişiliğini seçecektir.

MUŞFİK KENTER:

Genelde tiyatromuzun tutumu, içinde insanca duygular olan oyunları oynamaya çalışıyoruz. Sahnede insan olduğu zaman izleyicinin algılayabileceği herşey onda vardır zaten.

NEJAT UYGUR:

Seyircim adına oyunu sevmeliyim. Repertuarımı seçerken geleneklerimi zedeleyecek oyunları seçmem. Ben hiçbir zaman baskılı mesajı olan oyunu oynamadım. Oyunlarım gelecek hükümetin mesajını taşımaz. Politikayı maaşlı politikacılar yapsın. Atatürk ilkeleri çerçevesinde her oyunu oynarım. Bunun dışında önerilecek oyunları, yardım bile olsa reddederim.

Oyun seyircinin hoşunagitmeli. Vatandaşımın, halkımın dilinde konuşan oyun olmalıdır. Devlet ve şehir tiyatroları tonlamaları halkın dışındadır.

403. Kilometre

AST'ın yeni sezon oyunlarından "Guneyli Bayan"ın provasından

İSVEÇ-MACAR ORTAK YAPIMI OLAN FİLMDE TÜRKİYELİ SANATÇILAR DA ROL ALDI

İsveçliler Türkçeden iki sözcük almışlar, "Kalabalık" ve "Kısmet". Bunlardan ilki, daha çok "İtiş-kakış" anlamında kullanılıyor. Ağustos'un son haftasında gösterimi başlayan "Kalabalıken i Bender" adlı filmde, birçok sevilen İsveçli oyuncu yanında, Türkiyeli sanatçılar da yeralıyorlar. Bunlar, Halk Oyuncuları'ndan Ayşe Emel Mesci (Kuray), aynı topluluktan ve yönetmenliğini daha önceki yapıtlarından bildiğimiz Tuncel Kurtiz ve Avustralya'dan İsveç'e gelip yerleşen Ayten Kuyululu.

Film, Osmanlıların başına Prut savaşını çıkaran ve bizde Demirbaş Şarl adı ile anılan İsveçli kral 12.Karl'ın İstanbul'da bulunduğu yıllarda geçiyor. Yapımcı Bo Jonsson'un dediği gibi, "bir aile komedisi". İsveç'in çok sevilen komedyenlerinden Lasse Aberg ve Brasse Brannström, güzel bir prensesi (Ayşe Emel Mesci) armağan olarak krala götürmek ile görevlendiriliyorlar. Türk toprakları olarak gösterilen yerler bugün Macaristan'ın toprakları. Bo Jonsson, "Çekimi Türkiye'de yapmak isterdik ama. Türk makamları bu tür başvurulara çok geç yanıt veriyorlar." diyor ve ekliyor: "Zaten Bender dolayları o sıralar Osmanlıların elindeydi."

Tanınmış sanatçı Gösta Ekman'ın Demirbaş Şarl'ı canlandırdığı film,stereo müziği, canlı ve hareketli sahneleri ile ilgi çekiyor. Büyük bir reklâm kampanyası ile gösterimi başladıktan sonra, eleştirmenlerden genellikle, "Biraz karışık ama, hoş vakit geçirmek için yeterli," şeklinde yorumlar alıyor. Yönetmenliğini Mats Arehn, Macaristan'daki sahnelerde iki Macar yönetmenin yardımı ile yapmış. 12 milyon krona (360 milyon TL) çıkan film, Osmanlıları barışçı insanlar olarak gösteriyor ve İsveç tarihinde savaş sevmesi ile anılan Demirbaş Şarl'ın Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya'nın arasını bozmak için gösterdiği çabayı işliyor.

• gürhan uçkan

AMATÖR SPOR KULÜPLERİ FEDERASYONU YARIŞMA DÜZENLEDİ.

Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu (Amatör Spor-Kon) Amatör spor haberi, yazısı, röportajı, araştırması, spor karikatürü ve 1. Bilimsel Spor Araştırmaları ödülleri veriyor.

Konfederasyonun kuruluşundan bu yana her yıl düzenlenen yarışmaların düzenleniş ilkeleri ve katılma koşulları konfederasyon tarafından broşürde belirtiliyor. Geniş bilgi edinmek için Karanfil Sok. 30/11 Bakanlıklar-Ankara ya da P.K.704 Ulus-Ankara adresine başvurulabilir.

BİZİM TİYATRO ÜÇ YAŞINDA

Üsküdar Sunar Tiyatrosu salonunda üçüncü yılına girecek olan BİZİM TİYATRO, 1983-84 döneminde tiyatroyla birlikte diğer sanatsal etkinlikleri de kapsayan bir çalışma düzeni amaçlıyor.

Tiyatronun yanı sıra; Haluk Şevket Ataseven yönetiminde, yaşayan şairlerimizin şiirlerinden yapılan şiir dramatizasyonları (Tiyatro-Drama Gösterileri Dizisi), şan, koro resitalleri, uygulamalı bale gösterileri, pandomim, söyleşiler (tiyatro ve sanatsal sorunlar), oyunlar da sergileniyor.

NİKARAGUA ULUSAL KAHRAMANI SANDİNO SİNEMADA

Nikaragua'nın ulusal kahramanı Cesar Augusto Sandino'nun yaşamı filme alınıyor. Nikaragua, Küba, Meksika ve Fransa tarafından ortaklaşa gerçekleştirilecek olan film, Nikaraguali kahramanın ABD sömürgeciliğine karşı verdiği savaşı konu alıyor. Bilindiği gibi, Cesar Augusto Sandino, Nikaragua halkının ulusal kurtuluş savaşına önderlik eden bir kahramandır ve El Salvador halkı tarafından da ulusal kahraman olarak kabul edilmektedir.

CAVAHARAL NEHRU'NUN YAŞAMI FİLME ALINIYOR

Hindistan'ın ulusal önderi ve Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucularından *Cavaharal Nehru*'nun yaşamı filme alınıyor.

Hindistan-Sovyetler Birliği ortak yapımı olarak yıl sonuna dek bitirilmesi beklenen ve üç bölümden oluşan filmi, ünlü Hintli film yönetmeni *Siyam Benegal* yönetiyor.

GÜRER AYKAL VE ANKARA ODA ORKESTRASI LONDRA'DA

Gürer Aykal yönetimindeki Ankara Oda Orkestrası'nın Londra'da sergilediği program ilgi ve beğeni ile karşılandı. Mozart, Vivaldi ve Erkin'in eserlerinin yorumlandığı programda, Suna Kan İngiliz eleştirmenlerce oldukça beğenildi.

Ankara Oda Orkestrası, Avrupa turnesi programı içinde Londra'da bulunuyorlardı.

403.KİLOMETRE SANATEVİ'NDE

Sanatevi 83-84 sezonunda, yazar İsmet Küntay'ın ölümünün onuncu yılı nedeniyle 403.Kilometre'yi sahneliyor. 403. Kilometre 1973 yılında Ankara Sanat Tiyatrosu tarafından sahnelenmiş ve yılın oyunu seçilmişti. O yıllarda görev alan sanatçıların çoğunluğu bugün Sanatevi kadrosunda bulunuyor ve tekrar 403.Kilometre'yi oynayarak, İsmet Küntay'ı anıyorlar.

403.Kilometre'yi bu kez Erol Demiröz sahneye koyuyor. Oyunda rol alan sanatçılar: Selçuk Ergüven, Savaş Yurttaş, Şener Kökkaya, Erol Demiröz, İhsan Sanıvar, Cengiz Sezici, Nurhan Özenen, Metin Bilgin, Mehmet Karagöl, Mustafa Takmaz.

"ŞARKILARLA A. KADİR": İyiniyet Yetmiyor ki..

Şarkılarla A.Kadir" plağını aldığımızda 'sunumu ' ile 'iddialı' bir plak görünümü verdi bize. Plakta ağırlık Metin Özülkü'de olmakla birlikte, bir müzik dergisinin yazarlarından Deniz İzgi'nin bestelerinin nasıl olduğu merak konusuydu. Yazıları ile derginin "ciddi ve kaliteli pop müziğe prim veren" kalemi İzgi'nin ilk çalışması nasıldı?

Ayrıca ilk defa bir LP, bütünü ile bir şairin şiirlerine ayrılıyordu. Çok güzel bir şeydi. Sonra LP'nin arka kapağında, yine Deniz İzgi'nin, plak ile ilgili 'ilginç' bir yazısı da yer alıyordu. Hatta yazı plağı oldukça iddialı bir havaya sokuyordu.

İşte bütün bu 'güzel' olgular, plağın platoya konulması ile birden değişiyor. Sekiz kanallı ve Türkiye koşullarında iyi sayılabileck bir stüdyoda, zengin aletlerle (gitar, org, mini moog, Roland string, Crumar string, vs.) doldurulmuş bir plak. Ama orkestrasyon o kadar yetersiz ki, o kadar basit tınılar kullanılmış ki, insanın içinden acaba 'laf olsun diye'mi o kadar aletismi yazılmış demek geliyor. Aletlerin hepsini de Metin Özülkü'nün çalmasına gerek var mıydı? 'Dahi çocuk'luk kanıtlanmaya çalışılmasaydı, hiç değilse çalınan aletlerin (özellikle tuşlu aletler) hakkı verilmiş olurdu. Özellikle piyanonun, kullanıldığı parçalarda 'yama' gibi durması bariz bir biçimde duyuluyor.

Sözler , yapısı gereği 'güçlü yorum getiren' bestelere gerek duyuyor. Parçalarda genel yapı olarak bu hiç gözönünde bulundurulmamış birbirini andıran sert, yüksek sesli motifler, 'ramazan davulu' örneği çalınan vurgulu aletlerle bütün plak boyu sürdürülmüş.

Hatta yer yer uzunçaların arka kapağında o çok eleştirilen müziklerden 'esintiler' de herhalde bilinmeyerek yeralmış.

Şu noktayı da belirteyim ki, besteleri yapan Deniz İzgi 70'li yılların içinden gelmiş bir kişi. Türkiye'de o yıllardan bu yana bunların çok daha iyisini yapanların çıktığını herhalde biliyordur.

İyi niyet herşeydeğil. Hemen herkesi 'suçlayan' arka kapak yazısından sonra Metin Özülkü'ye 'ne yaptığı' sorusu sorulur. A.Kadir'i seçti. Gerçekten güzel, iyi niyetli bir çaba. Ama bunlar yetiyor mu acaba?

• sina onur

Muammer ve Synnöve Özer çifti.

İSVEÇ'TE YAŞAYAN YÖNETMEN MUAMMER ÖZER İLK UZUN FİLMİNİN ÇEKİMİNE BAŞLADI

Yedi yıla yakın bir süredir İsveç'te yaşamakta olan Muammer Özer, başarılı kısa filmlerinden sonra ilk uzun film çalışmasına başladı. "Splittring" (Ayrılık) adlı film, İsveç'teki bir Türk ailesini işliyor. Filmin ilginç yanı, bu aile üyelerini tümüyle İsveçli sanatçıların canlandırmaları. Dagens Nyheter gazetesinden Maaret Koskinen'in sorularını yanıtlayan Muammer Özer, filmdeki ailenin geldiği ülkenin değil, Stockholm'deki yaşamları sırasında karşılaştıkları sorunların önemli olduğunu söylüyor. "Aile üyelerinin birbirleriyle olan ilişkileri, nesil sorunları ve çatışan dünya görüşleri filmin odak noktasını oluşturuyor."

Filmin çekimi, yönetmen Özer'in kendi evinde başlatıldı. Film Enstitüsü'nden yardım almayı umduklarını söyleyen Muammer Özer'in en büyük yardımcısı, daha önceki çalışmalarında da olduğu gibi Finli eşi Synnöve.

"Ayrılık" filminin senaryosunu Muammer Özer yazmış. Filmde bir dil sorunu olmasını istemediği için aile bireyleri, "Anadil İsveççesi" konuşuyorlar. Nils Eklund baba, Gunvor Ponten ana rollerindeler.

Bilindiği gibi genç yönetmen, daha önce "Toprak Ana" kısa filmi ile Kuzey Kısa Film yarışmasında birincilik ödülü almış, aynı çalışma Türkiye'de de başarı kazanmıştı. Bunun dışında, "Kulu" adlı bir başka kısa filmi de İsveç televizyonunda gösterilmiş ve yankı uyandırmıştı.

● gürhan uçkan

HAKİMİYET-SANAT EKİ YAYININI SÜRDÜRÜYOR

Kayseri'de yayınlanan Hakimiyet gazetesinin onbeş günde bir yayınladığı Sanat Eki'nin ikinci sayısı çıktı.

Bu sayıda, "Muhalif Kimlikten Kimliksizliğe" başlığıyla imzasız yayınlanan sunuş yazısı, güncel ve önemli bir konuya olumlu bir bakış açısı getiriyor.

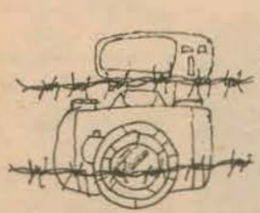
Ayrıca dergide genel olarak titiz ve özenli bir çalışma kendini belli ediyor.

İlgilenen okurlarımız için, yazışma ve isteme adresini belirtelim: P.K.30 Kayseri.

YEREL BİR SANAT EKİ: "EKİN"

Karabük'de yayınlanan "Batı Karadeniz EKSPRES" gazetesi, 15 günlük bir sanat eki veriyor: EKİN. Yönetmenliğini Mustafa Yanık'ın yaptığı EKİN Sanat Eki, küçük boyda, 8 sayfa olarak yayımlanıyor ve 18.sayısına ulaştı. Genç ve yeni imzalara sayfalarını açan EKİN, zaman zaman özel sayılar da hazırlıyor. "Batı Karadeniz Ekspres" gazetesiyle birlikte, ücretsiz olarak verilen EKİN Sanat Eki ile ilişki kurmak isteyen okurlarımız şu adrese başvurabilirler: Gazipaşa Cad, No: 32, Karabük.

UNESCO "1980'LERDE GENÇLİK" SERGİSİNE ÇAĞRI

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı ile "Gençlik Yılı" olarak ilan edilen 1985'de UNESCO tarafından "1980'LERDE GENÇLİK" konulu bir fotoğraf sergisi düzenlenecek.

Ülkemizin de çağrıldığı sergiye katılmak isteyenler, yapıtlarını 1 Kasım 1983 gününe kadar, İFSAK, P.K.272 BEYOĞLU-İSTANBUL, adresine gönderebilirler.

Gençliğin Toplumsal, Kültürel ve Spor çevresi içinde saptandığı, siyah-beyaz (en az 18x24 boyutunda), sınırsız sayıda fotoğrafla sergiye katılabiliniyor.

YUGOSLAVYA'DA TÜRKÇE YAYINLANAN "BİRLİK" GAZETESİNDEN... (11 Ağustos '83)

TÜRKİYE'NİN »YARIN« DERGİSİ TEMMUZ SAYISINDA

OZAN BLAJE KONESKİ'NİN ŞİİRLERİ YAYIMLANDI

Ankara'nın »Yarın« edebiyat ve sanat dergisi Temmuz ayı sayısının tüm ilk sayfayı tanınmış Makedon ozanı ve yazarı Blaje Koneski'ye adamıştır.

Koneski'nin şiirlerini Ferdane Elmazoviç — Altanay çevirip düzenlemiştir. Bu sayıda Blaje Koneski'nin dört şiirine yer verilmiştir. Bunun yanısıra da şairin kısa biyografisi için de yazılmıştır. Türkiye dergisinde çıkan bu şiirler ozan Blaje Koneski'nin Türk diline çevrilen şiirlerinden bir bölümdür.

bu köşeden

KÖKLERİMİZ HAYATIN İÇİNDEDİR...

● avni odabaşı-tevfik bozkurt
buca kapalı cezaevi

Üç yıla yakın süredir mapusluk denilen "zor zanaatı"nı yürütürken; bir yandan da, elimizden geldiğince, kendimizi geliştirmek çabasındayız. Dört duvar arasında kişi kendini nasıl geliştirir? Dışarıyla bağını koparmadan, gerçekleri algılayarak; üretici çabasını çeşitli alanlarda yoğunlaştırarak. İşte biz de, bir "desen/karikatür-sever" ve bir "şiir-sever" olarak, bu çabanın içindeyiz. Neden "-ist" değil de, "-sever"? Çünkü henüz bu alanlarda emeklemekte olduğumuzun bilincindeyiz, ama süreç içinde ortaya daha doyurucu yapıtlar çıkarabileceğimize inanıyoruz. Konumuz gereği, ağırlıklı olarak "kapatılmış insan"ın duygu ve düşüncelerini yansıtmak durumundayız; ama bu insanın kökleri dışarıdadır, hayatın içindedir... Olanaklarımız sınırlı, enerjimiz/yaşama sevincimiz ise sınırsız; sorun, bu enerjiyi olumlu yönde kullanabilmekte. Sınırlı olanakları zorlayarak, okuyarak-araştırarak eksikliklerimizi gidermeye çalışıyoruz. Bu süreç içinde bir yere geldik ama nereye? İşte bu noktada kişi, kendi dışındaki eleştiri ve değerlendirmelere gerek duyuyor. Size yapıtımızı göndermekteki amacımız da bu; yani, yerimizi bilmek. Eğer yeterliysek, düşünce ve duygularımızı paylaşmak; yeterli değilsek, nerede aksadığımızı ve çabamızı ne yönde yoğunlaştırmak gerektiğini öğrenmek. (Ülkemizde sanatsal uğraşı, genellikle kişisel çaba ve yeteneklere bağlı kalmıştır. Temel olan bu ise de, kişilerin ortaklaşa bir çaba içinde -esin kaynağı olarak, eleştirerek, tartışarak- birbirlerini olumlaması, hem kişisellikten arınmada hem de daha gerçekçi/tutarlı ürünlerin ortaya çıkmasında etken olacaktır. Sanatın hitleselleştirilmesinin yolu da buradan geçer.)

Elimize geçen dergileri ve kitapları ilgiyle okuyoruz. Ama burada bir sorun var: Özellikle son yıllarda yayınlanan şiirlerin büyük bir bölümünü anlamak! Döne döne okuduğumuz ama tüm çabamıza karşın çözemediğimiz (çünkü bir bilmece gibi üretilen) bu dizelerin işlevi nedir? Eğer amaç, kitlelerle coşlıuların paylaşılması, olumlu bir değişim/etkileme yaratmak ise, (kuşkusuz özgünlüğünden ve estetik niteliğinden ödün vermeden) öncelikle "anlaşılır/yalın" olmak gerek.

"Yarın"ı bir yıldır izlemekteyiz. Yayını aksatmadan, sürekli yenilenme ve gelişme için yoğun çabanın içindesiniz. Ancak toplumun en devingen kesimi olan gençliğin dergisi olabilmek için, onların güncel/toplumsal sorunlarının üstesinden gelme ve kendilerini aşma çabasında katkılarınızı yoğunlaştırmanız gerekiyor. Böylece yetenekli gençlere "ilk hızı verebilme/onların yolunu açma" olası kılınır. Çünkü artık, seçkinci anlayışın terk edilerek, kimilerine tanınmış olanakların tüm yetenekli insanlara tanınması, onların da duygu ve düşüncelerini ortaya koymaları, sanatın kitlelerce üretilmesi ve tüketilmesinin yollarının açılması gerekiyor. Kültürel düzeyin yükseltilmesiyle birlikte yaygınlaştırılabilmesi, kitlelerin sanat etkinliklerine "doğrudan katılımı" ile olasıdır. Bu olgu, toplumun demokratikleşme sürecinin bir parçasıdır. (Kuşkusuz böylesine bir gelişim, tek bir derginin omuzlarına yüklenemeyecek derecede yaygın/toplumsal bir çabayı gerektirir. Ama bu demek değildir ki, bugün yapılacak hiçbir şey yoktur! En azından ola-

Finlandiya'nın ünlü ozanı Saarikoski Öldü

NEREDE SEVGİNİN TANRIÇASI
GELSİN DE GÖRSÜN
NASIL HAYALETLERİN ELEGECİRDİĞİNİ
KENDİ KENTİNİ
BEROE'NİN KENTİNDE KÜLLER ALTINDA
BİNLERCE İNSANIN YATTIĞINI

SİZ, HENÜZ YAŞAYANLAR ALIN BİR TAŞ VE YAZIN:
Ö L Ü M
BEYRUT'UDUR HÜZNÜN

- Johannes Barbukaloss
(m.s. 540)

Antholigia Graeca'dan çeviren:
Pentti Saarikoski
Türkçesi: Gürhan Uçkan
(Beroe: Beyrut'u kuran tanrı)

Foto: LUTFİ ÖZKÖK

Finlandiya'nın yetiştirdiği en ünlü ozan olarak tanınan Pentti Saarikoski 46 yaşını doldurmadan öldü. Çok uzun süredir sağlığını kötü kullanması ve kafasına estiği gibi yaşamasıyla bilinen ozan, kendisini bir dünya vatandaşı olarak niteliyordu.

Finlandiya'nın Karelya bölgesinde küçük bir kentte doğan Saarikoski, yaşamı boyunca yirmiyi aşan sayıda kitap yayınladı. Eski Yunancayı çok iyi biliyordu. Odysseen, Safo, Euripides, Aristo ve Catullus'un şiirlerini çevirmişti. Bunun dışında, ingilizceden de çok sayıda çeviri yapmıştı. Tanınmış Finli yazar Hannu Salama, Saarikoski üstüne, "Yaşamında efsane olan insan" adlı bir kitap yazdı. Birçok yabancı dile çevrilen Saarikoski, İsveçli yazar Mia Berner ile evliydi.

"DANSA ÇAĞRI"dan

VIII

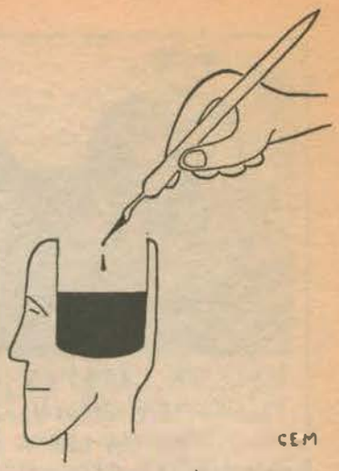
emek ve onur gerektiren her şeyde
kandırıldınız
bir o kadar da
iyi yaşam sözleriyle
hep altında ezildiniz
varlık yaratma yükünün
ve varlıklılardan kurtulmanın
bana aldırmayın, söyleniyorum işte
atarabası ile eve dönerken
Herakleitos'u düşündüren bir günde
dağ sırtlarındaki kar beneklerini
parlatırken güneş
ve daha önce de koluna yaslandığınız
bir dost gibiyken dünya

XXXV

hiçbir zaman eşdeğerli olamayacağım şiirlerimle
ben öksürüp tıkanırken
derin soluk alıyor onlar
başım öne eğik dolaşırken ben
onların burunları havada
küçük görüyorlar beni
çoşkuyla dolaşıyorlar akşamları sokaklarda
ve sabahları tam vaktinde bürodalar
kalem ile masayı tıklatıp
kişi numarası soruyorlar
beni düş kırıklığına uğratıyorlar
ben yaratmadım mı onları?
şu yaptıklarına bir bakın
avrupalı ozanlar toplantısında alkış toplarken
bana karşı geliyorlar
ben park kanepelerinde uyuyup altıma ederken
ve yatarken hasta
hiç uğrarlar mı? Asla.
Biliyorum ben ölünce
çiçeklerle gelmeyecekler
onların iç organları yok
yaşlanmazlar
ben küçüldükçe büyür onlar
ben ölünce sapasağlam yaşarlar

Türkçesi: GÜRHAN UÇKAN

"14.KOĞUŞ ADINA DOSTÇA SELAMLAR."

CEM

"Arkadaşlar arasındaki bir sohbetimizde sizlere derginiz hakkındaki düşüncelerimizi ve uzun zamandır tutuklu bulunan bizlere gösterdiğiniz ilgiye karşı teşekkürümüzü içeren bir mektup yazalım şeklinde düşündük.

Öncelikle şunu belirtelim ki YARIN dergisi tutukevinde ilgi ve beğeni ile okunan bir yazın-sanat dergisidir. Bu düşüncemiz sonucunda kendi imkânlarımızla elimizdeki tüm YARIN dergilerini bir cilt halinde topladık. Böylece daha uzun ömürlü olmasını sağladık.

Her sayınızda değişik zenginlikler bulmaktayız. Hemen hemen her yazın ve sanat dalında yazılarınız bulunmakta. Bu özelliğiniz de bu küçük dünyamızda bu dallarla ilgilenen arkadaşlara eğitim malzemesi oluşturmakta. Konuları sıcağı sıcağına bir nefesle izleme olanağı bulmaktayız.

Diğer olumlu bulduğumuz yanlarınız da; savaş, barış, açlık, çocuklar, Hitler-Mussolini sineması, vb.gibi bizleri yakından ilgilendiren konuları incelemeniz. Feministler için ayırdığınız sayınızdaki düşüncelerinizi de paylaşıyoruz.

Amatör olarak yazın-sanat dalları ile uğraşan arkadaşlara ve çalışmalarına gösterdiğiniz ilgiyi de takdirle karşılıyoruz.

Sovyet ve Amerikan romanını inceleyen yazı dizinizden ise burada geçen yazarları, dolayısıyla kitapları tanıyamadığımız ve böyle bir olanaktan yoksun bulunduğumuz için yararlanamıyoruz.

Sonuç olarak, her sayınızı sabırsızlıkla bekliyor, zevk ve beğeni ile okuyoruz.

Sizlere başarılar dileği ile mektubumu son verirken 14. koğuş adına dostça selamlar."/Nusret ÖZDİLEK

İZMİR'DE BİR SERGİ

S.Özer. Bisikletliler.

Ankara'lı sanatçı Sübutay Özer 4 Ekim'de İzmir Vakko Sanat Galerisi'nde bir sergi açıyor. Otuzbeş yapıtın yeralacağı sergi Ekim ayı sonuna dek sürecek. DYO yarışmalarında birçok kez başarılı sonuçlar almış olan sanatçı şu anda Gazi Eğitim Fakültesi Resim Bölümü öğretim görevlisi. Özer Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltraşlar Derneği'nin de üyesi.

naklar ölçüsünde, küçük de olsa bir birikim yaratılabilir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekiyor: "Sanatın kitleselleştirilmesi" ile günümüz holding dergilerinin yaydığı "kitle kültürü" arasında tam bir karşıtlık vardır. Birincisi, insanları kendi yeteneklerini öğrenip/geliştirmeye, üretici/yaratıcı kılmaya ve ulusal kültürüne sahip çıkmaya yöneltirken; ikincisi, insanları özüne yabancılaştırmaya, sadece "edilgin bir tüketici" kılmaya ve onlara sorunlardan "kaçış" yolları önermeye hizmet etmektedir.)

Yeni çağlara yeni ezgiler gerekecektir ve bu ezgileri asırlarca kendi türküsünü kendisi yakan kitleler kotaracaktır yine... Yarınlara olan umudumuz, daha kapsamlı/doyurucu "Yarın"larla pekişecektir.

CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI EKİM AYI KONSERLERİ

7 Ekim Cuma 20.30 (Açılış Konseri)
8 Ekim Cumartesi 11.00
Şef : Hikmet Şimşek
Solist : İdil Biret
Eserler : Ferit Tüzün "Çeşmebaşı Bale Süiti"
F.Liszt "1.Piyano Konçertosu"
R.Schumann "1.Senfoni"

14 Ekim Cuma 20.30
(Brahms'ı Severmisiniz.)
15 Ekim Cumartesi 11.00
(Brahms'ın doğumunun 100.yılı nedeniyle özel program)
Şef : Hikmet Şimşek
Solist : Ayla Erduran
Eserler : Brahms "Keman Konçertosu" ve "3. Senfoni"

21 Ekim Cuma 20.30
22 Ekim Cumartesi 11.00
Şef : KarstenAndersen
Solist : Henning Braaten
Eserler : Gluck "Iphigenia in Aulis"
Stravinski "Piyano ve nefesliler için konçerto"
Beethowen "6.Senfoni (Pastoral)"

28 Ekim Cuma 20.30
29 Ekim Cumartesi 11.00
(Cumhuriyetin kuruluşunun 60. yılı nedeniyle Türk şef, Türk besteci ve Türk solistlere ayrılmış özel program.)
Şef : Rengim Gökmen
Solist : Suna Kan
Eserler : Ulvi Cemal Erkin "Keman Konçertosu"
Ahmet Adnan Saygun "1.Senfoni"

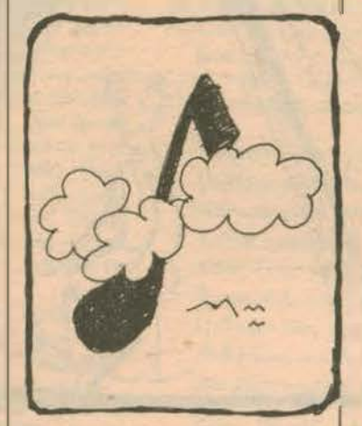
●

TÜRKİYE FLARMONİ DERNEĞİ

Türkiye Flarmoni Derneği, konserlerine 22 Kasım'da başlıyor. 17 Nisan'a kadar sürecek olan konserlerde Yekta Kara, Oya Ünver, Seher Tanrıyar, Cüneyt Belkız, Mihriban Aviral, Arpi Bülbül, Nuri İyicil, Fevziye Sayar, Bahar Göksu, Aykut Doğansoy, Nuray Eşen, Fulya Tezel, Tunç Ünver, Gülgün Sarısözen yeralacaklar. Konserler Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası konser salonunda sunulacak.

DEVLET TİYATROLARI SEZONU AÇIYOR

Devlet Tiyatroları 1 Ekim'de oyunlarını sergilemeye başlıyor. Genel Müdür Turgut Özakman, basına yaptığı yazılı açıklamada, 1.tur oyunlarının tümünün, Cumhuriyet'in 60.yılı dolayısıyla Türk, özellikle Cumhuriyet dönemi yazarlarının eserlerinden seçildiğini belirtti.
Devlet Tiyatroları 1.Tur oyunları şunlar:
Ank.Büyük Tiyatro: Ak Tanrılar, Güngör Dilmen.
Ank.Küçük Tiyatro: Karacaoğlan, Dinçer Sümer.
Ank.Altındağ Tiyatrosu: Kanlı Nigar, Sadık Şendil.
Ank.Yeni Sahne: Mine, Necati Cumalı.
Adana Dev.T.: Sarı Naciye, Recep Bilginer.
İzmir Dev.T.: Köşebaşı, Ahmet Kutsi Tecer.
Bursa Dev.T.: Makine, Cevat Fehmi Başkut.
İst.AKM: Gılgameş, Orhan Asena.
İst.Oda Tiyatrosu: Mikado'nun Çöpleri, Melih Cevdet Anday.
İst.Taksim Dev.T.: İstanbul Efendisi, Musahipzade Celal.

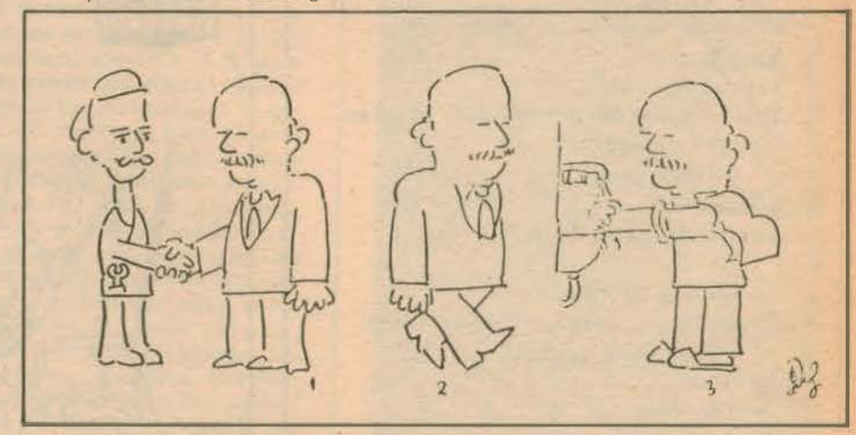

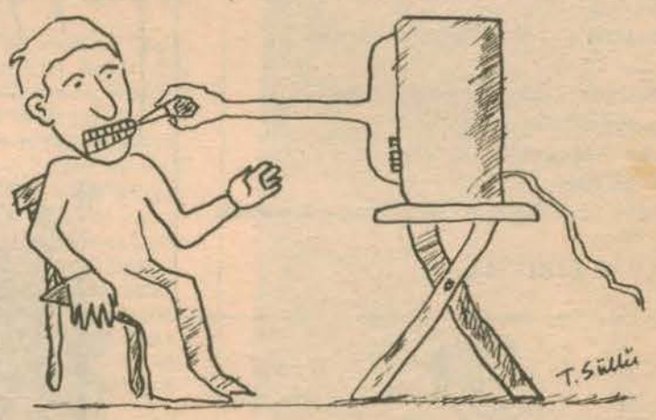
ANKARA DEVLET OPERA VE BALESİNİN 83-84 REPERTUARI BELLİ OLDU

Ankara Devlet Opera ve Balesinin 83-84 sezonunda sahneye koyacağı eserler belli oldu. G.Verdi'nin "Rigoletto", G.Verdi'nin "Otello", G.Verdi'nin "Aida", G.Rossini'nin "Sevil Berberi", G.Puccini'nin "La Boheme", Okan Demiriş'in "IV.Murat", Adnan Saygun'un "Yunus Emre" oratoryosu, Üzeyir Hacıbekov'un "Arşın Malalan", Cemal Reşit Rey'in "Lüküs Hayat" operetleri, P.I. Çaykovsky'nin "Fındıkkıran" ve Glazunof'un "Raimondo" adlı baleleri repertuara alınmıştır.

AYIN KARİKATÜRÜ/MEHMET OGUZ GÜREL

Bu sayımızdan başlayarak, karikatür sayfamıza bir yenilik getirmeyi amaçlıyoruz. Yarın artık genç çizerlerin karikatürlerini değerlendirebildikleri başlıca dergilerden biri. Gene bu sayfamızda karikatür sanatı üstüne haberlere, notlara ve yazılara da olabildiğince yer verildi. Genç karikatürcü arkadaşlarımızın son bir ay içinde gönderdikleri karikatürler için bir köşe açmayı, atabileceğimiz yeni adımlardan biri olarak düşündük. Son bir ay içinde okurlarımızdan Yarın'a gelen karikatürlerden seçilen bir karikatür, ayın karikatürü olarak bu köşede yayımlanacak. İlk ayın karikatürü, Mehmet Oğuz Gürel'in.

TEVFİK SÜLLÜ

DOST KİTABEVİ YAYINLARI

YAPIT
toplumsal araştırmalar dergisi

Yazı Kurulu
Türker ALKAN, Halil BERKTAY, Korkut BORATAV
Nuri KARACAN, Yakup KEPENEK, Çağlar KEYDER
Şevket PAMUK, Bülent TANÖR, Mete TUNÇAY

İÇİNDEKİLER

Korkut BORATAV . . .Türkiye'de Popülizm: 1962 - 76 Dönemi Üzerine Bazı Notlar.
Seyfettin GÜRSEL . . .Osmanlı Toplumsal Yapısı ve Kapitalizm.
İlber ORTAYLI . . . . .Osmanlılarda İlk Telif İktisat Elyazması.
Şehmus GÜZEL. . . . .1908 Grevleri, İki Rapor
Sina AKŞİN. . . . . .1919 Yılında Ulusal Harekette İhtilalci Bilinç.
Yılmaz AKYÜZ . . . . .Joan Robinson: Bir Devir Tarihmi Oluyor?

"Kitaplar" bölümünde:
Uygur KOCABAŞOĞLU..."Cesareti Sınırsız" Olanlara "Dur" Demek.
Şirin TEKELİ. . . . . .Çağdaş Evliliğin Ortaçağ Kökenleri.
Halil BERKTAY . . . . .Pirenne Üzerine Notlar.
Hasan ERSEL. . . . . .Bir Sömürü Kuramı Üzerine.

Toplumsal Araştırmalar Dergisi YAPIT, iki aylık 96 sayfa 250.— TL, Yıllık Abone: 1.200.—TL.
Posta Çeki: 10687 - 9
Yazışma adresi: P.K. 658, Kızılay / ANKARA
İsteme adresi: DOST KİTABEVİ, Konur Sk., No: 4 Kızılay / ANKARA.

GİDİP GELEN BİR GÖMLEK VE CANAN'IN KAYINBİRADERİ

Tutar içeri atıverirler...
(Yüklü bir bulut kadar içi sıkılan annem).
aman kızım
yazma böyle şiirler.
Hala çıkmamış daha kayınbiraderi Canan'ın.
(gömleği çamaşırı beyaz-
bembeyaz giden
dönünce üzerinde
kızıl gül goncası bir desen.....)

Demek, acılı bir leğende
kırmızı bir gül gibi açılacak hafkası suların
sabunsuz arıtacak bu utancı
bir kadın....
insanlık adına
her defa?
sığışmazlığı sesin, işte burada başlar.

Bir damar kopar gibi sanki içimde
ya da bir hücre patlar
ipini öyle kopar
sevgili sesim.
(yüklü bir bulut kadar içi sıkılmasın kimsenin).

AYŞE BIROĞLU

İSÜK'LÜ KARİKATÜRCÜLER

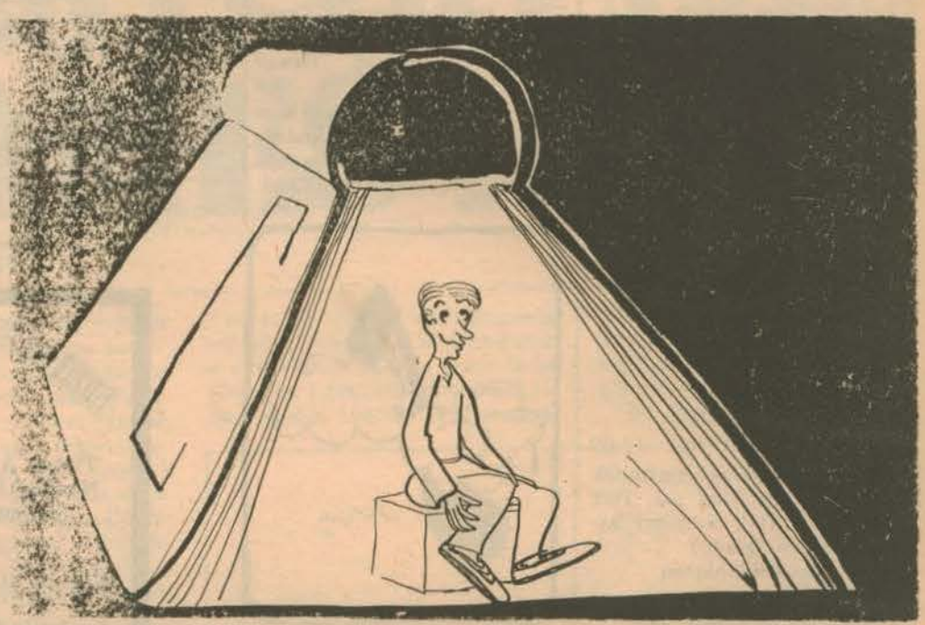
İstanbul Üniversitesi Karikatür Kulübü'ndeki arkadaşlardan bir mektup ve yeni karikatürler aldık. İSÜK'lü arkadaşlar mektuplarında şöyle diyorlar: "Alın size bir sürü karikatür... Bu karikatürler size, "Ben Cağaloğlu'nda 40 yıldır dirsek çürütüyorum, saçlarım bu binada ağardı" demiyor. Bu karikatürler kapkara bir karamsarlığın kara kuyularında "çıkış" içinde ip de "aramıyor". Alın! diyor size UMUT!.. Biz gençlerden. "Ortaklaşa üretmek için birleşen İSÜK'lü arkadaşlarımızın çağrısı Yarın'da her zaman yankasını bulmuştur. Sayfamızdaki karikatürleri de bu çağrıya bir yanıt olarak yayımlıyoruz.

RAGIP BAYRAKTAR

NACİ YAVUZ

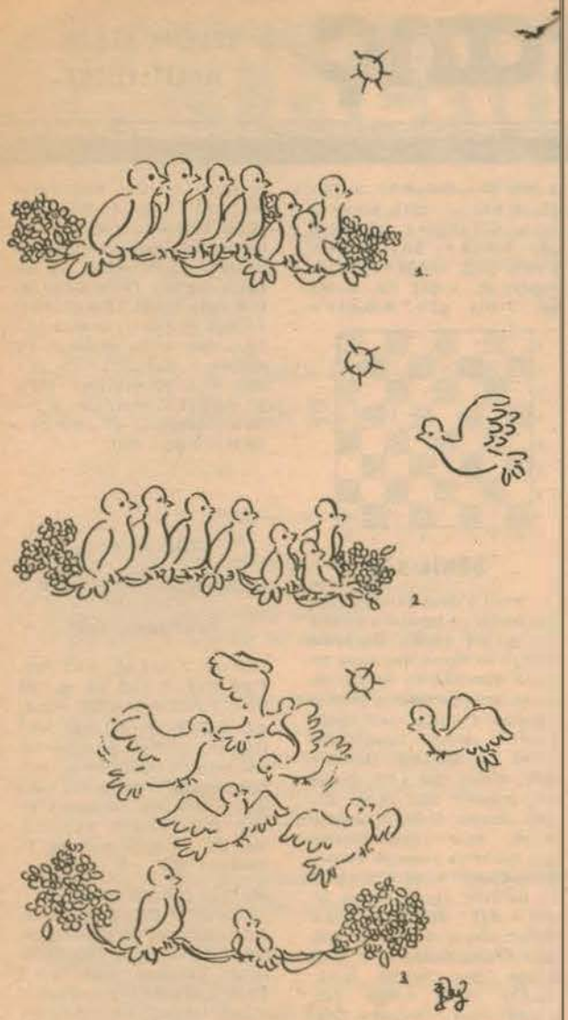
ZERRİN SABUNCUOĞLU

MERAL ONAT

BU ZEHR-İ OLUŞUM

yeni bir başlangıç gerek
zenci koşular için güne
isimlerini çabuk unuttuk çünkü
ama çehreleri belleklerimizde
zaman kavisli bir hançer çizip
zinde kılacak yüreğimizi

gazeteleri açık koyup gitmişler
çaylar soğumuş bardaklarda
hızla inmişler basamakları

1976

ESKİDEN

Sen hüseyni şarkılar severdin
cumbalı evler ve eski konaklar
azalan üsküdarı kumsaatlerini

sonra altmış dokuzda
kurşun yaralarıyla geldi geceleri
yetmişde yetmişbirde

ben anlamıyorum ki
karı mı rakı mı marks mı yoksa
bu oğlaıun bir sevdiği var

HALİL KOŞAR

GÖZYAŞLARI DA BİRİKİR

Acılar birikir hüzün de
Sevdanın avazı yalnızlıksa

Yangınlar birikir umut da
Acının tarihi yazılmışsa

Bir kıştır yitirdiğim
Senden kalma şiirlerde
Tekmil sularda kuytu düşleri
Bırakalım azıcık
Bırakalım soluklansın türkülerimiz de

Ahular da birikir gözyaşları da
Yüreğin bir ummansa.

16.4.1983
ADNAN ŞENYURT

DÖRTLÜ

nasıl susuyoruz aylardır
alçakça sessizlik içindeyim
bir şey yapamamanın çaresizliği
dört bir yandan bağlamış kollarımı

II

zehirli bir bıçak ucu her dizen
fitili ateşlenmiş
patlamaya hazır bir umut dediklerin

III

aydınlık denizler de kalınadı
artık kapkara
el açıp yalvardığımız
gökyüzü bile

IV

gayrı nereye gideriz bilinmez
kaçılmaz
kavganın ortasında kavgadan
aslında
bu suskunluk kaçmaktan beter
kaçmak da eylem yerine göre
ya susmak
ya susmak
ya bu utanılası susmak da ne

ŞUKRU ÜSTÜN

Ocak 1977

ATTİLA DEMİRURAL

AFSAD'DA AYIN FOTOĞRAFI

AFSAD'ın dernek üyeleri arasında düzenlediği ayın fotoğrafı yarışmasının Eylül ayı sonuçları açıklandı. Atilla DEMİRURAL'ın fotoğrafı "ayın fotoğrafı" olarak seçilirken, Abdullah ERSOY birinciliği, Mehmet GÖKAĞAÇ ikinciliği, Ahmet OKTAY üçüncülüğü kazandı. Coşkun İNCEKARA'nın iki, Abdullah ERSOY, Hakan ÜLKER, Nilgün İSMET, Haluk ÖZDİL ve Ahmet OKTAY'ın birer fotoğrafı sergilenmeye değer bulundu. Seçici kurul; İFSAK üyesi Cengiz AKDUMAN, AFSAD; Rıza AKALIN, Kemal CENGİZKAN, Tuğrul ÇAKAR ve Dora GÜNEL'den oluşuyordu.

Öte yandan AFSAD, yıl içinde gazete ve dergilerde yayınlanan fotoğrafları ile fotoğraf sanatına katkıda bulunan basın fotoğrafçıları arasında "YILIN BASIN FOTOĞRAFÇISI"nı seçmeyi kararlaştırdı. Seçim, yıl içinde yayınlanan fotoğraflar göz önüne alınarak Aralık ayı içinde yapılacak.

BİLİM ve SANAT

kitaplığınızın değeri

ekim '83 sayı: 34

•

EĞİTİM SİSTEMİMİZ VE DERS KİTAPLARI

- Eğitim Hakkı ve Temel Eğitim Ders Kitapları
- Ders Kitabından Tarih Nasıl Öğrenilir
- Orta Eğitimde Tarih Kitapları
- Test Kitapları
- Resimsel Anlatımın Düşündürdükleri
- Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Yöntem
- Orta Eğitimde Rehberlik Diye bir Sistem...
- "Sağlık"lı Eğitim

•

- Nötron bombasını bulan Samuel Cohen ile söyleşi
- Picasso'nun ölümünün 10. yılı anısına: Guernica'ları kimler yapıyor...
- Batı Avrupa feodalizmi ve Pirenne'in tezleri
- Dostoyevski ve biriciklik durumu
- Söylev'deki gazeteciler: Refik Halit Karay
- Sanatta "Çağının Özelliği"

•

Kitap, satranç, müzik yazılar, karikatürler

•

1 - 12 ve 13 - 24.sayıları içeren ciltler 1300'er liradır.
Abone: yıllık 1000, altı aylık: 700 liradır.

•

ADRES: Emek İşhanı Kat: 10/1003 Yenişehir/ANKARA
İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ: Molla Fenari Sk. Nadir Han Kat: 5 Cağaloğlu

DAYANIŞMA YAYINLARI

İLHAN SELÇUK : AĞLAMAK VE GÜLMEK (150 TL.)
PABLO NERUDA : ŞİİRLER / Türkçesi : Enver Gökçe (2. Basım. 250 TL.)
FİKRET OTYAM : HÜ OOST (200 TL.)
AZİZ NESİN : SUÇLANAN VE AKLANAN YAZILAR (350 TL.)
JÜLİDE GÜLİZAR : İYİ AKŞAMLAR SAYIN SEYİRCİLER (200 TL.)
VEYSEL ÇOLAK : AŞKOLSUN (75 TL.)
ALİ CENGİZKAN : ÇOCUK ÖMRÜMÜZ (75 TL.)
MAHMUT T. ÖNGÖREN : SİNEMADA KADIN VE CİNSELLİK (200 TL.)
SARGUT ŞÖLÇÜN : TARİH BİLİNCİ VE EDEBİYAT BİLİMİ (275 TL.)
ABDULLAH AŞÇI : DAYAK OAGITIMI (125 TL.)
AHMET SAY : İPEK HALIYA TERS BİNEN KEDİ (150 TL.)
CENGİZ BEKTAŞ : DUVARLARIN DİŞİ DA SENİN (150 TL.)
ALİ İHSAN MIHÇI : İNSAN KISIM KISIM YER DAMAR DAMAR (150 TL.)
AHMET TELLİ : SU GÜRÜDÜ (2. Basım. 150 TL.)
ŞAHİN YENİŞEHİRLİOGLU : FELSEFE VE SANAT (225 TL.)
OSMAN NUMAN BARANUS : AĞRILAR TOPRAĞI (125 TL.)
GÜRSEN TOPSES : EĞİTİM FELSEFESİ TEMEL SORUNLARI (300 TL.)
SAADET TİMUR : BEŞ GÜNÜN ÖYKÜSÜ (150 TL.)
AHMET ADA : ACIYLA AKRAN (100 TL.)
HÜSEYİN ATABAS : RİT:.IEYEN (100 TL.)
GÜNEY DAL: BUZUL DÖNEMİNDEN HABERLER (150 TL.)
NUSRET KEMAL : ÖLÜM ÇEMBERİ (350 TL.)
DURAN YILMAZ : YÖRÜK HİKÂYELERİ (150 TL.)
ZAFER ÖZCAN : U - ARASI HABERLEŞME ve AZGELİŞMİŞ ÜLKELER (180 TL.)
İNCİ ARAL : KIRAN RESİMLERİ (180 TL.)
A. MÜMTAZ İOİL : GERÇEKLİK VE ROMAN (200 TL.)
TİMUÇİN ÖZYÜREKLİ : MERHABA YAŞAMAK (100 TL.)
TURGAY GÖNENÇ : YÜZÜN SENİN (150 TL.)
FEHMİ YAVUZ : ÖLÜM DUYURULARI (200 TL.)
ESMA OCAK - KERVAN SERVAN (500 TL.)

Genel Dağıtım : ADAŞ. Mithatpaşa Cad 28 - A. ANKARA. Tel. : 34 47 57

(1000 TL. ye kadar olan isteklerde posta pulu gönderilmelidir.)
DAYANIŞMA YAYIN ÜRETİM KOOP. PK. 266 Kızılay - Ankara. Tel. : 17 59 08

satranç

Dr. SELÇUK ALSAN
HALIT YÜCEL

AT ve PİYONLU OYUN SONLARI

Siyah'ın bir piyonu, Beyaz'ın bir At'ı kaldığı zaman, At Piyonun bulunduğu dikeyde Piyonun önünde kalan herhangi bir kareye erişebilirse oyun berabere biter.

ŞEKİL 1

Şekil 1'de böyle tipik bir durum görülüyor. Eğer Siyah 1.. Sc2 oynarsa Beyaz 2-Aa3+ ile cevap verir; Siyah 1...Sa2 oynarsa Beyaz 2-Ad2 yapabilir. Beyaz bir nedenle At'ını oynamak zorunda kalsa bile berabere bırakabilir: 1-Ad2+ Sc2 2-Ac4! b1(V), 3-a3+.

Yalnız Kale'lere ait a ve h dikeylerinde durum biraz farklıdır, şekil 2'ye bakalım:

ŞEKİL 2

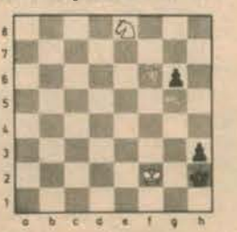
1-Ac3+ Sb4, 2-Ad5+ Sc4 3-Ab6+ Sb5 4-Ad5! Şu da olabilir: 1-Ab2 Sb4, 2-Ad3+ Sc3, 3-Ac5 vb. Beyazın kaybetmesi yalnızca Piyon'un a2' ye erişmesi halindedir. O zaman Siyah...Sb2 oynayınca Beyaz'ın al'deki At'ına kaçacak yer kalmaz.

ŞEKİL 3

At'ın en kötü durumu Piyon'un bir kare önünde çapraz olarak durmasıdır. Şekil 3'de 1... a3 den sonra At artık Piyon'u yakalayamaz.

Şekil 4'de görülen durumda Beyaz kazanır:

ŞEKİL 4

1-Af6 Sh1, 2-Ag4 h7, 3-Sf1 g5, 4-Af2++. Sıra Siyah'da ise 1...Sh1 (Eğer 1...g5, 2-Af6 g4, 3-A:g4+ Sh1, 4-Sc1). 2-Af6 Sh2, 3-Ag4+ Sh1, 4-4-Sf1 g5, 5-Sf2 h2, 6-Ae3 g4, 7-Af1 g3+, 8-A:g3++

ŞEKİL 5

Şekil 5'deki durumda Beyaz oynar ve berabere bırakır (Grigorieff 1932). Buradaki gibi At'ın Piyon'dan uzak olduğu durumlarda At şah diyerek veya şah deme tehdidi yaparak Piyon'a yetişebilir: 1-Af7!! (1-Ag6 kaybettirir: 1...h3, 2-Af4 h2, 3-Ae2+ Sd2, 4-Ag3 Se!) h3, 2-Ag5 h2, 3-Ae4+ Sc2 (Eğer 3... Sd4 olsaydı 4-Af2!! olurdu. Siyah, At'a yaklaşabilmek için manevra yapmak zorundadır-Çünkü 4..Se3, 5-Ag4+ ile h2'deki piyon düşer. Siyah 4-Af2!! den sonra şöyle devam ederdi:4... Sc3, 5-Sd6 Sd2, 6-Se5 Se2, 7-Ah1! Sf3, 8-Sd4 Sg2 9-Se3 S:h1, 10-Sf2 PAT) 4-Ag3 Sd1, 5-Sd6 Se1, 6-Se5 Sf2, 7-Sf4 BERABERE.

ŞEKİL 6

At'a karşı Piyon ile yalnız Şekil 6'daki durumda MAT olasıdır: 1-Sc2 Sa1, 2-Ac1! a2, 3-Ab3++.

Okurlarımıza bu ay ilk 3 Dünya Şampiyonunun birer oyununu sunuyoruz:

1- Wilhelm Steinitz (1886-1894)
2- Emanuel Lasker (1894-1921)
3- Jose Raul capablanca (1921-1927)

İSKOÇ GAMBİTİ

REINER STEINITZ
Viyana, 1860

1.e4 e5. 2.Af3 Ac6. 3.d4 ed, 4.Fc4 Fc5, 5.0-0 d6, 6.c3 Fg4! (6...dc hamlesinden daha iyi. Çünkü beyaz 7.A:c3 oynayarak feda ettiği piyona karşılık iyi bir oyun sağlar.) 7.Vb3 F:A (Siyah karışıklıktan korkmuyor) 8.F:f7+Sf8, 9.F:A K:F, 10.P:F 95 (siyah, rok yapmış olan beyaz şaha karşı bir atak yapabileceğini ümit ediyor.) 11.Ve6 Ae5, 12.Vf5+Sg7, 13.Sf1 (Burada 13.F:P (95) hamlesi bir hatadır: 13..Sh8!, 14.h4 h6 ve siyah, beyazın filini kazanır.) 13...Sh8, 14.Kg1 g4!, (Eğer 15.P:P (g4) Vh4 ve taşlarının saldırgan konumu nedeniyle siyah daha iyi bir oyun sağlar.) 15.f4 Af3, 16. K:P (g4) (Eğer 16.Kg2 Ae1, 17.Kg1 Ac2 ve siyah kazanır.) 16....Vh4! (Hoş olmayan bir sürpriz. Tehdit:17...V:h2+ Mat. Eğer 17.K:V Kg1+Mat) 17.Kg2 (17..V:h2+Matı önlüyor, fakat...) 17...V:h2+!, 18.K:V Kg1+ mat.

BİRD AÇILIŞI

E.LASKER J.H.BAUER

Amsterdam, 1889

1.f4 d5, 2.Af3 e6, 3.e3 Af6, 4.b3 Fe7, 5.Fb2 b6, 6.Fd3 Fb7, 7.Ac3 0-0, 8.0-0 A(b8) d7, 9.Ae2 c5, 10.Ag3 Vc7 (Her iki taraf da normal olarak taşların geliştirirdi. Ancak beyazın fileri rakip şaha karşı harekete hazırdır.) 11. Ae5 A:A, 12.F:A Vc6, 13. Ve2 a6, 14.Ah5! A:A, 15. F: P(h7)+! S:F, 6

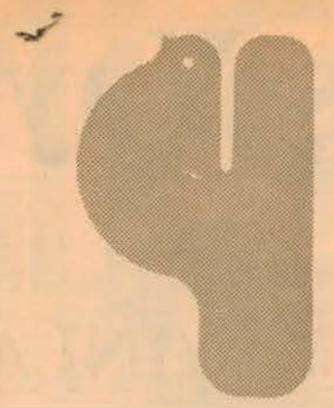
P(h7)+! S:F, 16.V:A+ Sg8, 17.F:P(g7)! (İkinci bir feda) S:F (Siyahın seçeneği yoktur. Eğer 17...f6, 18.Kf3 ve siyah çabucak mat olur.) 19.Kf3 (20.Kh3Fh4, 21.K:F + mat tehdidi) e5, 20.Kh3+ Vh6, 21.K:V+S:K, 22.Vd7 (Beyaz iki filden birin kazanır.) Ff6, 23.V:F Sg7, 24.Kf1 K(a8)b8, 25.Vd7 K(f8), 26 Vg4+ Sf8, 27.fe Fg7 (eğer 27...F:P, 28.Ve6! ve fili kazanır.) 28.e6 Kb7, 29.Vg6 f6, 30.K:P+! F:K, 31.V:F+ Se8, 32.Vh8+Se7,33.Vg7+ Siyah terk eder. Çünkü beyaz kaleyi kazanır.

KABUL EDİLMEYEN VEZİR GAMBİTİ

CAPABLANCA JAFFE
New York, 1910

1.d4 d5, 2.Af3 Af6, 3.e3 e6, 4.c4 e6 (Siyah 4...Ff5 ile taşlarına daha fazla serbestlik sağlar.)5.Ac3

larına daha fazla serbestlik sağlar.)5.Ac3 A(b8)d7,6.Fd3 Fd6, 7.0-0 0-0, 8.e4 de, 9.A:P A:A, 10.F:A Af6, 11.Fc2 (Fikir:12.Vd3 ve 13. Fg5 daha sonra 14.F:A ve 15.V:P (h7) + mat) 11....h6 (siyah, beyazın tehtidini önlüyor, ancak şah kanadını zayıflatıyor.) 12.b3 b6, 13.Fb2 Fb7, 14.Vd3 (yenibir tehdit: 15.d5 amaç, 16.F:A ve 17. Vh7+mat) 14...96 (Siyah, beyazın tehtidini yine önledi. Ancak şah kanadı iyice zayıflamıştır) 15.K (a1) e! (Şimdiki tehdit: 16.K:P!). 15...Ah5, 16.Fc1! Sg7 (Eğer 16...Af4, 17.F:A F:F, 18.K:P (e6)+ Sh8, 20.V:P (h6)+S98, 21.Vg6+ Sh8, 22.Ke1 ve beyaz kalesini 3. yataya getirerek -23.Ke3- kolayca kazanır) 19.F:P(h6)+! S:F, 20.A:P (f7)+!, Siyah terk eder. Çünkü 20...K:A hamlesine 21.V: P (g6) + mat cevabı vardır.

İKİNCİ YIL KUTLU OLSUN!

Yarın ikinci yılını doldurdu, üçüncü yılı içinde yayın yaşamını sürdürüyor. 14. sayıda yeralan birinci yıl değerlendirmesinde Yarın'ın 1. sayısında yayımlanan çıkış bildirisindeki görüşlere yapılan göndermeler, bugün de geçerliğini koruyor. Bunun olumlu ve olumsuz yanları var. Çıkış bildirisinin, ortaklaşa üretilmiş bir metin olarak taşıdığı işlev, yaşadığımız koşullarda nitel bir değişim olmadığı sürece önemini koruyacaktır. İki yıl sonra hala başvurulan bir çıkış bildirisine de, sanat ve edebiyat dergiciliğimizde pek rastlanmamış olsa gerektir. Ne var ki, bunun olumsuz bir yanı da var. Çıkış bildirisine yapılan kimi dönüşler, bugüne dek tamamlanmamış görevler için yapıldığında, Yarın'ın taşıdığı eksiklikler önümüze geliyor. Bugün taşıdığı eksikliklerin yanında, bir de söylenmesine karşın yapılamayanlar, yerine getirilemeyen duyurular var.

İlk akla gelen "Yarın Gençlik Ödülleri". Düzenlendiği zaman, sanat ve edebiyat ortamımızda yüreklere su serpen bir anlayışa sahip olmasına, düzenli bir biçimde yürütülüp sonuçlandırılmasına ve ilk kez tüm seçici kurul üyelerinin raporları eksiksiz olarak yayımlanmasına karşın, sonu getirilemedi. Sonu getirilemediği için de '83 yılı ödülleri düzenlenemedi. Ödüllerin son aşamasında ortaya çıkan bu başarısızlığın, Yarın dışında varolan ve çeşitli olanaksızlıklardan doğan olumsuzlukları olduğu gibi, Yarın'ın bir yıl önceki çalışma koşullarının yetersizliğinin de payı var. Ödüller bugün, Yani Yarın'ın her bakımdan gelişkin bir yayın düzeyine ulaştığı koşullarda düzenlenmiş olsaydı, bu aksaklık da ortaya çıkmayacaktı. Sonucun başarısızlığı nedeniyle, Yarın okurlarından haklı olarak yoğun eleştiriler aldı. Böylece, ödülün haklı savları boşa çıkmış oldu, getirilmek istenen seçenek yaratılmadı. Kuşkusuz bu olumsuzluklar Yarın Gençlik Ödülleri'nin taşıdığı işlevi, anlamı sarsmamalıdır. Bugün sürdürülmemiş olsa bile, öncekinin taşıdığı olumsuzluklar yinelenmeden, sonraki yıllarda aynı içeriği taşıyan yeni bir ödül düzenlenebilir.

Yarın geçtiğimiz yıl, kimi sorunları özel bölüm ya da özel sayı kapsamında ele almakta da yetersiz kaldı. Bir yıl içinde hazırlanan "Barış", "Şiir", "Gençlik Sorunları" ve "Feminizm mi?" özel bölümleri, kimi eksiklikleriyle, olabildiğince kapsamlı hazırlanmaya çalışılan özel bölümler olsa da, bir yıl içinde yalnızca dört özel bölüm hazırlanması yetersiz bir durumdu. Oysa okurların özel bölümlere özelikle ilgi gösterdiği de kuşkusuzdur. Aslında sorunları, bir sayıda, çeşitli yanlarıyla, özel bölüm kapsamında irdelemek hemen her zaman olumlu sonuçlar vermektedir. Üçüncü yıl içinde, bir program çerçevesinde, daha sık özel bölümler hazırlamak, başlıca amaçlarımızdan olacaktır.

Yarın'a gelen ürünlerin yayımlanması da sorunlardan birisi. Yarın'ın sınırlı sayfaları içinde, dergiye gelen ürünlerin yalnızca bir bölümünün yayımlanabilmesi, Yarın'ın belli olanaklarının sonucudur ve şimdilik aşılması da olanaksızdır. Sözgelimi Yarın'a iki yıl boyunca gelen şiir sayısı 4 bine yakındır ve yaklaşık yüzde 15'i yayımlanabilmiştir. Bu konuda okurlarımızın hoşgörüsünden başka bir seçeneğimiz yoktur. Gene de, önceleri öyküye çok az yer verilmesi nedeniyle aldığımız eleştirileri bir ölçüde karşılayacak sayıda öykü, ikinci yıl içinde yayımlanabildi. İkinci yıl içinde, 3'ü çeviri olmak üzere, 8 öykü yayımlandı. Üçüncü yıl içinde de aynı yoğunlukta öykü yayımlanmasının düşünüldüğünü de bu arada belirtmek isteriz.

Yarın'ın dikkat çeken özelliklerinden biri de karikatür sanatına özel bir yer vermesidir. Yarın, sanat dergileri içindeki bu özelliğini iki yıl boyunca korudu. Savunduğu karikatür anlayışını kuramsal yazılarla temellendirmekte eksik kalmakla birlikte, genç karikatürcülerle yapılan söyleşilerle ve karikatür seçiminde gözönünde tuttuğu ilkelerle, bu anlayışın savunusundan ödün vermedi. Tartışma anlayışından uzak çevrelerin "ilginç" tepkileriyle karşılaşan bu tutumumuzu, üçüncü yılımız içinde tartışma yazılarına daha sık yer vererek kuramsal düzeyde sürdüreceğiz.

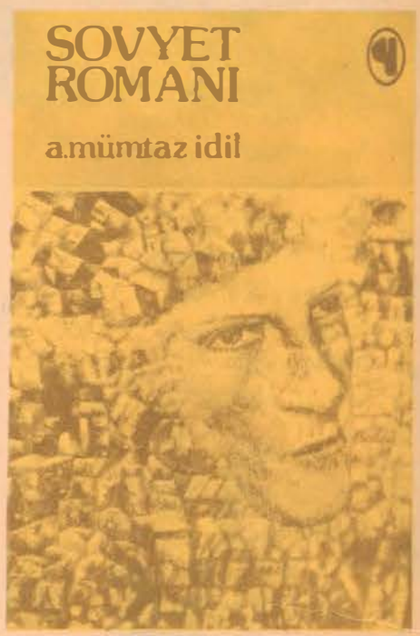
Toplumcu gerçekçi sanat ve edebiyatımızın genç soluğu olmak, Yarın'ın en önde tutulan ilkesi oldu. Toplumcu gerçekçiliği savaşımcı bir tavra dönüştürmekte kimi eksiklikleri hala olsa da, Yarın'a sanat ve edebiyatımızda özgün kimliğini kazandıran da en başta bu ilkesi oldu. Gerçi bu savaşımın kuramsal düzeyde sürdürülmesinde sürekli bir boşluk varoldu ama, Yarın savaşımın öbür yanında, toplumcu gerçekçi genç sanat ve edebiyatımızın yetkin örneklerinin yayımlanmasında üstüne düşen görevi en iyi biçimde yapmaya çalıştı. Bugün elimizde bir başka önemli araç daha var ve bu araçla görevlerimizi çok daha etkin biçimde yapma olanağına sahibiz: Yarın Yayınları.

Yarın Yayınları, Yarın'ın iki yıllık sabırlı ve inatçı çabasının ürünü olarak doğdu. Okurlarının önüne çıkan ilk iki kitabı ile niteliğini belli eden Yarın Yayınları'nın önünde bugün yüklü bir yayın programı bulunuyor. Çok geniş bir çerçeve içinde yayınını sürdürecek olan Yarın Yayınları'nın programında, şimdilik çeviriler önemli bir ağırlık taşıyor. Genç sanatçıların kitapları bundan sonraki aşamada gündeme gelecek. Yarın'da iki yıldır korumaya çalıştığımız özenli biçim ve teknik çalışma, Yarın Yayınları için de, yeniliklerle sürdürülmeye çalışılacak. Toplumcu gerçekçi sanat ve edebiyatın seçkin ürünlerinin yanı sıra, eleştiri, inceleme kitaplarıyla, kuramsal alanda sözkonusu olan boşlukların doldurulması da Yarın Yayınları'nın amaçları arasında.

Bugün yayın yaşamını, en başta da dergileri tehdit eden çok çeşitli güçlükler, Yarın için de fazlasıyla sözkonusudur. İlkin, kültür yaşamını sürekli tehdit altında bulunduran kağıt zamları ve basım giderlerindeki artışlar, Yarın'ın olanaklarını kısıtlayan başlıca etkenler oldu. Yarın iki yılı aşan süredir yayınlanıyor ve aynı sürede maliyet artışı yüzde 125 dolayında olmasına karşın. Yarın'ın fiyatı bir kez ve yüzde 50 artırıldı. Bugüne dek daha yüksek bir fiyat belirlemek de olanaksızdı. Çünkü Yarın'ın okurları dar gelirli, emekçi kökenli insanlar, gençler, öğrencilerdi. Maliyetlerdeki tırmanmaya iki yıldır karşı koyabilmemizin tek nedeni, okurlarımızın her geçen ay Yarın'la daha çok kenetlenmeleri, Yarın'a daha çok sahip çıkmalarıdır.

Yarın bugün bir savaşım veriyor. Yapamadıkları, yerine getiremediği sözler pek çok. Bunların bilincindeyiz. Doldurmaya çalıştığı boşluğun ne denli büyük ve kapsamlı bir içeriğe sahip olduğunu da biliyoruz. Yarın'a omuz vermeyi, geleceğimizi elimize almak için verdiğimiz savaşımla birleştirelim! Yarın'ın ikinci yılı okurlarımıza kutlu olsun!

YARIN YAYINLARI

Yayıncılığın genç adı,
Yepyeni bir anlayışla!

2. KİTAP ÇIKTI!

Roman yüzyılı aşkın süredir insanların sorunlarını derinlemesine çözmeye çalışan bir sanat olarak olagelmiştir. Ancak, 20. yüzyıla girildikten sonradır ki, romanın ilgi alanı bireylerin birbirleri ile olan ilişkileri biçimine dönmüştür. Ortaya çıktığı yıllarda daha çok bir açıklama ve bilgilendirme işlevini yerine getiren roman, daha sonra gelişen kitle iletişim araçlarının bu görevi yüklenmesiyle birlikte, giderek etkinliğini yitirmiş ve gelişimini biçim denemelerinde aramaya başlamıştır.

Ancak, kimi roman yazarları 19. yüzyıl geleneğine bağlı kalarak, inatla çalışmalarını sürdürmüşler ve romanın ancak geleneksel yapısı içerisinde varlığını koruyabileceğini savunmuşlardır. Bu bakış açısı çerçevesinde en yaygın ve en yetkin örnekleri verenler de, Sovyet romancıları olmuştur. Bu kitap, geleneksel roman anlayışında önemli romancılar yetiştirmiş olan Sovyet romancılığının sınırlı tanıtımını amaçlamaktadır.

●

Fiyatı 250 Lira. 10 adetten az istekler ödemeli gönderilmez. İsteklerinizi posta pulu karşılığı yapınız. İsteme adresi: Yarın Yayınları, P.K. 723, Kızılay, Ankara

Çağdaş Yayınları

MEVCUT YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

		EDERİ
Prof. Özdemir Nutku	Yaşayan Tiyatro	200,–
Prof. Akşit Göktürk	Okuma Uğraşı (2. bası)	150,–
Şevket Süreyya Aydemir	Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları	100,–
Prof. Macit Gökberk	Değişen Dünya, Değişen Dil	150,–
Nadir Nadi	Uyarılar (3. bası)	250,–
Hıfzı Veldet Velidedeoglu	Yol Kesen Irmak	350,–
İlhan Selçuk	Atatürkçülüğün Alfabesi (2. bası)	200,–
Prof. Nusret Hızır	Felsefe Yazıları (2. bası)	250,–
Mehmet Kemal	Şairler Dövüşür	220,–
Oktay Akbal	Dünyaya Açılmak	200,–
Nadir Nadi	Ben Atatürkçü Değilim	200,–
Samim Kocagöz	Roman ve Yazarlık Onuru	200,–

TARİH – ANI – GEZİ – OLAY DİZİSİ

Hıfzı Topuz	Konuklar Geçiyor	100,–
Hıfzı V. Velidedeoğlu	Ailenin Cilesi Bosanma	200,–
Hıfzı V. Velidedeoğlu	Söylev (12. bası)	400,–
Hıfzı V. Velidedeoğlu	Söylev Belgeler	300,–
Azra Erhat	Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı (2. bası)	200,–
Melih Cevdet Anday	Anadolu'da ve Sosyalist Ülkelerde	150,–
Kemal Üstün	Menemen Olayı ve Kubilay (3. bası)	125,–
Oktay Akbal	Geçmişin Kuşları	150,–
Nadir Nadi	Perde Aralığından (3. bası)	150,–
Meral Tolluoğlu	Babam Nurullah Ataç	100,–
Sadi Borak	Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları	250,–
Nadir Nadi	Olur Şey Değil (2. bası)	150,–
Ebubekir Hazım Tepeyran	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları	200,–
Erol Ulubelen	İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye	350,–
Cemal Madanoğlu	Anılar I. Bölüm	400,–
Talip Apaydın	Köy Enstitüsü Yılları	275,–

BAĞIMSIZ DİZİ

Philipp Soupoult	Şarlo	50,–
Kemal Özer	Sanatçılarla Konuşmalar	50,–
Atena Deponte	Yaşayan Kosta	50,–
Mümtaz Zeytinoglu	Ulusal Sanayi	100,–
Benjamin Farrington	Darwin Gerçegi	200,–